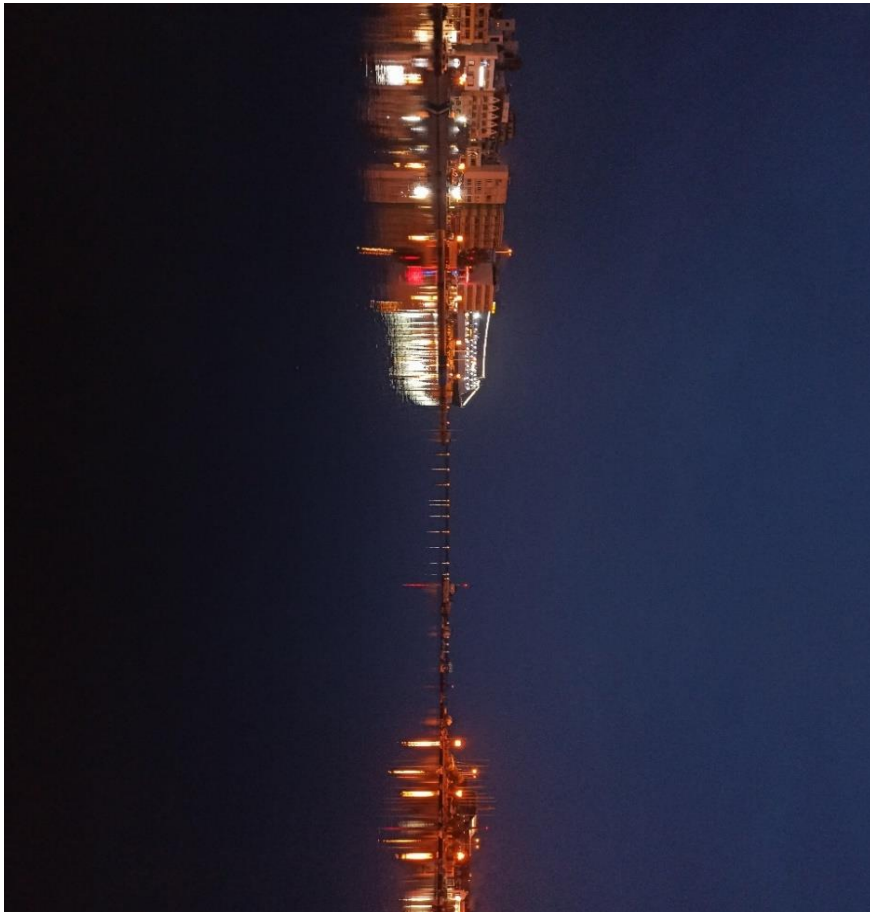

Αιχμαλωτίσεις και διαφυγές:

Συν-αίσθημα, νεκροπολιτική και queer πρόσφυγες στην Λέσβο

Διπλωματική Εργασία:
Πάνος Τσιτσανούδης

Επιβλέπων: Κώστας Γιαννακόπουλος

*Στον παππού μου,
που ένα βράδυ άνοιξε μια πόρτα στα αστέρια*

*Στην Τ.
και στα ταξίδια μας ανάμεσα σε κόσμους.*

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ.Γιαννακόπουλο, για την εμπνευστική συν-παρουσία σε αυτή τη προσπάθεια, την εμπιστοσύνη και την υποστήριξη που μου έδειξε. Ευχαριστώ επίσης τους συνομιλητές και τις συνομιλήτριες μου, που μέσα στα απίθανα γίνεσθαι τους, κατόρθωσαν να με συναντήσουν, να ανοιχτούν, να αισθανθούν και να αφουγκραστούν. Η συν-κίνηση μαζί τους, είναι όλα όσα αυτή η εργασία μπορεί να πει.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ:

Θεωρητικές ανιχνεύσεις του συν-αισθήματος (affect): Η συν-αισθηματική στροφή στην ανθρωπολογία.....	6
Η σεξουαλικότητα ως συναρμογή: Queer πρόσφυγες και συν-αισθηματικές συχνότητες.....	11
Μεταποικιακή κριτική των δικαιωμάτων και φιλελεύθερες LGBTQ λογοθετήσεις.....	14

ΜΕΘΟΔΟΙ, ΣΥΝ-ΑΙΣΘΗΜΑΤΑ, ΕΠΑΦΕΣ:

Εκκινήσεις στο πεδίο.....	19
Το να επηρεάζεσαι συν-αισθηματικά: Η θέση μου μέσα στην ομάδα.....	22
Το ρίσκο της γλωσσικής επικοινωνίας στο πεδίο.....	25
Χρόνος και συν-αίσθημα στην έρευνα: Αναταραχές πεδίου.....	26

ΣΥΝ-ΑΙΣΘΗΜΑΤΑ ΣΤΟ ΝΗΣΙ ΤΟΥ «ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΥ»

«Εντάσεις στη Λέσβο»: Πολιτικό συν-κείμενο και συν-αισθηματικές
ατμόσφαιρες.....30

«Εντάσεις στη Μόρια»:

Ένα συν-αισθηματικό Camp.....34

«ΔΕΝ ΞΕΡΩ ΠΩΣ ΝΑ ΣΤΟ ΠΕΡΙΓΡΑΨΩ»:

ΣΥΝ-ΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΕΣ ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΕΣ

Νιώθοντας τον περιορισμό:

Η συν-αισθηματική οικονομία της κόκκινης σφραγίδας.....40

Νιώθοντας Queer:

Αναμετρήσεις με το καθεστώς της ταυτότητας και queer ασυμμετρίες.....48

Νιώθοντας θηλυκό:

Μειονοτικά γίνεσθαι και οι συν-αισθηματικές διαδρομές της θηλυκοποίησης.....57

Νιώθοντας τον θάνατο:

Queer, «θανατηφόρα» συν-αισθήματα και «κόσμοι θανάτου».....65

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....76

«Σαν αστραπή από μακριά, ό,τι δεν μπόρεσε να υπάρξει
σχίζει την νύχτα βιαστικά, άηχα κι ύστερα σβήνει.
Κι ούτε στην μνήμη φίλημα, ούτε ελεημοσύνη.
Κι ούτε απ' τα δίχτυα του ψαρά να προσπαθεί να φύγει»

Σαν αστραπή, Παπακωνσταντίνου, Θ. (2008)

Εισαγωγή

Θεωρητικές ανιχνεύσεις του συν-αισθήματος (affect) : Η συν-αισθηματική στροφή στην ανθρωπολογία

Τι γίνεται όταν μια έρευνα δεν τελειώνει; Τι γίνεται όταν μια θεωρητική ανάλυση απέχει από τις μεγάλες και «πλήρεις» εικόνες; Τι γίνεται όταν ένα εννοιολογικό σύστημα «σπάει» την υποτιθέμενη προοπτική του να περιγράψει κάτι «επαρκώς»; Αυτές οι διερωτήσεις, ήρθαν με έντονο τρόπο στο προσκήνιο της συγγραφής αυτής της εργασίας. Στα πλαίσια ενός ευρύτερου και πολιτικά κρίσιμου αναστοχασμού αναφορικά με την τοποθέτηση της κοινωνικής έρευνας μέσα σε συγκεκριμένες θέσεις και οπτικές εξουσίας (Αβραμοπούλου, 2018) επιλέγω με την παρούσα ερευνητική προσπάθεια να διαταράξω τις θέσεις που παραδοσιακά επιφυλάσσει η εθνογραφική επικοινωνία (Γιαννακόπουλος, 2006: 54). Με αυτόν τρόπο επιχειρώ να αναπτύξω μια γραφή η οποία αφήνει το εκτόπισμα της επιστημολογικής της θέσης να ρέει συνεχώς προς τα όρια της γνωστικής κατανόησης και της διανοητικής αντίληψης. Αυτή η επιλογή, καθρεφτίζει μια εθνογραφική πρακτική η οποία δεν παρατηρεί (μόνο) ούτε συμμετέχει (μόνο) αλλά καταλαμβάνει μια θέση ευαίσθητη ως προς την δόμηση μιας αναλυτικής των συν-αισθηματικών (affective) δυνάμεων της καθημερινής ζωής στην πολλαπλά και ασύμμετρα βιωμένη εμπειρία του «πολιτικού». Εστιάζοντας στα «μη αναπαριστώμενα συν-αισθήματα» (affects non représentés) και όχι στις λεκτικές αναπαραστάσεις τους (ό.π: 53-54), το «πεδίο» ξεκινά να αποκαλύπτεται με τη μορφή δυνάμεων και εντάσεων που ξετυλίγονται μέσα σε σκηνές σχεσιακότητας (Stewart, 2017: 192).

Η παρούσα έρευνα, ενδιαφέρεται να διαφύγει στιγμιαία από τις εντάσεις των «δυνατών» θεωριών και να κατασκευάσει τον κόσμο της μέσα από την εστίαση σε «αδύναμες οντολογίες βιωμένων συλλογικών μυθοπλασιών που αποτελούνται από σχέσεις διάκρισης, διαφορές, συνάψεις, συναισθήματα και τροχιές» (Stewart, 2007 στο Αβραμοπούλου, 2018: 74). Η στροφή στο συναίσθημα, μοιάζει να φέρνει στην ανθρωπολογία τη δυνατότητα να διασχίσει τις επιστημολογικές διαμάχες για την βιωμένη εμπειρία και τον λογοθετική κατασκευή της, κινούμενη «προς μια νέα επιστημολογία» (Athanasίου, Hantzaroula & Yannakopoulos, 2009), μια πολιτισμική ανάλυση του συν-αισθήματος (affect) ως των ενσώματων δονήσεων και εντάσεων που διαμορφώνουν συνεχώς το τοπίο της κοινωνικής συναισθηματικότητας δένοντας τα σώματα μεταξύ τους. Το επιστημολογικό κενό, ανάμεσα στο πώς τα σώματα νιώθουν και εν-σωματώνουν και στο πώς τα υποκείμενα κατασκευάζουν νοήματα για το αυτό που ένιωσαν, έχει φανεί να αποτελεί ένα εξαιρετικά παραγωγικό τόπο για τις πολιτικές και θεωρητικές επενδύσεις της θεωρίας του συναίσθηματος (affect theory) (White, 2017: 177). Οι θεωρητικοποιήσεις του συν-αισθήματος, επομένως, ενδιαφέρονται να δουν τους τρόπους που τα σώματα μεταξύ τους φτιάχνουν μορφές, ροές και δεσμούς αλληλοεπίδρασης (Deleuze & Guattari, 1994: 168-9 στο Αβραμοπούλου, 2018: 21) χωρίς αυτές οι διαδικασίες να διαμεσολαβούνται απαραίτητα από την γνωστική κατανόηση των υποκειμένων ή την

κατασκευαστική δύναμη που έχει η γλώσσα να κωδικοποιεί τις συναισθηματικές συν-κινήσεις (affects) μέσα σε κατηγορικές πολιτισμικές σκευές (emotions) (Freeman, 2019: 5).

Το σώμα για τις θεωρίες του συναισθήματος είναι μια «ευαίσθητη διεπαφή» (Greg & Seigworth, 2010: 12 στο Freeman, 2019: 4), η οποία δεν γνωρίζουμε τι μπορεί να κάνει (Μπραϊντόττι, 2014: 41) γιατί αυτό που κάνει δεν μπορεί να κατονομαστεί ή να κωδικοποιηθεί στη γλώσσα (Αβραμοπούλου, 2018: 20), μπορεί να υπάρξει μόνο ως απορία (ό.π: 19), μια απορία που «αφυπνίζει τη φαντασία, απέναντι στο μη-λεκτικοποιημένο, στο αδιόρατο και στο ανεπαίσθητο» (ό.π:20). Με αυτό τον τρόπο διαταράσσονται οι σταθερότητες των δισμίων σώμα-πνεύμα και υποκείμενο-αντικείμενο, προσκαλώντας θεωρητικές δυνατότητες σύλληψης των α-υποκειμενικών δυνάμεων που διαμορφώνουν το κοινωνικό και το πολιτικό πεδίο (ό.π), Υπό μια τέτοια θεωρητική οπτική, γίνεται μια απόπειρα αποσταθεροποίησης βασικών σχημάτων της δυτικοκεντρικής φιλοσοφικής γραμματείας, τα οποία έχουν καταλάβει μια ηγεμονική θέση στη διαμόρφωση των τρόπων που ο κόσμος, οι σχέσεις και οι δυνάμεις που τον διαμορφώνουν, καθίστανται «ορατά». «Οι σπουδές του συν-αισθήματος επομένως, είναι μια από τις πρόσφατες προσεγγίσεις που παρουσιάζουν την πιθανότητα της αποφυγής των δυϊστικών αδιεξόδων της νεωτερικότητας, των ανθρωπιστικών κοινωνικών επιστημών και των ατυχών συν-αισθηματικών συνηθειών τους να κλείνουν τον κόσμο, σαν το όλο ζήτημα του είναι και της σκέψης, να είναι να τον πιάσεις σε ένα ψέμα» (Stewart, 2017: 196).

Το συν-αίσθημα, βέβαια, δεν αποτελεί κάποια καινοτόμα θεωρητική κατασκευή που κατάφερε να «δει» έναν κόσμο, που άλλα εργαλεία απέτυχαν να κάνουν. Αντιθέτως, μοιάζει ενδιαφέρον, ότι η θεωρία του συν-αισθήματος αποτελεί ταυτόχρονα τόσο ένα θεωρητικό πλαίσιο για να δούμε τον κόσμο, όσο και ένα αποτέλεσμα αυτού του ίδιου του κόσμου (ό.π: 176): «η πολιτική ως οι μεταλλαγές συνεχώς αναπτυσσόμενων σχέσεων εξουσίας και οι δικές μας αναστοχαστικές προσπάθειες να τις διαπραγματευτούμε και να τις διαχειριστούμε, φαίνεται να παίζουν ένα σημαντικό ρόλο στην δημιουργία και την δυνατότητα αυτού ακριβώς του κόσμου, που η θεωρία του συναισθήματος είδε ως πιο κατάλληλο για να απευθυνθεί» (ό.π). Τα συναισθήματα επομένως, έχοντας γίνει σήμερα ίσως ο πρωταρχικός τόπος, για τη δημιουργία πολιτικών στρατηγικών και εγκαταστάσεων, διαμορφώνουν τον ίδιο τον τρόπο που βιώνεται το πολιτικό, και με έναν τρόπο, μοιάζει να «προσκαλούν» την θεωρία του συναισθήματος, «στον κόσμο που το συν-αίσθημα πρότεινε» (Stewart, 2017). Η Laurent Berlant, συμφωνεί πως σήμερα, οι συναισθηματικές διαστάσεις του «προσωπικού» έχουν χρησιμοποιηθεί για να δημιουργήσουν συγκεκριμένες υφές του «πολιτικού» με τόσο έντονο τρόπο που το γνωστό φεμινιστικό σύνθημα αναστρέφεται : «Το πολιτικό είναι και προσωπικό» (Berlant, 1997 στο Gorton, 2007: 336). Τα συν-αισθήματα έχουν γίνει ο τρόπος που η ίδια η σφαίρα του πολιτικού εξασκεί τις δυνάμεις της και αναπτύσσει την επίδραση της. Όπως αναλύω μέσα από μια σειρά από παραδείγματα πιο κάτω, το ίδιο το «καθεστώς του προσφυγικού» αναπτύσσει τις

λειτουργίες του μέσα από την εγγραφή του σε συν-αισθηματικούς κόσμους και ενσώματες εντάσεις.¹

Τα συν-αισθήματα εδώ, δεν ανταποκρίνονται στην ιδέα ή την αναπαράσταση που έχουμε για αυτά, αλλά αποκτούν ένα ξεχωριστό οντολογικό στάτους. Αντλώντας από τις διαλέξεις του Deleuze για τον Σπινόζα (1978-1981)² θα προσπαθήσω, εδώ να κάνω κάποιες εννοιολογικές αποσαφηνίσεις. Αρχικά, για τον Deleuze, μια ιδέα εντάσσεται σε έναν αναπαραστασιακό τρόπο (mode) σκέψης ενώ ένα συν-αίσθημα όχι (σελ. 6). Τα συν-αισθήματα, δεν αναπαριστούν τίποτα απολύτως και για αυτόν τον λόγο διακρίνονται πάντα από την αναπαράστασή τους. Ο Deleuze, διαβάζοντας τις σπινοζικές εννοιολογήσεις των *παθών* (όπως θα λέγαμε στη γλώσσα της εποχής που ο Σπινόζα γράφει τα κείμενα του), φέρνει στο προσκήνιο μια οντολογική διάσταση του συν-αισθήματος. Συζητώντας το παράδειγμα της αγάπης, σημειώνει: «Υπάρχει μια ιδέα του αγαπημένου πράγματος, αυτό είναι βέβαια, υπάρχει μια ιδέα για κάτι το οποίο ελπίζεις, αλλά η αγάπη, ως τέτοια, και η ελπίδα ως τέτοια, δεν αναπαριστούν τίποτα. Απολύτως τίποτα» (σελ. 6). Ως εκ τούτου, η ανθρωπολογία του συναισθήματος, αντί να εστιάζει στις αναπαραστάσεις των γεγονότων που εκτυλίχθηκαν, ενδιαφέρεται να αφηθεί μέσα σε αυτό που καθιστά πάντα αδύνατη την αιχμαλώτιση του (White, 2017: 178), αυτό που πάντα προεξέχει και διαφεύγει από την ιστορία του νοήματος: την απόλυτη ορμή του συναισθήματος (ό.π).

Ένας από τους λόγους που μια τόσο ετερόκλητη θεωρητική στροφή, έχει αποκτήσει έδαφος στην ανθρωπολογία την τελευταία δεκαετία (Pelkmans, 2013: 1) σχετίζεται με το γεγονός πώς επέφερε το ξεδίπλωμα μιας σειράς από πιθανότητες προσέγγισης «αυτού που δεν μπορούμε να καταλάβουμε» (the unknowable) (Hemmings, 2005: 554). Αυτό το αναλυτικό δυναμικό της συν-αισθηματικής στροφής, προκάλεσε μια εξαιρετικά σημαντική αποσταθεροποίηση: λειτούργησε ως ένα ανάχωμα «ενάντια στις τελεολογικές υποθέσεις των πειθαρχιών της ψυχολογίας» (Sedgwick & Frank, 1995 στο Gorton, 2007: 335), οι οποίες αποτέλεσαν και αποτελούν τις ηγεμονικές τροπικότητες της δυτικής συναισθηματικής (sentimental) εκπαίδευσης. Το συν-αίσθημα συνεχώς διαφεύγει, γιατί συνεχώς συν-κινείται. Η αποδέσμευση από τα κλειστά ψυχολογικά συστήματα σημαίνει, πως το συν-αίσθημα δεν μπορεί να αιχμαλωτιστεί μέσα στην αιτιακότητα που περιγράφεται από το: «Είναι απολαυστικό, να απολαμβάνεις. Είναι συναρπαστικό, να συναρπάζεσαι» (ό.π). Το συν-αίσθημα, με αυτό τον τρόπο χάνει την ολοποιητική διάσταση που του αποδόθηκε (Gorton, 2007: 345) και γίνεται μια ένταση (intensity) ή μια ανάδυση (emergence) (Αβραμοπούλου, 2018: 19). Όπως επισημαίνουν και οι Luciano & Chen (2015: 191), οι σπουδές του συν-αισθήματος υπογραμμίζουν την

---

¹ Βλ. παρακάτω: «Νιώθοντας τον θάνατο»

² Για τους σκοπούς της ανάλυσης χρησιμοποιώ εδώ υλικό και στοιχεία από το συλλογικό έργο: «Deceiving the sky: Collective experiments in strategic thinking» (2019) το οποίο κυκλοφορεί ελεύθερα στο διαδίκτυο, χωρίς copyright.

«απρόσωπη φύση του συν-αισθήματος (affect)» σε αντίθεση με τους «εξαιρετικά προσωπικούς υπαινιγμούς του συναισθήματος (emotion)». Το συν-αίσθημα θα μπορούσαμε να πούμε πως αποτελεί μια «ταλάντευση» που συμβαίνει σε μια «ζώνη επαφής» και αποτελεί το ίδιο «ένα δωμάτιο όπου αντηχούν όσα συμβαίνουν» (Stewart, 2008 όπως εμφανίζεται στο Αβραμοπούλου, 2018: 79).

«Υπάρχει κάποιος που, έστω και μια φορά, να έχει μπει σε ένα δωμάτιο και να μην έχει «νιώσει την ατμόσφαιρα»;» ρωτάει η Tereza Brennan (Brennan, 2004: 1 στο Αβραμοπούλου, 2018: 20). Αυτό που «κολλάει» πάνω στο σώμα τη στιγμή της άφιξης, αυτό που «κάνει» κάτι, αυτό που δένει και συγκρατεί, απελευθερώνει και μαζεύει, τραντάζει και ακινητοποιεί (ό.π: 30): εκεί κατοικεί η δύναμη του συν-αισθήματος. Στο δωμάτιο της Brennan, παρόλα αυτά, υπάρχει μια σημαντική διάσταση, που φέρνει το ερώτημα των σχέσεων εξουσίας, μέσα στη θεωρητικοποίηση του συν-αισθήματος: η άφιξη στο δωμάτιο είναι μια πάντα διαμεσολαβημένη στιγμή (ό.π). Για να κατανοηθεί η έννοια της «γωνίας άφιξης» εδώ, χρειάζεται να σκεφτούμε τους τρόπους που το συν-αίσθημα γίνεται «αντικείμενο εξουσίας». Με άλλα λόγια, χρειάζεται να κατανοήσουμε πώς «η ανοιχτότητα της ζωής, κλείνεται, απομειώνεται και εμπεριέχεται μέσα σε οικείες διαδικασίες ονοματολογίας ταξινόμησης» (Anderson, 2014: 25). Εμφυλοποιημένα, σεξουαλικά και φυλετικοποιημένα σενάρια δράσης, καθορίζουν την γωνία άφιξης μέσα στο χρόνο καθώς και τις συν-αισθηματικές εντάσεις που θα «κολλήσουν» εκείνη τη στιγμή πάνω στο σώμα (ό.π). Ξαφνικά, αυτός ο χώρος και αυτός ο χρόνος μοιάζουν σαν να ήταν ήδη κατοικημένοι από γωνίες (Seigworth & Gregg, 2010: 14).

Αυτές οι διαδικασίες περιγράφουν τους τρόπους που «η βιοεξουσία παίρνει μορφή μέσα από την πολιτισμική διαχείριση του συν-αισθήματος» δημιουργώντας ένα πλέγμα από χώρους και χρόνους του κοινωνικού ανήκειν (Freeman, 2019: 9-10). Στο παράδειγμα του «προσφυγικού» στη Λέσβο, είναι γεγονός πως όλοι οι πρόσφυγες και οι προσφύγισες «νιώθουν» το camp και βρίσκονται κάτω από την συν-αισθηματική επίδραση του. Το νιώθουν κάθε μέρα. Εισέρχονται και κινούνται εντός του και οι κινήσεις τους, επιφυλάσσουν μια σειρά από διαφορετικούς συν-αισθηματικούς συντονισμούς. Οι τοποθετήσεις τους και η ίδια η σωματικότητα που επιφυλάσσει η κάθε τοποθέτηση, τους εκθέτουν σε διαφορετικές συν-αισθηματικές εντάσεις. Μέσα στο camp -σε αντίθεση με τις ολοποιητικές εικόνες της μαζικής αβοηθησίας και εξαθλίωσης που μοιάζει να υπονοούν ένα σχετικά ενιαίο συν-αίσθημα του «πρόσφυγα»-, οι συν-αισθηματικές εντάσεις συνεχώς πάλλονται ανάμεσα στην «πολλαπλότητα που έχουν τοποθετήσεις των σεξουαλικών υποκειμένων» (Braidotti, 2003: 47) δημιουργώντας διαφορετικές «γωνίες-άφιξης». Αυτές οι τοποθετήσεις δεν είναι ήδη διαμορφωμένες από μια απόμακρη και βολικά αποστασιοποιημένη εξουσία, αλλά ενοικούν πάντα τις σχέσεις και τις υποκειμενικότητες ως διαρκή επίδικα, ως σενάρια δράσης ή/και ως συναισθηματικές προσκολλήσεις.

Σημαντικό και καθοριστικό σημείο στην ανάλυση αυτών των τοποθετήσεων, αποτελεί η κριτική στον τρόπο που τα σώματα έρχονται και εγγράφονται μέσα στις σημασίες του «ανθρώπινου». Όπως αναφέρουν οι Luciano & Chen (2015: 191), «η μορφή του ανθρώπινου, παραμένει υπό μια έννοια, ένας τρόπος πειθαρχικής από-ανθρωποποίησης και ελέγχου, αποκλεισμού ή/και περιθωριοποίησης». Αυτές οι διαδικασίες, έχουν σημασία στο επίπεδο του συν-αισθήματος, αφού λειτουργούν ως διαδικασίες υλοποίησης του σώματος (ό.π) που παράγουν σώματα-σε-περίσσειμα, σώματα αναλώσιμα ή/και σώματα σε αχρηστία. Στις τεχνολογίες του «προσφυγικού» αυτές οι δυνάμεις του «ανθρώπινου» κατέχουν ένα κεντρικό ρόλο, αφού καθορίζουν μια σειρά από διαπλεκόμενες κινήσεις ανθρώπων, αντικειμένων, συνόρων και συν-αισθημάτων. Η επιτελεστική διάσταση του συν-αισθήματος, στις σύγχρονες νεοφιλελεύθερες κυβερνησιμότητες, όπως σημειώνει η Αβραμοπούλου (2018: 28), περιγράφει ακριβώς μια σειρά από διαπλοκές σωματικής και ψυχικής κινητικότητας, οι οποίες «από τη μία παρεμποδίζονται από τις τεχνολογίες του πολέμου, της κυριαρχίας και της παγίωσης συνόρων και από την άλλη κινητοποιούν την ανάγκη για επανεπινοήση στρατηγικών αντίστασης, υπέρβασης και διαφυγής». Οι κινητοποιήσεις και οι ακινητοποιήσεις που παράγονται μέσα σε αυτές τις τοπογραφίες εξουσίας, περιγράφουν αυτό που η Μπραιντότι (2014) ονομάζει «σχιζοειδή πολιτική οικονομία» (σελ. 32). Όπως εξηγεί: «Η αντίθεση ανάμεσα στην ιδεολογία της ελεύθερης κινητικότητας και την πραγματικότητα των αναλώσιμων άλλων φέρνει στην επιφάνεια τον σχιζοφρενικό χαρακτήρα του προηγμένου καπιταλισμού» (ό.π). Θα επιστρέψω πιο αναλυτικά παρακάτω, στους πολλαπλούς τρόπους που λειτουργούν οι δυνάμεις της συγκράτησης και της κινητοποίησης μέσα στο καθεστώς του «προσφυγικού» αλλά εδώ, προσπαθώ να καθιερώσω μια σημαντική θεωρητική σύζευξη. Προκειμένου να εξετάσουμε την επιτελεστικότητα του συν-αισθήματος, οφείλουμε να δούμε μέσα από ένα ενιαίο θεωρικό πλαίσιο τις σχέσεις εξουσίας ως αναπτύγματα συν-αισθηματικών εντάσεων.

Όπως έχει γίνει φανερό, στον κόσμο που το συν-αίσθημα πρότεινε (Stewart, 2017), τα συν-αισθήματα έχουν γίνει ένας προνομιακός τόπος για τους σκοπούς της παραγωγής και της ρύθμισης των πληθυσμών. Στις νεκροπολιτικές εγκαταστάσεις της «νέας» αποικιακής εξουσίας (Αθανασίου, 2016: 130) όπως αυτή εξασκείται στα σύγχρονα στρατόπεδα προσφύγων της Ευρώπης, η πολιτική εξουσία αναπτύσσει τις ιεραρχήσεις και τις στρατηγικές της, μέσα από βαθιά ενσώματες, συγκινησιακές και συν-αισθηματικές πολιτικές. Ο Mbembe (2004) αναλύοντας τις μετα-αποικιακές τροπικότητες της εξουσίας, κάνει λόγο για αυτή την μετάβαση του ελέγχου προς κάτι πιο «έντονο»: «Οι τεχνολογίες της καταστροφής έχουν γίνει πιο απτικές, πιο ανατομικές και αισθητηριακές σε ένα πλαίσιο όπου η επιλογή βρίσκεται ανάμεσα στη ζωή και στο θάνατο» (Mbembe, 2004: 34). Οι πολιτικές διαρρυθμίσεις που περιγράφουν αυτές τις «τεχνολογίες της καταστροφής», επομένως, έχουν οργανωθεί μέσα από συν-αισθηματικούς ρυθμούς και συγκινησιακές εντάσεις, οι οποίες καθορίζουν τη συμμετοχή

στην «σκηνή της ζωής», όπως αυτή διαδραματίζεται «μεταξύ των σημείων της συμπερίληψης και του αποκλεισμού, μεταξύ αρνητικότητας και κατάφασης, μεταξύ τεχνολογιών θανάτωσης και στρατηγικών επιβίωσης και αντίστασης» (Αβραμοπούλου, 2018: 27). Μέσα σε αυτό το σύστημα της «παρanoiιδούς πολιτικής οικονομίας» του καθηλωμένου και αναλώσιμου και του κινούμενου και προστατέψιμου, το συν-αίσθημα, οι θεωρητικοποιήσεις του και οι εθνογραφικές προσπάθειες αποτύπωσης του, περιγράφουν εικόνες θολές και ασύμμετρες. Πάντα διηθημένες μέσα σε πολλαπλά σενάρια εξουσίας και πάντα ρέουσες εκτός τους. Αιχμαλωτίσεις και διαφυγές. Η ασάφεια της εικόνας εδώ είναι η δύναμη της: δεν είναι καθαρή, γιατί συνεχώς κινείται.

Η συν-αισθηματική στροφή, λειτούργησε επομένως ως ένα κριτικό άνοιγμα: αναίρεσε την βεβαιότητα που είχε καταλάβει τον χώρο της πολιτισμικής θεωρίας και κριτικής (Hemmings, 2005: 554), «απελευθέρωσε» την θεωρητικοποίηση των συν-αισθημάτων από τις ταξινομήσεις του δυτικοκεντρικού ψυχολογικού λόγου, αποδέσμευσε το ζήτημα της εξουσίας από μια «δυνατή» ανάλυση, ανέδειξε την έρευνα ως εξαρχής «αδύναμη» και αναδύθηκε ως μια επιστημολογική στροφή που ανταποκρίνεται στην βασική δυναμική της ίδιας της εθνογραφικής έρευνας: «να κινείται ενάντια στην καθιέρωση ενός παραδείγματος» (Navaro-Yashin, 2009: 15 στο Laszczkowski & Reeves, 2015: 10). Μέσα από μια τέτοια ερευνητική προοπτική, επιλέγω να ανασύρω τις δυναμικές μιας «μετα-αποδομητικής οντολογίας» (Hemmings, 2005) η οποία μπορεί να προσφέρει μια ανατομία των σχέσεων εξουσίας ως τόπων συναισθηματικών επενδύσεων και ενσωματώσεων (ό.π). Αυτή η στροφή φέρνοντας μέσα στο νεκροπολιτικό παρόν και μέλλον μας, «τα σώματα, τις επιθυμίες, τις απολαύσεις, την αφή, τους ρυθμούς, τις αντηχήσεις, τις υφές, τους θανάτους, την νοσηρότητα, το βασανιστήριο, τον πόνο, τον αισθησιασμό και την τιμωρία» (Puar, 2007: 204) αναδιατάσσει την τοποθέτηση της queer θεωρίας και της μελέτης της σεξουαλικότητας σε σχέση με την «realpolitik» της Αυτοκρατορίας (ό.π), αναδιαμορφώνοντας κριτικά τον ίδιο τον ορίζοντα του πολιτικού.

Η σεξουαλικότητα ως συναρμογή³: Queer πρόσφυγες και συν-αισθηματικές συχνότητες

Σε αυτά τα πλαίσια, η διερεύνηση της σεξουαλικότητας, στην παρούσα έρευνα, προσπαθεί να αποστασιοποιηθεί μερικώς από τις ανάγκες του ορίζοντα της αποδόμησης και να κινηθεί στους ρυθμούς του «γίνεσθαι». Όπως, σημειώνει η Puar (2015: 334), η αποδομητική έμφαση αφορά συνήθως στην κατασκευστικότητα του λόγου και στη δυνατότητα της γλώσσας να κατασκευάζει την έμφυλη διαφορά, οπότε και ο αναλυτικός στόχος τίθεται στην εναντίωση και την υπονόμηση των προϊόντων της λογοθετικής εξουσίας (ό.π). Για τον κόσμο των γίνεσθαι

---

³ Μεταφράζω τον όρο *assemblage*, όπως εμφανίζεται στην μετάφραση των Κολύρη & Τριτσιμιπίδα (Culr, 2019). Αλλού ο όρος εμφανίζεται και ως «αρμολόγημα» (Αβραμοπούλου, 2018).

(becomings), η σεξουαλικότητα διαβάζεται μέσα από την συνεχώς αναπτυσσόμενη πολλαπλότητα (multiplicity) της διαφοράς (differentiation) η οποία δημιουργεί δυνατότητες (potentialities) νέων αναδύσεων (ό.π). Η απόσταση από τον ορίζοντα της αποδόμησης, βέβαια, δεν συνεπάγεται ένα μια παραγνώριση των σχέσεων εξουσίας, αλλά αντιθέτως συνιστά μια πιο «αδύναμη» γραφή τους. Μια γραφή, η οποία δεν τελειώνει γιατί συνεχώς ρέει. Μια γραφή, η οποία αφήνεται μέσα στους πολλαπλούς ρυθμούς του συν-αισθήματος, για να χαράξει ασύμμετρες διαδρομές. Μέσω τέτοιων γραμμών, γράφεται και αυτό το κείμενο, ως κομμάτι μιας συν-αισθηματικής queer θεωρίας (Berlant & Greenwald, 2012: 88) που είναι πάντα «αδύναμη σε ένα ημιτελή κόσμο» (Stewart, 2008 όπως εμφανίζεται στο Αβραμοπούλου, 2018: 71).

Μέσα σε αυτή την θεωρητική και ερευνητική προσπάθεια, επομένως, η σεξουαλικότητα κατανοείται όχι ως μια ταυτότητα αλλά ως μια συναρμογή «αισθήσεων, συν-αισθημάτων και δυνάμεων» (Puar, 2015: 320) και η queerness δεν κατανοείται «ούτε ως ταυτότητα, ούτε ως αντι-ταυτότητα αλλά ως μια συναρμογή που είναι χωρικά και χρονικά ενδεχομενική» (Puar, 2007: 204). Μέσα στον κόσμο του «προσφυγικού», ασύμμετρες δυνάμεις και εντάσεις, καθιστούν την αιχμαλώτιση της (queer) σεξουαλικότητας μέσα στην τροπικότητα της ταυτότητας, όπως αυτή έχει θεωρητικοποιηθεί στις κοινωνικές επιστήμες τις τελευταίες δεκαετίες, σχεδόν αδύνατη. Παραδόξως, αυτή η αδυνατότητα της σύλληψης της σεξουαλικότητας με ταυτοτικούς όρους στην παρούσα έρευνα αναδύεται μέσα σε ένα λογοθετικό καθεστώς ισχυρά υποστασιοποιημένων σεξουαλικών ταυτοτήτων. Όπως σκοπεύω να αναδείξω ερευνητικά, η σεξουαλικότητα και οι ρυθμοί με τους οποίους κυκλοφορεί και αναλαμβάνεται από τους συνομιλητές μου, την ίδια στιγμή που υπερθεματίζεται από «φυλετικά αισθήματα»⁴ (καλή-κακή σεξουαλικότητα, αληθινή-ψεύτικη σεξουαλικότητα), την ίδια στιγμή μοιάζει να διαφεύγει από τις κανονιστικές γραμμές της ταυτότητας και να ξεδιπλώνει πολύπλοκες συν-αισθηματικές διαδρομές που χαράζουν απίθανες πορείες. Το σύνολο των δυνάμεων και των εντάσεων που διαμορφώνουν την σεξουαλικότητα ως συναρμογή μέσα στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, είναι εξ αρχής μη-χαρτογραφήσιμο στο βαθμό που βρίσκεται πάντα μετα-κινούμενο ανάμεσα σε χωρικά και χρονικά ορισμένες συν-αισθηματικές γεωγραφίες.

Για αυτό το λόγο, η αποδέσμευση από την τελεολογία της σεξουαλικής ταυτότητας και από τις δυτικοκεντρικές ταξινομήσεις που αντηχεί, λειτουργεί εδώ ως μια αναλυτική οπτική ενός

---

⁴ Όπως επισημαίνει η Sara Ahmed «το συναίσθημα τοποθετεί τα σώματα σε σχέση με φυλετικά ορισμένες γραμμές» (Ahmed, 2000: 85-6 στο Hemmings, 2005: 562) δημιουργώντας ένα «φυλετικό αίσθημα» (ό.π). Οι φυλετικές συναισθηματικές γραμμές που αναδεικνύει η Ahmed (2000), αφορούν τους τρόπους που τα σώματα αιχμαλωτίζονται μέσα σε μια σειρά από φυλετικοποιήσεις, που δεν αφορούν μόνο την «φυλή» αλλά μια σειρά από υποστασιοποιήσεις. Ο «πρόσφυγας» θεωρώ εδώ, ότι αναδύεται μέσα από ένα πλέγμα «φυλετικών αισθημάτων».

εθνογραφικού πεδίου που μοιάζει συνεχώς ασταθές. Στο «πεδίο» αυτό, ένα σύνολο από «απεδαφικοποιήσεις και επανεδαφικοποιήσεις, συν-αισθήματα, ενέργειες και κινήσεις» (Puar, 2015: 321), ενορχηστρώνει ένα ευρύ φάσμα διαπραγματεύσεων και εντάσεων μέσα στους κόσμους των συνομιλητών και των συνομιλητριών μου. Οι συναρμογές της σεξουαλικότητας εδώ, δεν περιγράφουν απολιτικές και ανιστορικές διαδικασίες αλλά αντίθετα συστήνονται μέσα από «τον εκτοπισμό, την κυριαρχία και την ανέγερση εθνικών συνόρων» (Αβραμοπούλου, 2018: 25). Οι κόσμοι του πολέμου, του αποκλεισμού και της κίνησης λειτουργούν ως συν-αισθηματικά κλίματα που συγκρατούν και κινητοποιούν. Οι διαδικασίες αυτές, γίνονται σαφώς κάτω από την κυρίαρχη φιλελεύθερη λογοθέτηση των Igbtq δικαιωμάτων, ιδιαίτερα όπως αυτή εξασκείται μέσα στις πολιτικές των συνόρων και τους δράστες της (υπηρεσίες ασύλου, ανθρωπιστικές οργανώσεις κοκ). Η ισχυρότητα αυτών των πολιτικών να κατασκευάζουν τα καθεστώτα αλήθειας της σεξουαλικότητας, αποκτά στο νησί της Λέσβου, την περίοδο που εγώ διεξήγαγα την έρευνα, εξαιρετική σημασία για διάφορους λόγους, αλλά κυρίως επειδή δένουν την σεξουαλικότητα με την ιδιότητα του πολίτη και δημιουργούν μια σειρά από κανονιστικές υπαγορεύσεις για το «πέραςμα» στον κόσμο των (δυτικών) σεξουαλικών πολιτών.

Τέτοιες συναισθηματικές εμπλοκές των queer προσφύγων στο καθεστώς των δικαιωμάτων, λειτουργούν αναγκαία ως εκπαιδεύσεις σε ουσιοποιημένες εκδοχές φύλου και σεξουαλικότητας, οι οποίες παράγουν πολλαπλές ψυχικές συμμορφώσεις στις εννοιολογήσεις της δυτικής ομοκανονικότητας (Puar, 2006), προκειμένου να στοιχειοθετηθεί μέσα στον προσφυγικό ισχυρισμό, ένας «καλά εδραιωμένος φόβος δίωξης» στην χώρα καταγωγής (Shaksari, 2014: 1004). Κατ' αυτό τον τρόπο, συντελείται η χρονοπολιτική παραγωγή της χώρας καταγωγής ως μιας μορφής χρονικής «καθυστέρησης» σε αντίθεση με την προοδευτικότητα του δυτικού χρόνου της «απελευθέρωσης» (Razack, 1998 στο Shaksari, 2014: 1004) και μια τέτοια θέση καθίσταται η μόνη ικανή αρχή αφήγησης ενός «επιτυχημένου» αιτήματος ασύλου με βάση τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή/και την ταυτότητα φύλου (ό.π). Η αναγνωρισιμότητα του πρόσφυγα μέσα στο καθεστώς των δικαιωμάτων, επομένως βασίζεται σε ουσιοποιημένες εκδοχές ταυτότητας, οι οποίες τοποθετούνται ως πολιτισμικά και χρονικά «παγωμένες» σε θέσεις πρότερες του δυτικού project της σύγχρονης σεξουαλικότητας όσο παράλληλα οι ίδιες «κινούνται μπροστά στον τελεολογικό χρόνο της προόδου» (Shaksari, 2014: 1004). Η «αναπαραστασιακή αναγνωρισιμότητα» (Puar, 2015: 320) των συνομιλητών και των συνομιλητριών μου, όπως σκοπεύω να δείξω βρίσκεται συνεχώς εξαρτώμενη από μια σειρά διαδικασιών «εξέτασης». Το να βρίσκεσαι «υπο-εξέταση» στο πλαίσιο του «προσφυγικού» σχηματίζει συνεχώς ζώες στο όριο (Αθανασίου, 2007). Κατ' αυτό τον τρόπο συγκεκριμένα συναισθηματικά κλίματα και εντάσεις, διαμορφώνουν ένα χρόνο για τις αιτούσες και τους αιτούντες άσυλο στη Λέσβο, ο οποίος μοιάζει να μην τοποθετείται ούτε στο

τότε ούτε στο *τώρα* και ένα χώρο ο οποίος δεν είναι ούτε η *χώρα καταγωγής* ούτε η *χώρα υποδοχής*. Αυτός ο «ενδιάμεσος» χωροχρόνος όπως αναπτύσσεται μέσα στην συν-αισθηματική γεωγραφία του νησιού, παράγεται ως ένα νέο πεδίο εξουσίας, όπου μια σειρά από διευθετήσεις της σεξουαλικότητας, προκαλούν νέες αναδύσεις. Σε αυτά τα πλαίσια, οι συνομιλήτριες/ές μου «πασχίζουν τόσο για να κατοικήσουν τις κυρίαρχες χρονικότητες που τους οργανώνουν, όσο και να πατήσουν μέσα σε άλλους ρυθμούς, άλλους τρόπους του να αισθάνεσαι», αναδιοργανώνοντας το παρόν, το παρελθόν και το μέλλον και κινητοποιώντας νέους queer τρόπους του γίνεσθαι και του ανήκειν (Freeman, 2019: 8).

Μεταποικιακή κριτική των δικαιωμάτων και φιλελεύθερες LGBTQ λογοθετήσεις

Όταν οι πρόσφυγες «περνούν» τα θαλάσσια σύνορα που χωρίζουν την Ελλάδα με την Τουρκία, «βυθίζονται» μέσα σε μια καλύτερα επιτηρούμενη και μια (όντως) πιο «αποτελεσματικά» αστυνομούμενη ζώνη: τον κόσμο των δικαιωμάτων. Πέρα από το ότι εκεί ακριβώς βρισκότουσαν (λογοθετικά) πριν φτάσουν (ενσώματα), το Δικαίωμα, εξασφαλίζει την ένταξη τους σε μια σειρά από πρακτικές που μέσα από την υπόσχεση της «ασφάλειας» τους εγκλωβίζουν μέσα σε μια συνθήκη εγκατάλειψης και σταδιακής εξουθένωσης. Το σύνολο των δράσεων που εξελίσσονται στην βιοπολιτική διαχείριση των προσφύγων, ως πληθυσμού, βασίζεται στο πολιτικό διακύβευμα ενός περάσματος. Τα δικαιώματα ως πέρασμα (passing)⁵ συντελούνται σε μια χρονικά ενδεχομενική ταξινόμηση των εθνικοτήτων που «δικαιούνται» άσυλο στην Ελλάδα σε συνάρθρωση τόσο με το φύλο όσο και με τη σεξουαλικότητα των αιτούντων/αιτουσών. Το «πέραςμα» αυτό, λειτουργεί ως μια συν-αισθηματική δομή για τις προσφύγισσες και τις πρόσφυγες, οι οποίοι/ες εντάσσονται συνεχώς μέσα στο συν-αίσθημα του «υπό-εξέταση» υποκειμένου⁶.

Για την ακρίβεια, η φυλετικοποίηση⁷ «πρόσφυγας» ως ένα ταξινομικό και αυστηρά τοποθετημένο σύστημα «επιλογής», λειτουργεί ως ένα συγκολλητικό συν-αίσθημα που φέρνει τα σώματα συνεχώς κάτω από το μούδιασμα της απόδειξης και της εξέτασης. Το «πέραςμα» μέσα από τον κόσμο των δικαιωμάτων, συντελείται μέσα από την «απόδειξη» της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας των αιτημάτων ασύλου που κατορθώνουν να στοιχειοθετήσουν έναν «καλά εδραιωμένο φόβο δίωξης» στην χώρα καταγωγής. Προκειμένου να στηθεί ένα τέτοιο σύστημα

---

⁵ Το passing (πέραςμα) αναφέρεται στη συνθήκη της αναγνώρισης ενός υποκειμένου ως μέλους της προνομιούχας φυλετικής/ έμφυλης/ σεξουαλικής τάξης υποκειμένου (Ahmed, 2004 όπως εμφανίζεται στο Αβραμοπούλου, 2018: 161).

⁶ Βλ. πιο κάτω την ενότητα «Νιώθοντας Queer»

⁷ Χρησιμοποιώ τον όρο «φυλετικοποίηση» εδώ, για να περιγράψω την διαδικασία κατασκευής υποστασιοποιημένων μορφών που δεν αφορούν πάντα αυτό που έχει ιστορικά καθοριστεί ως «φυλή» (Puar, 2007: xii)

κατανομής και ελέγχου, απαιτούνται κάποιες ήδη-διαμορφωμένες εικόνες σε σχέση με το «ποιος είναι πρόσφυγας». Κατ' αυτό τον τρόπο, η φιγούρα του «πρόσφυγα», μοιάζει να συσσωρεύει μια σειρά υποστασιοποιημένες εκδοχές υποκειμένων του δυτικοκεντρικού φαντασιακού. Η κριτική διερώτηση απέναντι στη βεβαιότητα των αναπαραστάσεων που δομούν την φιγούρα του «πρόσφυγα» σήμερα, καθοδηγεί και τις παρακάτω θεωρητικές επιλογές.

Πιο αναλυτικά, όπως αναφέρει ο Murray (2017) η συγκεκριμένη και πάντα μεταβαλλόμενη λογοθετική παραγωγή γνώσης για μη-δυτικές εκδοχές φύλου και σεξουαλικότητας-, επανεγγράφει φυλετικές, έμφυλες και ταξικές ιεραρχήσεις μέσα από μια αποικιακή τροπικότητα της εξουσίας των ηγεμονικών εθνών-κρατών του «Παγκόσμιου Βορρά» (Murray, 2017). Η ευρέως διαδεδομένη αποικιακή φαντασίωση της Ευρώπης ως σεξουαλικά προοδευτικής και δεδομένα ασφαλής για τα ομοφυλόφιλα και queer υποκείμενα (Puar, 2006) συνδέεται στενά με την ιστορική, κοινωνική και πολιτική ανάδυση της (μοντέρνας) σεξουαλικότητας ως «οι λόγοι, οι διαδικασίες και οι θεσμοί στις μητροπολιτικές και αποικιακές κοινωνίες που διαχωρίζουν και συνδέουν την πρωτόγονη και την πολιτισμένη σεξουαλικότητα και το φύλο και ορίζουν φυλετικά, εθνικά, εμφυλοποιημένα και σεξουαλικά υποκείμενα και πληθυσμούς εντός της βιοπολιτικής σχέσης» (Morgensen, 2010: 110). Με ένα τρόπο, αυτό που έχει χαρακτηριστεί ως «αποικιακός ομοεθνικισμός» που λειτουργεί «ως μια δυτικοποίηση της ομόφυλης ταυτότητας, φυλετικοποιώντας την αντι-ομοφυλοφιλία και αναδεικνύοντας ισχυρά έθνη έναντι πιο αδύναμων» (Llewellyn, 2017: 2) καθορίζει σημαντικά το πλέγμα των ιστορικών σχέσεων κυριαρχίας ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση. Η καθοριστική συμβολή του στην διαμόρφωση ενός δυτικοκεντρικού συστήματος ταξινόμησης των πληθυσμών στον χώρο και στον χρόνο και οι συναισθηματικές διαστάσεις και φορτίσεις που απέκτησε ως ηγεμονικό σύστημα τοποθέτησης των υποκειμένων, οργανώνουν «ένα αποικιακό φαντασιακό που επιμένει μέχρι σήμερα» (Αθανασίου, 2016: 19). Για τους σκοπούς μιας τέτοιας θεωρητικής ανάλυσης, επομένως η ερευνητική οπτική μου, επιχειρεί να αξιοποιήσει την παράδοση της μετα-αποικιακής θεωρίας και κριτικής.

Μια θεωρητική πλαισίωση των πολιτικών και κοινωνικών σχέσεων που παράγουν τις μεταναστευτικές πολιτικές διαχείρισης του πληθυσμού στην σύγχρονη «Ευρώπη- φρούριο», εντάσσεται μέσα σε ένα μεταποικιακό πλαίσιο κριτικής, κυρίως επειδή ενδιαφέρεται να «σκιαγραφίσει τη σύγχρονη συνθήκη πολύμορφης επιβίωσης και αναβίωσης των αποικιοκρατικών σχέσεων κυριαρχίας» (Αθανασίου, 2016: 130) μέσα στις πολλαπλές μορφές του σύγχρονου «προσφυγικού καθεστώτος», των φιλελεύθερων δικαιωμάτων, και όλων των «σκοτεινών συναρμογών» που σχηματίζονται ανάμεσα στις κρατικές και μη-κρατικές μορφές διαχείρισης, επιβολής και εξόντωσης των υποκειμένων της προσφυγικής εμπειρίας. Το πρόθεμα «μετα» επομένως, δεν συνδέεται με ένα χαρούμενο αναστοχασμό μιας τελεολογικής

περιοδολόγησης που εμφανίζει το ιστορικό «παρόν» μας, ως «έπειτα από» τις σκοτεινές εποχές της αποικιοκρατίας, αλλά αντίθετα ενδεικνύει «ένα ερμηνευτικό και πολιτικό πλαίσιο εντός του οποίου, ανατέμνονται ερμηνευτικά οι ιστορικές και πολιτισμικές συνέχειες και ασυνέχειες, οι γεωπολιτικές διαφοροποιήσεις και μερικότητες που συγκροτούν την πολυποίκιλη σχέση του παρόντος με την αποικιοκρατία, αλλά και την πολυποίκιλη σχέση με την παρούσα αποικιοκρατία, αυτήν που ενυπάρχει στους σύγχρονους κόσμους -ως υπόλειμμα, ως στοίχειωμα, ή ως επίμονη αναπαραγωγή, ανάταξη και εκπλήρωση» (ό.π). Αυτό που υποστηρίζω εδώ επομένως, υπογραμμίζει μια αναγκαία πολυπλοκότητα που ανακύπτει στην προσπάθεια θεωρητικής πλαισίωσης της σύγχρονης μετακίνησης των πληθυσμών προς την Ευρώπη, η οποία εντάσσεται μέσα στα ερωτήματα της μεταποικιακότητας, της ιστορικότητας, της χρονικότητας και του χώρου (Ahmed, 1999: 333).

Ξεκινώντας, από ένα τέτοιο πλαίσιο κριτικής, οι πρόσφυγες και οι προσφύγισες που φτάνουν στις ακτές των νεοφιλελεύθερων δημοκρατιών της Ευρώπης του 21^{ου} αι. κατασκευάζονται ως «φυλετικοί και σεξουαλικοί πληθυσμοί προς εθνική ρύθμιση» αποτελώντας «τα πρωτόγονα περιθώρια της εθνικής λευκότητας και της πολιτισμένης σεξουαλικότητας» (Morgensen, 2010: 118). Όπως αναφέρει η Shakshari (2013: 340), για την κατανόηση των τρόπων ανάδυσης κανονιστικών σεξουαλικών ταυτοτήτων και πρακτικών, πρέπει να δούμε τόσο τους αποικιακούς και ιμπεριαλιστικούς λόγους της νεωτερικότητας, όσο και πιο «τοπικές» μορφές ελέγχου και κανονικοποίησης της σεξουαλικότητας όπως αυτές προσαρτώνται μέσα στο πλέγμα (nexus) διεθνικών σχέσεων εξουσίας. Αδιαμφισβήτητα, οι πρακτικές των υπηρεσιών ασύλου (στο συγκεκριμένο της Λέσβου, της ελληνικής και της ευρωπαϊκής υπηρεσίας) στην πιστοποίηση του καθεστώτος του «πρόσφυγα με βάση τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή/και την ταυτότητα φύλου»⁸, ως διεθνικές διαδικασίες που βρίσκονται πάντα σε ποικίλες σχέσεις συνάρτησης με διεθνικούς οργανισμούς, κανονισμούς και δίκτυα εξουσίας καθιστούν την σεξουαλικότητα «μια μορφή διεθνικής κυβερνησιμότητας» (Shakshari, 2013: 340) που αποκτά ισχυρή ρυθμιστική ισχύ, ιδιαίτερα για τις queer προσφύγισες που βρίσκονται στο νησί.

Η διεθνική ρυθμιστική ισχύς της σεξουαλικότητας συνομιλεί στη Λέσβο με άλλες πιο «τοπικές» μορφές ελέγχου και κανονικοποίησης. Η «τοπικότητα» της εξουσίας, εδώ αναφέρεται σε μια σειρά δικτύων εξουσίας που συναρθρώνονται στενά μεταξύ τους: το δίκτυο σχέσεων εξουσίας των «ντόπιων» του νησιού (που πολλές φορές βρίσκονται εργαζόμενοι μέσα σε δομές προσφύγων) και οι «προσωρινές» εθνοτικές/θρησκευτικές/έμφυλες κοινότητες που σχηματίζει ο πληθυσμός των προσφύγων με επίκεντρο το camp της Μόριας. Τα δίκτυα αυτά και οι ποικίλες συναρθρώσεις αναπτύσσουν «συμβιωτικές» μορφές σχέσεων, τη δεδομένη

---

⁸ Στο εξής SOGI πρόσφυγας/ προσφύγισσα (Sexual Orientation Gender Identity)- (Σεξουαλικός Προσανατολισμός Ταυτότητα φύλου).

χρονική στιγμή στη Λέσβο και αποκτούν την δική τους θέση μέσα στο συγκείμενο του «προσφυγικού». Από τις παρενοχλήσεις μέσα στο «προσφυγικό» λεωφορείο από κάποιους άντρες «συμπατριώτες» της Ζ., μέχρι την απαγόρευση του εν λόγω δρομολογίου σε κάθε εθνική γιορτή και «αργία», αυτές οι ποικίλες δυνάμεις, συνιστούν ένα ευρύ πλέγμα εξουσιαστικών μηχανισμών που αναπτύσσεται στο έδαφος του νησιού της Λέσβου στο επίπεδο του καθημερινού και του συνηθισμένου. Αυτές οι «τοπικές» σχέσεις εξουσίας του φύλου, του έθνους, της σεξουαλικότητας και της «φυλής» που αναπτύσσονται χωρικά στην πόλη της Μυτιλήνης και στο camp της Μόριας, έχουν τις δικές τους τοπικές ιστορίες, αναπτύσσουν δικές τους «προσωρινές» ιεραρχίες και διατηρούν την δική τους δυναμική, χωρίς να αποφεύγουν, συχνά την αιχμαλώτιση μέσα σε νεοφιλελεύθερες μορφές οικονομίας και κυβερνητικής (Ortner, 2016: 48).

Οι queer πρόσφυγες λογοθετικά τοποθετημένοι και συν-αισθηματικά συντονισμένοι σε αυτές τις θέσεις βρίσκονται υπό την συνεχή συναισθηματική επίδραση, αυτού που ο Mbembe, εισηγήθηκε ως «νεκροπολιτική» (Mbembe, 2003, 2019) και που αργότερα οι Haritaworn, Kunstman & Posocco (2014) επαναπλαισίωσαν ως «queer νεκροπολιτική»: «την συγχρονικότητα του αποκλεισμού των φυλετικοποιημένων queer υποκειμένων από τις ζώνες των ζωντανών και τις θανατηφόρες ενσωματώσεις τους μέσα σε σεξουαλικές τοπογραφίες πολέμου και παγκοσμιοποιημένες αποικιακές και ιμπεριαλιστικές συνοριακές γραμμές» (Haritaworn, Kunstman & Posocco, 2014: 13). Το καθεστώς του αιτούντα άσυλο στη Λέσβο αναδύομενο μέσα σε ένα *ενδιάμεσο* χώρο και χρόνο, ανάμεσα από «διεθνικές» και «τοπικές» μορφές βίας και κανονικοποίησης, βρίσκεται ανάμεσα στη βιοπολιτική και τη νεκροπολιτική, εκεί όπου η γυμνή ζωή έχει δικαίωμα να θανατωθεί. (Shakshari, 2013: 341).

**Μέθοδοι,
συν-αισθήματα,
επαφές**

Εκκινήσεις στο πεδίο

Το «προσφυγικό» αναμφίβολα αναδύεται μέσα από μια συν-αισθηματικότητα του «αρνητικού» (negative), μέσα δηλαδή από συν-αισθήματα πόνου, θλίψης, απώλειας, απειλής και φόβου. Είναι γεγονός πως κυρίαρχα η ίδια η έννοια της προσφυγικότητας βρίσκεται ήδη φορτισμένη με αυτή την αρνητική συν-αισθηματικότητα. Αυτή η ηγεμονική συν-αισθηματικότητα του «αρνητικού» μέσα στο προσφυγικό καθόρισε αναμφίβολα τον παλμό της επαφής και της συν-κίνησης με τους συνομιλητές και τις συνομιλήτριες μου. Το χρονικό και συν-αισθηματικό όριο της επαφής μας, η σύντομη και αγωνιώδης διαδικασία της έρευνας και μη-συμβατότητα της μορφής της με το πάντα αναπάντεχο «πεδίο», δημιούργησαν τον ορίζοντα μέσα από τον οποίο η γραφή μου καθίσταται δυνατή. Ο ορίζοντας αυτός βρίσκεται βυθισμένος μέσα στις εκφάνσεις αυτών των «αρνητικών» συν-αισθημάτων, όχι επειδή τα γίνεσθαι των συνομιλητών/τριών μου τελειώνουν εκεί, αλλά γιατί μέχρι εκεί εγώ, εκείνες, εκείνοι και η σχεσιακές μας δυνάμεις, κατόρθωσαν να φτάσουν.

Η εθνογραφική έρευνα που έκανα στη Λέσβο, εστίασε στις συναντήσεις, τις συνομιλίες, τις συν-αισθηματικές επαφές και τις ιστορίες που αναπτύχθηκαν γύρω από μια queer ομάδα στη Λέσβο⁹. Μετά από επικοινωνία, με μέλος της ομάδας, ξεκίνησα να συμμετέχω στις εβδομαδιαίες συνελεύσεις της, από τον Σεπτέμβριο του 2019 μέχρι τον Ιανουάριο του 2020 και να έρχομαι σε επαφή εκείνες και εκείνους που βρισκόντουσαν σε αυτές τις συναντήσεις. Μέσα σε αυτούς τους μήνες, οι συνελεύσεις της ομάδας, οι δικτύώσεις μέσα από κοινωνικά δίκτυα που η ομάδα χρησιμοποιεί καθώς και δραστηριότητες σχετικές με την λειτουργία της ομάδας (προβολές ταινιών, πάρτυ κλπ) ήταν οι βασικοί χώροι και χρόνοι του «πεδίου» και η συλλογή του υλικού γινόταν κυρίως με τη χρήση σημειώσεων πεδίου. Η ύπαρξη μου, ως κομμάτι της ομάδας για αυτούς τους μήνες, αντηχεί πολλαπλά συν-αισθήματα, συζητήσεις και επαφές μέσα στην ίδια την ερευνητική διαδικασία. Παρόλο αυτά η βασική σκηνή μέσα από την οποία αναδύεται αυτή η έρευνα, αφορά την διενέργεια επτά (7) ημι-δομημένων συνεντεύξεων με μέλη της ομάδας. Οι συνεντεύξεις μεθοδολογικά εκκινούσαν από την εστίαση στον χρόνο από την στιγμή της άφιξης στο νησί και έπειτα. Με ένα τρόπο, τον οποίο αντιλήφθηκα αρκετά

---

⁹ Όπως ενημερωνόμαστε, από το βασικό έντυπο της ομάδας, η συλλογικότητα απόκτησε ύπαρξη ως μια διαδικασία βάσης (grass-roots collective) τον Ιούλιο του 2017. Όπως αναγράφεται μέσα στο έντυπο: «Μέλη της LGBTIQ+ κοινότητας των προσφύγων/ισσών ξεκίνησαν να αναγνωρίζουν μέλη της μη-προσφυγικής LGBTIQ+ κοινότητας ως έμπιστα σημεία για επαφή και υποστήριξη. Κανένας άλλος φορέας στο νησί δεν παρείχε συγκεκριμένες πληροφορίες ή υποστήριξη στην LGBTIQ+ κοινότητα προσφύγων/ισσών, εκείνη την περίοδο.» Η σύσταση της ομάδας περιγράφεται πιο αναλυτικά, στο ίδιο φυλλάδιο γνωριμίας: «Μέλη της ομάδας είναι άτομα που προσδιορίζονται ως LGBTIQ+ και ζουν στην Λέσβο ως πρόσφυγες/ισσες, ακτιβιστές/ριες και ντόπιου/ες. Είμαστε μια συνέλευση και ομάδα αλληλεγγύης. Συναντιόμαστε κάθε βδομάδα για να παρέχουμε ένα ασφαλές μέρος για να μιλήσουμε, να οργανωθούμε και να μοιραστούμε χρήσιμες πληροφορίες, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τις/τους «LGBTIQ+ προσφύγισες/ες»

αργότερα, οι συνεντεύξεις μοιάζει να επαναλάμβαναν ένα μοτίβο επικοινωνίας το οποίο κυριαρχεί στον κόσμο του «προσφυγικού»¹⁰. Οι συνεντεύξεις δηλαδή μοιάζει να απέκτησαν μια δομή, η οποία υπήρχε από πριν εκεί. Οι συνεντεύξεις έμοιαζε να είχαν γίνει, πριν εγώ αποφασίσω να τις κάνω. Καθώς αυτή η δομή δεν φαινόταν δυνατό να «ξεπεραστεί» μέσα στις συνθήκες αυτής της ερευνητικής προσπάθειας, επέλεξα να την εκλάβω ως ένα συγκεκριμένο εθνογραφικό και συν-αισθηματικό πεδίο. Οι συνεντεύξεις με αυτήν την έννοια, αποτέλεσαν «δωμάτια» μέσα στα οποία αντηχούν οι εντάσεις και τα συν-αισθήματα του «προσφυγικού». Οι ερωτήσεις μου φρόντιζαν να εστιάζουν κυρίως στο «παρόν» και στην καθημερινότητα των συνομιλητών μου ως αιτούντες άσυλο στη Λέσβο. Η εκκίνηση κάθε συνέντευξης γινόταν πάντα με μια ερώτηση για την στιγμή της άφιξης στο νησί και μια προτροπή για λεπτομερή αφήγηση των γεγονότων που ακολούθησαν. Μια τέτοια αρχή, την ίδια στιγμή που μοιάζει επιτελεστικά να επαναλάμβανε μια συνέντευξη ασύλου ή μια συνέντευξη με μια ανθρωπιστική οργάνωση, την ίδια στιγμή δημιουργούσε ένα ψυχικό χώρο μέσα στον οποίο αντηχούσαν μια σειρά από συν-αισθήματα. Η μη-διάρρηξη αυτού του μοντέλου συνάντησης που ηγεμονεύει στο «προσφυγικό», έδωσε τον χώρο για να αναδυθούν μια σειρά από συν-αισθηματικά κλίματα και εντάσεις που διαμορφώνουν τον κόσμο του «προσφυγικού» ως τέτοιο.

Πιο αναλυτικά, καθώς άρχισα να εξοικειώνομαι με τους ρυθμούς και τα κλίματα της ομάδας, ανέπτυξα κάποιες πιο κοντινές επαφές με κάποια μέλη της. Καθώς η αρχική μου δυσκολία στο να θέσω έναν σαφέστερο ερευνητικό στόχο ο οποίος να αφορά συγκεκριμένες «ταυτότητες» ή «εθνικότητες» μέσα στην ομάδα, γινόταν όλο και περισσότερο μεθοδολογική επιλογή, αποφάσισα ο τρόπος με τον οποίο θα επιλέξω τα άτομα με τα οποία θα κάνω τις συνεντεύξεις, να είναι αυτό ακριβώς που έκανα ήδη: η ίδια η ροή της επικοινωνίας, τα λεπτά και αδιόρατα συν-αισθήματα που καθορίζουν τις σκηνές της καθημερινής σχεσιακότητας. Αυτή η επιλογή σίγουρα έγινε και στη βάση του δικού μου συν-αισθηματικού ορίου (capacity) σε σχέση με το «πεδίο». Μπροστά δηλαδή, στους πολλαπλούς και αναπάντεχους κόσμους που ανοίγονταν μπροστά μου, μέσα από την συμμετοχή στην ομάδα, η δυνατότητα του να εστιάσω περαιτέρω το ερευνητικό μου ερώτημα, έμοιαζε όλο και πιο μακρινή, δεδομένων των χρονικών, προσωπικών και ακαδημαϊκών περιορισμών, μέσα από τους οποίους αυτή η έρευνα έγινε δυνατή. Ο δρόμος που ανοιγόταν έπειτα από αυτή την μεθοδολογική επιλογή, έμοιαζε να μπορεί δυνητικά να περιλάβει μια σειρά υποκειμένων που συμμετείχαν στην ομάδα. Κατ' αυτό τον τρόπο οι συνομιλήτριες και οι συνομιλητές μου κινούνται μέσα σε πολλά έμφυλα και σεξουαλικά φάσματα αυτού που οι ίδιες/οι αποκαλούν «LGBT», χωρίς πολλές φορές οι τοποθετήσεις τους μέσα σε αυτό να είναι σταθερές. Κατ' αυτό τον τρόπο μέσα στην έρευνα, εμφανίζονται είτε ως «queer πρόσφυγες» (το queer ως ένας όρος ομπρέλα για τις διαφορετικές

---

¹⁰ Βλ. πιο κάτω την ανάλυση σε σχέση με την κατασκευή των υποκειμένων «υπό εξέταση».

σεξουαλικές «ταυτότητες»¹¹ αλλά και ως ένα «αντι-κανονιστικό σημαίνον»¹²) είτε ως «SOGI αιτούντες/αιτούσες ασύλο» (που είναι η νομικιστική κατηγορία στην οποία εμπίπτουν από την οπτική του ασύλου).

Η κατεύθυνση του να μην εστιάσω σε μια συγκεκριμένη έμφυλη/σεξουαλική επιτέλεση ή/και εθνοτική κατηγορία, αντανακλά εν μέρη και το θεωρητικό πρίσμα μέσα από το οποίο εγώ επέλεξα να αφουγκραστώ τους κόσμους των συνομιλητριών μου: το συν-αίσθημα (affect). Μέσα σε αυτό τον θεωρητικό γαλαξία, έμοιαζε οι δυνάμεις που έχει ο λόγος (discourse) στο να κατασκευάζει ταυτότητες, αναπαραστάσεις και νοήματα, να επανεισάγονται μέσα στον κόσμο, αυτή τη φορά ως εντάσεις, δονήσεις και συν-αισθήματα. Για τους κόσμους των συνομιλητριών μου μάλιστα, όπου ο λόγος και η διαλογική επικοινωνία, δεν μπορούσαν να προσφέρουν επαρκείς τρόπους κατανόησης, το συν-αίσθημα με ένα τρόπο «επέστρεφε» τις επαφές μας μέσα σε πιο προ-κοινωνικές δυνάμεις: το συν-αισθηματικό κλίμα, οι εντάσεις, οι αισθητηριακές προσλήψεις, οι ενσώματες εντάσεις και δονήσεις. Παραδόξως, εκεί όλα έκαναν περισσότερο «νόημα». Το συν-αίσθημα και η εστίαση στους τρόπους που νιώθεται το πολιτικό (feeling politics) έμοιαζε να ξετυλίγει μια σειρά από κοινές αισθητηριακές και συν-αισθηματικές εμπειρίες των μελών της ομάδας. Η θεωρητική, μεθοδολογική και εθνογραφική εστίαση σε αυτούς τους συν-αισθηματικούς κόσμους των συνομιλητριών/ών μου, έφερε στο προσκήνιο με έντονο τρόπο και τους πολλαπλούς και αμφίδρομους τρόπους που το συν-αίσθημα σήμερα καθορίζει το ίδιο το πολιτικό (politics of feeling). Επομένως, η θεωρητική και μεθοδολογική μου επιλογή, έμοιαζε να μπορεί να προσφέρει μια σειρά από αναλυτικούς και εθνογραφικούς τρόπους για να διερευνήσει κανείς το «καθεστώς του προσφυγικού» ως ένα πεδίο συν-αισθηματικών δυνάμεων που ποτέ ο λόγος δεν μπορεί να αιχμαλωτίσει πλήρως. Ένα πεδίο το οποίο εξασκείται στα υποκείμενα του μέσα από βαθιά ενσώματες και συν-αισθηματικές διεγέρσεις.

Αυτές οι ερευνητικές και θεωρητικές επιλογές, παρόλα αυτά παραμένουν μέσα μου αμφίβολες. Αυτό πιθανότατα οφείλεται τόσο στην δική μου πρόσφατη «γνωριμία» με την συν-αισθηματική θεωρία (affect theory) και την ανθρωπολογία του συν-αισθήματος, όσο και στην ίδια την μεθοδολογική πρόκληση που το συν-αίσθημα θέτει στην ανθρωπολογία: Πώς μπορείς να μελετήσεις κάτι το οποίο δεν μπορείς να γνωρίζεις (the unknowable); Πώς μπορείς να μιλήσεις ή και να γράψεις για το συν-αίσθημα; Για παράδειγμα, δεν ήταν λίγες οι φορές που μετά από μια συνέντευξη, ένιωθα το σώμα μου στην κυριολεξία να «τρίζει» από την ένταση. Όταν προσπαθούσα αυτήν την αισθητηριακή κατάσταση να την μεταγράψω σε λόγο, πάντα έμοιαζε παράταιρη. Σαν κάτι να χανόταν. Τις περισσότερες φορές, δεν μπορούσα να γράψω τίποτα για

¹¹ Για αυτή την χρήση του queer βλ. Gorman-Murray, A. (2009: 443)..

¹² Για αυτή την χρήση του queer βλ. Manalansan IV (2006: 225) και το κείμενο της Luibhéid, E. (2008).

αυτό που ένιωθα: «κολλούσα». Το καταλάβαινα, πώς όσα και να γράψω για το συν-αίσθημα, εκείνο παραμένει «εκτός-κειμένου». Παρόλο που οι σπουδές στο συν-αίσθημα (affect studies) έχουν δημιουργήσει τις τελευταίες δυο δεκαετίες, έναν διεπιστημονικό (transdisciplinary) χώρο για πολλαπλές και ενδιαφέρουσες συνομιλίες, εντούτοις μοιάζει το τοπίο μέσα στο οποίο κινούνται να παραμένει σχετικά θολό και ακαθόριστο. Αυτές είναι ευρύτερες εντάσεις της θεωρίας του συν-αισθήματος που σε μεγάλο βαθμό αντανακλούν και την δική μου προσωπική επαφή με το «πεδίο» αυτής έρευνας, αφού η είσοδος σε μια queer ομάδα ήταν και για μένα μια πρώτη είσοδος στο «δωμάτιο». Η απουσία παρόμοιας εμπειρίας στο παρελθόν, συντόνιζε την επαφή μου με την ομάδα μέσα σε ένα συν-αίσθημα της «πρώτης εισόδου». Οι παράλληλες αυτές, «πρώτες αφίξεις» στο πεδίο αλλά και στη θεωρία, δημιουργούσαν μέσα μου την αίσθηση πως πάω κάπου που δεν βλέπω. Το συν-αίσθημα ότι πηγαίνω κάπου που δεν μπορώ να δω. Αυτή η προσωπική, εθνογραφική και θεωρητική συνθήκη, αντανακλάται και μέσα στην παρούσα ερευνητική και συγγραφική προσπάθεια.

Για το κόσμο του «προσφυγικού», όπως αυτός κινείται και αναπτύσσεται συνεχώς στη Λέσβο, μια τέτοια οπτική, θεωρώ ότι ανανεώνει τους τρόπους που αυτός ο κόσμος καθίσταται ορατός μέσα στην ανθρωπολογική έρευνα για πολλούς λόγους: Από τη μία προσφέρει ευρύτερα νέους τρόπους να αντιληφθούμε τον χώρο του «πεδίου» στην ανθρωπολογία και από την άλλη επαναφέρει συνολικά την εστίαση από την αναπαράσταση των πραγμάτων στην δύναμη που έχει η ίδια η συν-κίνηση ως τέτοια, αποσταθεροποιώντας την φιλελεύθερη ιδέα της ορθολογικότητας του πολιτικού (Bergetz, 2014: 11)

Το να επηρεάζεσαι συν-αισθηματικά: Η θέση μου μέσα στην ομάδα

Η θέση του να επηρεάζεσαι συν-αισθηματικά (being affected) ως μια κρίσιμη διάσταση της εθνογραφικής έρευνας (Favret-Saada, 2012: 437), δεν μπορεί να περιχαρακωθεί μέσα στις αποστάσεις που είναι βαθιά εγγεγραμμένες στην ίδια την ηχώ της λέξης «ερευνητής» και ως αποτέλεσμα αυτό που ο «ερευνητής» παρατηρεί (το «πεδίο») δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να παραμείνει το ίδιο (ένας χώρος πάντα κάπου-εκτός, ένας χρόνος με ημερομηνία λήξης). Ακολουθώντας μια τέτοια διαδρομή όλες οι ιεραρχήσεις που έμοιαζε να συγκροτούν τον κόσμο ξεκινούν να «συγχέονται» γιατί «όλα τα σώματα είναι συνδεδεμένα εν σειρά [seriality]» (Culr, 2019: 149): Η ζωή μου ως κάτοικος του νησιού, οι επαφές μου, το σπίτι με την T., οι φίλιες μου, ο τρόπος που η Z. πίνει το τσάι της, οι επιθυμίες μου, οι συνομιλητές μου, οι επαγγελματικές επιλογές, τα αίματα που έτρεχαν από το κεφάλι του B. όταν του επιτέθηκαν στο camp, οι ακαδημαϊκές εμπειρίες, οι «φανταστικές αγάπες» του Ντολάν, εκείνη η φορά που μου 'ρθε στη συνέλευση να κλάψω, οι κινηματικές και συλλογικές αντιστάσεις, όταν η Z. με ρώτησε «εσύ τι είσαι;», η τεράστια αγκαλιά του U., ένα βραδινό ποτό, μια εκδρομή, οι ειδήσεις

για άλλον ένα θάνατο στο camp, ένα queer πάρτυ, το χαμόγελο της Η., μια συνομιλία, δυο άγνωστες αραβικές λέξεις που σημαίνουν «λεσβία», ώρες συζητήσεων και συνελεύσεων, οι μορφασμοί του Χ. όταν μου περιέγραφε την φυλάκιση του, στιγμές αναπάντεχων γεγονότων, τα στενά της μυτιλήνης, η μπλε κουκούλα που φοράει πάντα η Μ. όταν φτάνει στην πόρτα της συνέλευσης και δεν μπαίνει, η ανηφόρα πριν το camp της Μόριας, οι λουκουμάδες που έφερνε στη συνέλευση η Λ., οι βροχές και οι λιακάδες, οι γρήγορες συζητήσεις με τον Χ. πριν τρέξει να προλάβει το «προσφυγικό» λεωφορείο, ο πόνος της εγκατάλειψης, ένα βλέμμα πριν προσγειωθεί το αεροπλάνο και σαράντα μηνύματα στο κινητό όταν το αεροπλάνο φτάσει στη Λέσβο: «Δεν θα μπορούσα να κάνω αλλιώς από το να επηρεαστώ συν-αισθηματικά [...]» (ό.π). Το «πεδίο» μοιάζει να βρίσκεται αναγκαστικά γραμμένο μέσα στον κόσμο του συν-αισθήματος και με αυτό τον τρόπο, οδηγείται στην πλήρη αποδιάρθρωση του. Ο «ερευνητής» δεν μπορεί παρά να κάνει το ίδιο.

Η παραδοσιακή τοπογραφία της «έρευνας πεδίου», όταν ξεκίνησα να συμμετέχω στις συνελεύσεις της ομάδας, ήταν ένα πεδίο συνεχών αναταραχών. Η ομάδα δεν είχε ήδη μέσα της, προετοιμασμένη μια θέση για τον «ερευνητή» και ούτε θα έπρεπε να έχει. Η θέση που επιφυλασσόταν για μένα μέσα στην ομάδα ήταν σαφώς ευθύς εξαρχής και καθορίστηκε από τους τρόπους, τις ταξινομήσεις και τις ιεραρχήσεις που η ίδια η ομάδα καλλιεργούσε εντός της: αφού δεν είσαι πρόσφυγας, είσαι εθελοντής/ακτιβιστής ή αλλιώς, αφού δεν είσαι αυτός που χρειάζεται βοήθεια, είσαι αυτός που μπορεί να την προσφέρει. Είναι χαρακτηριστικό ότι την πρώτη φορά που μπήκα στον χώρο της ομάδας, την ίδια στιγμή που άκουσα το πρώτο «Hello», άκουσα και το πρώτο «Thank you». Με ένα τρόπο, η ομάδα είχε ήδη προετοιμασμένη μια τοπογραφία σχέσεων που συγκλίνουν σε ένα κοινό δίπολο, το οποίο κυκλοφορεί ευρύτερα στο νησί και αφορά το «πρόσφυγας/ μη-πρόσφυγας». Στο συγκείμενο της ομάδας, οι μεταφράσεις που ανέπτυξε αυτή η διμορφική κατηγοριοποίηση, ήταν πολλές αλλά σε κάθε περίπτωση ιεραρχούσαν αυτούς που «λαμβάνουν την ομάδα» και αυτούς που «οργανώνουν την ομάδα». Από την μεριά των «εθελοντών» (ντοπιοι, ντόπιες, φοιτήτριες, εργαζόμενοι σε ΜΚΟ, αλληλέγγυοι/ες) υπήρχε σχεδόν πάντα η πρόβλεψη για μια σειρά από οργανωσιακά ζητήματα που αφορούσαν τις διαδικασίες της συνέλευσης (μέρος, υλικό για προβολές ταινιών, υλική βοήθεια, διασύνδεση με υπηρεσίες ψυχολογικής και νομικής υποστήριξης) και με ένα τρόπο οι «εθελοντές» έδιναν και ένα συνολικό πλαίσιο στις συζητήσεις που εκτυλίσσονταν μέσα στην ομάδα, δίνοντας ένα γενικό ρυθμό στις συζητήσεις και καθορίζοντας τη διάρκεια τους.

Από τη μεριά των «εθελοντών», οι περισσότερες από τις ρυθμιστικές και οργανωσιακές ευθύνες της ομάδας, αφορούσαν την Ε., η οποία βρισκόταν σε μια θέση άτυπης-τυπικής συντονίστριας, λειτουργώντας ως σταθερό πρόσωπο αναφοράς για όλη την συνέλευση. Με εκείνη ήρθα σε πρώτη επαφή πριν πάω στις συνελεύσεις της ομάδας και εκείνη ήταν που φρόντιζε για το μεγαλύτερο μέρος της λειτουργίας της ομάδας, μετά από την αποχώρηση από

το νησί της προηγούμενης «συντονίστριας». Αυτή η τοπογραφία σχέσεων αποτελεί σε μεγάλο βαθμό, μια υπαρκτή διαμεσολάβηση των τρόπων που αναπτύχθηκε το δικό μου «σχετίζεσθαι» με την ομάδα και κατ' επέκταση με τους συνομιλητές και τις συνομιλήτριες μου. Αυτή η θέση του «εθελοντή» κατά τη διάρκεια της έρευνας, επενεργούσε πάνω στις σχέσεις που ανέπτυσσα στο «πεδίο».

Παρόλα αυτά η πολλές φορές «άβολη» κίνηση μου ανάμεσα από τις θέσεις του «εθελοντή» και του «ερευνητή» -θέσεις οι οποίες με ένα τρόπο προετοιμάζονταν για εμένα πριν από εμένα- διάνοιξε κάποια πεδία του σχετίζεσθαι που μοιάζει στιγμιαία να μην αφορούν καμία από τις δυο προηγούμενες θέσεις. Αυτές οι στιγμιαίες διαφυγές, ανέκυψαν μέσα από τις πολλές αναταραχές που επιφυλάσσει το να επηρεάζεσαι συν-αισθηματικά και αφορούσαν εμένα και τη δικό μου συν-αίσθημα της queerness. Αυτές οι θέσεις «του να επηρεάζεσαι», έφεραν συνέχεια στο προσκήνιο τις δικές μου σεξουαλικές επιθυμίες και την δική μου αίσθηση ενός έμφυλου εαυτού. Στην πρώτη συνέντευξη της ομάδας που πήγα η Z. ήρθε κοντά μου λίγο πριν με καληνυχτήσει για να μου πει: *«Εγώ είμαι τρανσέξουαλ, εσύ τι είσαι;»*. Με την ίδια «σιγουριά» απαντάω και εγώ *«Μπαϊσέξουαλ»*.

Ήταν η πρώτη φορά που έδινα μια τέτοια απάντηση, καθώς μέχρι τότε απέφευγα επιμελώς ως κάποιος που έχει βρεθεί σχεδόν αποκλειστικά μέσα σε ετεροφυλόφιλες σχέσεις, να πλαισιώσω τις ομόφυλες πλευρές της επιθυμίας μου μέσα σε μια ταυτότητα. Αυτή η στιγμή, δεν άλλαξε την αίσθηση «αδυναμίας» που νιώθω όταν επικαλούμαι μια τέτοια ταυτότητα, ούτε την σχετική απροθυμία μου να ονοματίσω με αυτό τον τρόπο, τους πιθανούς και απίθανους ρυθμούς που αποκτά η επιθυμία μου ανάμεσα σε χώρους και χρόνους, αλλά άλλαξε σίγουρα τους τρόπους που εγώ βιώνω την ίδια την σεξουαλική επιθυμία ως «δική μου». Σαν αυτή η σχεδόν αναγκαστική επίκληση μιας ταυτότητας με την οποία θεωρούσα ότι η Z. θα μπορούσε να συνδεθεί, να λειτούργησε σαν ένα «ακούσιο» coming out. Θα μπορούσα να πω με ένα σχεδόν χιουμοριστικό τόνο, ότι αυτή η έρευνα λειτούργησε η ίδια ως ένα «ακούσιο» coming out, το οποίο είχε μια σειρά από συν-κινήσεις προσωπικές, υπαρξιακές αλλά και σχεσιακές.

Θεωρώ ότι η επικοινωνία που ανέπτυξα με τις συνομιλήτριες και τους συνομιλητές μου, βασίζονταν σε ένα συν-αίσθημα, το οποίο μας συνέδεε πέρα από τις θέσεις του «εθελοντή» και του «ερευνητή». Αυτή η σύνδεση δεν έχει να κάνει αποκλειστικά με την ταυτότητα, ούτε με την «αδύναμη» επίκληση της. Αυτή η σύνδεση αφορά το τι είναι αυτό που νιώθεις όταν τα σώματα έρχονται κοντά. Αυτό που έρχεται και «κολλάει» πάνω σου. Αυτό το με ένα τρόπο queer συν-αίσθημα θεωρώ πως έφτιαχνε ανάμεσα σε μένα και τους συνομιλητές μου, ένα υπόστρωμα εμπιστοσύνης και ασφάλειας. Παρόλο που οι θέσεις του «ερευνητή» και του «εθελοντή» αναγκαία επανέρχονταν μέσα στην επικοινωνία μας, και παρόλο που οι φυλετικοποιήσεις της ταυτότητας του «LGBT» με όλες τις έμφυλες/εθνοτικές και «φυλετικές»

ιεραρχήσεις που τη καθιστούν δυνατή, είναι έντονα φανερά μέσα από το εθνογραφικό υλικό, θεωρώ ότι αυτό το συν-αίσθημα επενεργούσε καθοριστικά ανάμεσα μας, ως ένας συν-αισθηματικός πομπός της εγγύτητας.

Το ρίσκο της γλωσσικής επικοινωνίας στο πεδίο

Το ζήτημα ή καλύτερα το πρόβλημα της γλωσσικής επικοινωνίας αφορά με πολλούς τρόπους αυτή την έρευνα. Κοιτώντας τις σημειώσεις πεδίου μου, διαβάζω: *«Δεν ξέρω γαλλικά, φαρσί, ή αράβικα και επομένως οι μόνες ευκαιρίες γλωσσικής επικοινωνίας που έχω είναι τα αγγλικά. Μέχρι στιγμής αγγλικά σε ένα επίπεδο εύκολης επικοινωνίας, χωρίς ιδιαίτερα κομπιάσματα αλλά σίγουρα χωρίς προοπτική βάθους ή αφηρημένων εννοιολογήσεων έχω συνομιλήσει μόνο με ένα μέλος της ομάδας. Αυτό με έχει δυσκολέψει ιδιαίτερα: με όλους τους υπόλοιπους οι δυνατότητες γλωσσικής επικοινωνίας είναι ακόμα πιο περιορισμένες. Αισθάνομαι σαν αυτό να δημιουργεί ήδη πριν συμβεί, ένα δεδικασμένο μη-επικοινωνίας ή τουλάχιστον ένα αίσθημα ότι τα όρια της επικοινωνίας είναι ήδη προκαθορισμένα σε δυο-τρεις τυπικές κουβέντες. Σκέφτομαι αυτό τι μπορεί να πει για την εθνογραφική έρευνα. Για παράδειγμα και στις κουβέντες μας όπου υπάρχει μεταφραστής, παρατηρώ στον εαυτό μου πως όταν μιλάει ο άλλος στη γλώσσα του την οποία δεν μπορώ να καταλάβω ούτε στο ελάχιστο, η προσοχή μου στρέφεται πάνω του την ώρα που μιλάει, παρόλο που δεν καταλαβαίνω τι λέει μοιάζει σαν να δίνω μεγάλη σημασία σε αυτό που λέει. Και παρατηρώ ότι μπαίνοντας μέσα σε αυτό, πολλές φορές όταν έρχεται η μετάφραση νιώθω κάτι σαν «να ζυπνάω».*

Παρόλες τις αγωνίες μου σε σχέση με αυτά τα γλωσσικά «εμποδία», αυτά συνέχιζαν να υπάρχουν ανάμεσα σε μένα και τους συνομιλητές μου. Η συνθήκη αυτή όσο περνούσε ο καιρός δημιουργούσε συνεχώς άλλους τρόπους επικοινωνίας (όπως αντίστοιχα δημιουργεί και η λεκτική επικοινωνία). Συγκεκριμένα, λόγω του πολύγλωσσου χαρακτήρα της ομάδας, όταν κάποιος ή κάποια ξεκινούσε να μιλάει στη συνέλευση, ήταν πάντα φανερή η ύπαρξη ενός «κενού» χρόνου όπου κάποιοι αναμένουν την μετάφραση. Αυτοί οι κενοί χρόνοι, παρόλο που στην αρχή δίνουν την αίσθηση της «επιβράδυνσης» της συζήτησης, εντούτοις μοιάζει να αποτελούν την συνέχιση του ρυθμού της με άλλα μέσα. Μέσα σε αυτούς τους χρόνους, η γλώσσα που δεν μπορεί να κωδικοποιηθεί σε νόημα, γίνεται σταδιακά μόνο ήχος, ανάσα και δόνηση. Αυτή η συν-αισθηματική επίδραση γινόταν εν μέρει δυνατή από την μη-δυνατότητα της γλωσσικής κατανόησης. Η απουσία της γλωσσικής κωδικοποίησης, κάνει δυνατή μια άλλη περιπλάνηση, την οποία μοιάζει ο λόγος να έχει διακλείσει. Σε αυτές τις σιγάσεις του νοήματος (sense) αναδύονται άλλα νοήματα (senses) που ιστορικά και πολιτισμικά έχουν απομακρυνθεί ως πιθανότητες επικοινωνίας στη δυτική συναισθηματική (sentimental) εκπαίδευση. Όταν ο λόγος επανέρχεται, κάτι μοιάζει αναγκαστικά να κλείνει: «Ξυπνάς».

Η παράλληλη μετάφραση αποτελεί τον τρόπο που εγώ επικοινωνούσα λεκτικά με τους συνομιλητές/τριες μου. Σε όλες τις συνεντεύξεις υπήρχαν παράλληλες μεταφράσεις τις περισσότερες φορές σε πάνω από δυο γλώσσες, οι συνεντεύξεις έγιναν με την παρουσία διερμηνέα και οι καθημερινές άτυπες κουβέντες μου με τους συνομιλητές μου γινόταν μέσω μεταφραστικών μηχανών. Πέρα από την επικοινωνία που αναπτύχθηκε μέσω σωματικών κινήσεων ή «σπαστών» αγγλικών, στις συνομιλίες μας εμπλέκεται πάντα μια ακόμα φωνή, μια αναγκαία θα λέγαμε μετασχηματιστική επέμβαση επί του λόγου και κατά επέκταση του νοήματος που επικοινωνείται. Ως αποτέλεσμα, η επικοινωνία μέσω του λόγου με τους συνομιλητές μου βρισκόταν πάντα σε ένα *ρίσκο*. Ριψοκίνδυνα νοήματα και ριψοκίνδυνες λέξεις: κανείς από τις τρεις πλευρές δεν μπορούσε να πει με σιγουριά ότι η επικοινωνία ήταν «επαρκής». Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, αυτό που μπορούσε να επικοινωνηθεί βασιζόταν σε μεγάλο βαθμό στις ισοροπίες που αποκτούσε αυτή η μορφή σχέσης (εγώ, μεταφραστής/ρια, συνομιλήτρια/ής). Καθώς αυτή η δομή επικοινωνίας στο «προσφυγικό» είναι εξαιρετικά συνηθισμένη, ήταν και μια πολύ οικεία μορφή συνομιλίας για τους συνομιλητές μου. Ως μορφή μιας προσωρινής σχέσης, η παράλληλη μετάφραση έχει συγκεκριμένους περιορισμούς αλλά και δυνατότητες, τις οποίες δεν μπορώ να αναλύσω παραπάνω σε αυτή την έρευνα. Σε κάθε περίπτωση η δι-υποκειμενική υφή που δημιουργεί η παρουσία της τρίτης φωνής, ως ενεργό κομμάτι της διαδικασίας, είναι εξαιρετικά σημαντική και δεν μπορούσε να μην επισημανθεί. Ακριβώς γιατί αφορά μια σχέση η οποία βιώνεται καταστασιακά με ορισμένο τρόπο και αυτό επηρεάζει και τους ρυθμούς και τις εντάσεις της εκφραστικότητας.

Χρόνος και συν-αίσθημα στην έρευνα: Αναταραχές πεδίου

Από τις πρώτες συναντήσεις, ξεκίνησα να αντιλαμβάνομαι το πεδίο της έρευνας ως εξαιρετικά ασταθές και με μια έννοια «προσωρινό». Τα μέλη της ομάδας πρόσφυγες αλλά και μη-πρόσφυγες έμοιαζε να βρίσκονται μέσα σε ένα σκηνικό συνεχούς κίνησης με αποτέλεσμα να μην μπορεί να προκύψει μια σταθερή και απαράλλαχτη σύσταση στις συναντήσεις της ομάδας. Οι λόγοι που οι συναντήσεις της ομάδας, αναμετριούνται συνεχώς με αυτή την προσωρινότητα είναι πολλοί και αφορούν την ίδια την «ενδιάμεση» θέση των συνομιλητών μου σε σχέση με τις χρονικότητες του παρόντος, του παρελθόντος και του μέλλοντος: μια κατοίκηση του «ανεσταλμένου χρόνου» (Shakshari, 2014: 1000) των αιτούντων άσυλο.

Ακολουθώντας το επιχείρημα της Sima Shakshari (2014), ερχόμαστε μπροστά σε μια δομική παραδοξότητα του concept των δικαιωμάτων: Από τη μία η χρονικότητα των δικαιωμάτων, κινείται μέσα σε μια γραμμική, τελεολογική αφήγηση του χρόνου που ξεκινά από τον παρελθόντα χρόνο του «τρίτου κόσμου»- τις χώρες προέλευσης των queer μεταναστών και

προσφύγων- όπου κατοικούν οι παραβιάσεις θεμελιωδών δυτικών δικαιωμάτων και «κοιτά» πάντα προς το μέλλον της ασφάλειας, της προστασίας και της απελευθέρωσης για τα queer υποκείμενα και από την άλλη αυτή η χρονοκανονική τελεολογία των δικαιωμάτων, γνωρίζει ένα ιδιότυπο σταμάτημα, μια διακοπή μέσα στις «ενδιάμεσες ζώνες», στα camp των «προσωρινά προσφύγων», στους χρόνους και στους τόπους της επεξεργασίας των αιτημάτων ασύλου (Shakshari, 2014: 1000). Η χρονικότητα του «προσωρινού», μοιάζει να παίζει ένα καθοριστικό ρόλο σε όλα τα επίπεδα αυτής της έρευνας. Προσωρινές σχέσεις, προσωρινοί χώροι, προσωρινοί χρόνοι.

Αντιλαμβάνομαι την «χρονικότητα του προσωρινού» εδώ, μέσα από τις συναισθηματικές εντάσεις του εθνογραφικού πεδίου: «*δε ξέρω για πόσο ακόμα θα 'μια εδώ*» / «*μπορεί να μην είμαι στην συνέλευση την επόμενη βδομάδα, φεύγω*». Συγκεκριμένα, από την πρώτη στιγμή που ξεκίνησα να συμμετέχω στις συναντήσεις της ομάδας, ένιωσα πώς ξεκίνησα να «παλιώνω» ταυτόχρονα. Από την πρώτη στιγμή, βίωσα ταυτόχρονα αποχαιρετισμούς εξαιρετικά σύντομων σχέσεων παράλληλα με τους αποχωρισμούς των αόρατων σχέσεων: με ανθρώπους που δε μπορώ να θυμηθώ το όνομα τους, ανθρώπους που δε γνωρίστηκα ποτέ και ανθρώπους που ανέπτυσαν μια «στιγμιαία» σχέση με το περιβάλλον της ομάδας. Στη διάρκεια της έρευνας και καθώς βίωνα εγγύτερες σχέσεις με κάποιες/κάποιους που ερχόντουσαν στις συναντήσεις, η στιγμή του αποχωρισμού μέσα στο συναισθηματικό κλίμα της ομάδας ερχόταν ως ανεπαίσθητη, σχεδόν αδιόρατη. Όταν ένα από τα πρώτα άτομα που χτίσαμε επαφή ο Α. δεν ήρθε στη δεύτερη συνάντηση του δεκέμβρη, κατάλαβα ότι έχει φύγει. Ένιωθα απορία και περιέργεια που στη συνέλευση δεν συζητήσαμε για την απουσία του. Αποχωρισμός ανομολόγητος, σαν πάντα αναμενόμενος ή ένας ξεχωριστός τρόπος του σχετίζεσθαι;

Κάθε μορφή σχεσιακότητας μέσα στην ομάδα, μοιάζει να εκκινούσε από αυτή τη σκηνή αποχωρισμού. Κάθε επαφή ξεκινούσε από το τέλος της. Έχει ενδιαφέρον ότι πολλές φορές άτομα από τη συνέλευση που είχαμε αποκτήσει μια επαφή και ήθελα να μιλήσουμε περισσότερο για τους σκοπούς της έρευνας, ξαφνικά έφευγαν. Για παράδειγμα, όταν πήγα σε μια συνέλευση, έχοντας στο μυαλό μου τη συζήτηση που είχαμε κάνει πριν από λίγες μέρες με τον Ρ. σε σχέση με το πώς θα οργανώναμε μια βραδιά χορού για την ομάδα, ανακάλυψα πως εκείνος είχε μόλις πριν λίγες μέρες φύγει από το νησί.

Με ένα τρόπο, η ίδια η συναισθηματικότητα μιας τέτοιας χρονικής οργάνωσης της κινητικότητας, έδενε τα σώματα μας μέσα σε συγκεκριμένους συν-αισθηματικούς χρόνους: τους χρόνους της πάντα παρούσας προσωρινότητας. Αναπτύσσοντας σχέσεις μέσα στο πεδίο, ένιωθα τις συνεχείς επιδράσεις τέτοιων κατακλυσμιαίων συν-αισθημάτων. Η επιθυμία για κίνηση, η συναισθηματική ανάγκη απεμπλοκής από την εγκατάσταση της Μόριας και οι συνεχώς μεταβαλλόμενες πραγματικότητες που σχηματίζονται εκεί, θέτουν μια συγκεκριμένη

μορφή στις σχέσεις ανάμεσα στην ομάδα. Είναι χαρακτηριστικό, παρόλα αυτά πως μέσα σε αυτούς τους χρόνους, οι υφές (textures) των σχέσεων διαμορφώνονταν και από το αίσθημα ενός ατέλειωτου παρόντος που μοιάζει στάσιμο, επαναλαμβανόμενο και ασφυκτικό: *«είμαι πολύ καιρό στο νησί, ένα χρόνο και επτά μήνες περιμένω»*. Την ίδια στιγμή, δηλαδή, που οι σχέσεις έμοιαζαν πάντα διάτρητες από τις δυνάμεις μιας συνεχής κίνησης προς ένα απρόσμενο μέλλον, βιώνονταν ως σχέσεις που δυσανασχετούν μέσα στο ακινητοποιημένο παρόν τους.

Η δυσκολία με την οποία κάποιος άρθρωνε και αφηγούνταν την πολύμηνη διαμονή του στο νησί, προωθούσε συναισθηματικά, μια αίσθηση ακινητοποίησης, ένα αίσθημα ότι «τίποτα δεν αλλάζει» - «τίποτα δεν κινείται». Παρόλα αυτά οι συνεχείς κινήσεις από και προς την ομάδα - και πολύ συχνά από και προς το νησί- ήταν γρήγορες, συνεχείς, ξαφνικές και «άτακτες». Τα περισσότερα μέλη της ομάδας, έμοιαζε να αιωρούνται πάνω σε αυτή την σχάση κίνησης και ακινησίας. Με ένα τρόπο, αυτό το μωσαϊκό κινητικότητας φαίνεται να αποτελεί μια συγκεκριμένη ρυθμικότητα της ομάδας που εναρμονίζει συνεχώς τα σώματα μέσα στις συχνότητες του. Οι συνομιλητές μου μοιάζει την ίδια στιγμή που δυσφορούν σε ένα «ακίνητο» παρόν, την ίδια στιγμή να παρασέρνονται από ένα «ατάκτως» κινούμενο μέλλον. Τελικά μέσα στο κόσμο του προσφυγικού τα σώματα εναρμονίζονται σε ένα συγκεκριμένο είδος ρυθμικότητας η οποία δεν μπορεί να περιγραφεί ακριβώς με όρους κίνησης και ακινησίας. Οι παλμοί και εντάσεις αυτού του ρυθμού ίσως να συνιστούν ως τέτοιοι, ένα ξεχωριστό χρόνο του κοινωνικού ανήκειν (Freeman, 2019: 9-10).

**Συν-αισθήματα στο νησί του
«προσφυγικού»**

«Εντάσεις στη Λέσβο»¹³ : Πολιτικό συν-κείμενο και συν-αισθηματικές ατμόσφαιρες

Στο πολιτικό συγκείμενο διεξαγωγής αυτής της έρευνας, θεωρώ πώς οι βασικές συναισθηματικές συχνότητες που δονούσαν το δημόσιο αίσθημα την περίοδο που έκανα την επιτόπια έρευνα στη Λέσβο, οργανώνονται γύρω από την ανασφάλεια, τον φόβο και το αίσθημα απειλής. Η δημόσια πολιτική σκηνή, μπροστά στην ήδη-από καιρό κατασκευασμένη ζώνη έκτακτης ανάγκης που ονομάστηκε «προσφυγική κρίση», μετά τις εκλογές του Ιουλίου του 2019, ξεκίνησε να εφαρμόζει μια σειρά νομικών ρυθμίσεων, κυβερνητικών τεχνικών και μιντιακών θεαμάτων, οι οποίες λειτούργησαν ως ένας «συναισθηματικός συντονισμός του πληθυσμού» (Massumi, 2005: 32) μέσα στις γραμμές του φόβου και του άγχους αναφορικά με τις (απρόβλεπτα αυξανόμενες) ροές προσφύγων και μεταναστών από τα θαλάσσια κυρίως σύνορα της χώρας. Το αντικείμενο αυτών των απειλητικών και φοβικών συναισθηματικών επενδύσεων, μεταξύ άλλων, ήταν και ο ίδιος ο τόπος της άφιξης των προσφύγων και των μεταναστών, ο συνοριακός τόπος των νησιών του Βορείου Αιγαίου.

Αναλυτικότερα, οι εθνικές ανησυχίες για την κυβερνητική διαχείριση του «προσφυγικού προβλήματος» όπως αυτό ξεκίνησε να κατασκευάζεται λογοθετικά, από το 2015 και έπειτα, μετά τις πυκνές αφίξεις προσφύγων και μεταναστών στα νησιά του Βορείου Αιγαίου, ανέπτυξαν ένα συγκεκριμένο είδος συναισθηματικής πολιτικής, η οποία ρωτούσε συνεχώς με αγωνία: «Πόσοι θα έρθουν ακόμα;». Όπως αναφέρει ο Massumi (2005: 35), «μια απειλή δεν μπορεί να γίνει γνωστή. Αν ήταν γνωστή στα επιμέρους στοιχεία της, δεν θα ήταν απειλή». Το αγωνιώδες ερώτημα που διαμόρφωνε αυτό το αίσθημα «δημόσιου τρόμου» ήταν ακριβώς η χρονική διάσταση του πρώτου ερωτήματος: «ο μελλοντισμός» του (ό.π). Οι μελλοντικές ροές, η πιθανή μελλοντική αύξηση των μεταναστών και προσφύγων που εισέρχονται στα όρια της Ευρώπης και οι πιθανές ή απίθανες εξελίξεις μιας τέτοιας εκδοχής του εθνικού μέλλοντος, είχαν την ικανότητα να κατακλύζουν το παρόν, με τη μορφή μιας «σκιάς», που δεν ήταν άλλη από το φόβο (Massumi, 2005: 35). Όπως χαρακτηριστικά περιγράφει ο Massumi (2005) : «Η απειλή είναι η μελλοντική αιτία μιας αλλαγής στο παρόν. Μια μελλοντική αιτία δεν είναι πράγματι μια αιτία: είναι μια εν δυνάμει (virtual) αιτία, ή μια παραλίγο αίτια. Η απειλή είναι ένας μελλοντισμός με την εικονική δύναμη να επιδρά συναισθηματικά στο παρόν ως «παραλίγο-αιτία». Όταν ένας κυβερνητικός μηχανισμός κάνει την απειλή δική του υπόθεση τότε αναλαμβάνει αυτήν την εν δυνάμει απειλή ως αντικείμενο του και υιοθετεί την λειτουργία

---

¹³ Περιγραφές που χρησιμοποιούν την λέξη «ένταση» αναφορικά με το νησί της Λέσβου, πύκνωσαν στην ειδησιογραφία της εποχής Ιανουαρίου-Μαρτίου 2020 -όταν γράφεται και η παρούσα έρευνα- λόγω μια σειράς πυκνών γεγονότων και κινητοποιήσεων τόσο από τον προσφυγικό πληθυσμό όσο και εναντίον του. Οι λέξη «ένταση» εδώ, χρησιμοποιείται στην αμφισημία που αποκτά -όταν την φέρουμε στην γλώσσα της συν-αισθηματικής θεωρίας- με την λέξη intensity (:ένταση, εντασιακότητα).

https://www.athensvoice.gr/politics/626790_imeras-entasis-sti-lesvo-eikones-video

της ως το δικό του μηχανισμό λειτουργίας. Όπως σημειώνουν και οι Berlant & Greenwald (2012: 76): «Μπορούμε να αντέξουμε αρκετά ταρακουνήματα, αλλά όταν τα μέσα ενημέρωσης και οι κρατικού-ενδιαφέροντος θεσμοί ενορχηστρώνουν όλων των ειδών της καταστάσεις, ως κρίσεις και απειλές προς τις δομές που οργανώνουν το επέκεινα (nextness) και τις ασαφείς αισθήσεις του προβαλλόμενου μέλλοντος, τα επίπεδα του άγχους αυξάνονται όχι σε σχέση με μια συγκεκριμένη κατάσταση αλλά σε σχέση με την συνέχεια (ongoingness) την ίδια». Έτσι, η λειτουργία του συναισθηματικού μηχανισμού της απειλής, «εκφράζει τον εαυτό της με σήματα κινδύνου» (:35) και οργανώνεται γύρω από τις εντάσεις και τις δυναμικές που παράγει η «εν δυνάμει αιτία» ενός μελλοντικού τραύματος. Η απειλή, κατορθώνει, έτσι να οργανώνει το ίδιο το μέλλον: «Είναι αυτό που μπορεί να έρθει μετά» (Massumi, 2010: 53). Η φιγούρα του «αιτούντα άσυλο» επομένως, γίνεται μια φαντασματική μορφή που στοιχειώνει το παρόν, κυρίως μέσα από τον εφιάλτη που δημιουργεί για ένα μέλλον εθνικού «τραυματισμού» (Ahmed, 2004 όπως εμφανίζεται στο Αβραμοπούλου: 139).

Η αγωνία για τις επόμενες αφίξεις και οι συναισθηματικές δυναμικές της απειλητικής διάστασης που αποκτούν, καθιστούν τους αιτούντες άσυλο «φιγούρες μίσους» των οποίων «η ατέλειωτη άφιξη τους αναμένεται ως σκηνή του τραυματισμού μας» (ό.π). Τα συναισθήματα μίσους προς τους αιτούντες άσυλο, λειτουργούν και γίνονται πιο έντονα, λόγω αυτής της οικονομικής διάστασης που αποκτά η κυκλοφορία τους: «Το ανέφικτο της αναγωγής του μίσους σε ένα συγκεκριμένο σώμα επιτρέπει στο μίσος να κυκλοφορεί με μια οικονομική έννοια, κάνοντας τη δουλειά του διαχωρισμού ορισμένων άλλων από άλλους- ένας διαχωρισμός που δεν «τελειώνει» ποτέ, καθώς αναμένει και τους άλλους που δεν έχουν φτάσει ακόμα» (ό.π). Θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς, λοιπόν πως στη βάση πολλαπλών ασυμμετριών ανάμεσα στο «ντόπιο» και το «ξένο», στο κέντρο και στο όριο του κοινωνικού σώματος ενός εθνικού κράτους, κατασκευάζεται μια «συναισθηματική οικονομία», η οποία καθλώνει τα υποκείμενα της προσφυγικής εμπειρίας στην θέση απόληξης των εθνικών προβολών της ανησυχίας, της απειλής και του μίσους, υποβασιάζοντας και νομιμοποιώντας μια σειρά από επαναλαμβανόμενες βίαιες ενέργειες εναντίων των σωμάτων τους (ό.π).

Ο συν-αισθηματικός μηχανισμός της απειλής, λειτουργεί εδώ καλυτικά ως ένα κλειστό οικονομικό σύστημα: Οι αποτρεπτικές πολιτικές στα θαλάσσια σύνορα της χώρας ή οι πολιτικές της εγκατάλειψης και των νεκροπολιτικών διαρρυθμίσεων στα προσφυγικά camp της Ελλάδας, είναι ενέργειες δικαιολογημένες και αναμενόμενες αφού η απειλητική συναισθηματική φόρτιση των προσφύγων που περνούν τα σύνορα της Ευρώπης, εξελίσσεται σε ένα «επιβεβαιωμένο γεγονός» στο παρόν. Ο λόγος είναι απλός: «στο παρελθόν υπήρχε μια μελλοντική απειλή» για πιθανές αυξημένες προσφυγικές ροές. Κανείς δεν μπορεί να αναιρέσει ένα τέτοιο «γεγονός» (Massumi, 2010: 53). Η απειλή γίνεται πραγματικότητα, επειδή ακριβώς ήταν προορισμένη να βιωθεί ως τέτοια (ό.π). Αυτό το συναισθηματικό κλίμα είναι που συντελεί

σε αυτό που η Sara Ahmed (Ahmed, 2004 όπως εμφανίζεται στο Αβραμοπούλου, 2018: 140) αναφέρει ως συγκόλληση των υποθέσεων της διάρρηξης και του ασύλου, ευθυγραμμίζοντας την φιγούρα του αιτούντα με αυτή του διαρρήκτη. Σύμφωνα με την Ahmed, κατ' αυτό τον τρόπο η αιτούσα/ο αιτών άσυλο μοιάζει να «κλέβει» κάτι από το έθνος και φορτίζεται εξαρχής η επικείμενη άφιξη της/του ως στιγμή μιας εθνικής απώλειας (ό.π). «Θέλουμε πίσω τα νησιά μας, θέλουμε πίσω τη ζωή μας» ήταν το βασικό σύνθημα της γενικής απεργίας που κηρύχθηκε στη Λέσβο και στα υπόλοιπα νησιά του Βορειοανατολικού Αιγαίου, στις 22 Ιανουαρίου του 2020. Το αίτημα των κατοίκων των νησιών ήταν η επανάκτηση του κλεμμένου, η επανόρθωση για μια τραυματική απώλεια. Οι συν-αισθηματικές φορτίσεις κινούνται στους ρυθμούς ενός γίνεσθαι της απειλής: ο διαρρήκτης, ο ξένος, ο αιτών άσυλο, ο εγκληματίας. Την ίδια στιγμή, το εθνικό σώμα θυματοποιείται. Σχηματίζει τις επιφάνειες του μέσα από το συν-αίσθημα της απώλειας, της στέρησης και της εξαπάτησης. Η ευημερία του εθνικού σώματος «απειλείται από την καταναγκαστική εγγύτητα του άλλου» (ό.π: 140). Όπως επισημαίνει και αλλού η Ahmed: «ο ξένος βρίσκεται πάντα σε μικρή απόσταση: ένα σώμα που είναι εκτός θέσης επειδή έπρεπε να έρθει πολύ κοντά» (Ahmed, 2000: 49).

Υποστηρίζω, εδώ ότι αυτά τα «συνοριακά άγχη» (Puar, 2007: 204) απέκτησαν κατά την περίοδο από το 2015 και έπειτα, εξέχουσα σημασία, λειτουργώντας ως συν-αισθηματικές ενσωματώσεις μιας αντι-μεταναστευτικής λογοθέτησης, η οποία εμφάνιζε τους/τις αιτούντες/ουσες άσυλο στην Ελλάδα, ως μια απειλητική πλεονάζουσα πληθυσμιακή μάζα, η οποία πλέον ως «πρόβλημα» ή/και ως «κρίση» πρέπει να γίνει αντικείμενο ενός εθνικού και ευρωπαϊκού σχεδιασμού διαχείρισης. Η διαχείριση του «προβλήματος», έρχεται ως επιτακτική ανάγκη για να ξανα-γραφτεί το σύνορο που παραβιάστηκε από την διάρρηξη και φτιάχνει τον εαυτό του μέσα από συνεχείς φορτίσεις στους συν-αισθηματικούς ρυθμούς του φόβου. Όπως γράφει, η Ahmed «αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο η πολιτική του φόβου, όπως και του μίσους, περιγράφεται ως άγχος οριοθέτησης: ο φόβος μιλάει τη γλώσσα της «πλημμύρας» και του «κατακλυσμού», μιλάει για την εισβολή των μη ιδιοποιήσιμων άλλων, ενάντια στους οποίους θα πρέπει το έθνος να υπερασπιστεί τον εαυτό του. Μπορούμε, επομένως να στοχαστούμε την οντολογία της ανασφάλειας στο πλαίσιο της συγκρότησης του πολιτικού: για να δικαιολογηθεί η προσταγή για την προστασία των πραγμάτων, πρέπει να θεωρηθεί ότι τα πράγματα καθαυτά δεν είναι ασφαλή» (ό.π: 154). Σε αυτά τα πλαίσια, η αναγγελία της «προσφυγικής κρίσης» αποτέλεσε ίσως και το πιο κρίσιμο σημείο της διαχείρισης της (ό.π).

Με τέτοιους τρόπους, οι τεχνικές διακυβέρνησης που εφαρμόστηκαν στην Ελλάδα ως «πύλης εισόδου στην Ευρώπη» λειτούργησαν ως συνεχόμενες προβολές της μελλοντικής απειλής από τους πρόσφυγες και τις προσφύγισσες που «πλημμυρίζουν» τα ελληνικά νησιά. Ανέπτυξαν κατ' αυτό τον τρόπο συγκεκριμένες τεχνικές ελέγχου του πληθυσμού και ενορχήστρωσαν μια σειρά από συν-αισθηματικές πολιτικές: αλλαγές στη διαδικασία εξέτασης των αιτημάτων

ασύλου, νέες κλειστές δομές κράτησης των αιτούντων που θα αντικαταστήσουν τα παλιά «ανοιχτά κέντρα φιλοξενίας», αύξηση της αστυνομικής δύναμης, καταστολή στα εγχειρήματα αλληλεγγύης προς τους μετανάστες και τους πρόσφυγες (εκκενώσεις κατειλημμένων κτηρίων στέγασης στην Αθήνα) και αυξανόμενες συναισθηματικές αναλήψεις μιας «αποτρεπτικής πολιτικής» (με νέες μορφές αστυνόμευσης και επιτήρησης) στα θαλάσσια και τα χερσαία «σύνορα της Ευρώπης».

Το σύνολο αυτών των αλλαγών στις βιοπολιτικές εφαρμογές του «προσφυγικού», μαζί με όλες τις συν-αισθηματικές δυνάμεις που κινητοποιεί, παράγουν συνεχώς πολλαπλά και κινούμενα αποτελέσματα τα οποία αποτυπώθηκαν έντονα στην πολιτική ζωή της Λέσβου ως τόπου συνοριακών εγκαταστάσεων και συγκρούσεων. Οι συνοριακές πολιτικές που καθορίζουν ένα εύρος πληθυσμών ως «τα απόβλητα του παγκοσμιοποιημένου κόσμου» (Μπαουμαν, 1983 στο Μπραϊντόττι, 2014: 33), δημιούργησαν πολύπλοκα πεδία εξουσίας τα οποία καθιέρωσαν και νομιμοποίησαν μια σειρά από δολοφονικές επιχειρήσεις εναντίων των «ξένων» που «έχουμε δίπλα μας». Αυτή η παραγωγή όμως του «ξένου σώματος» ως ένα «απίθανο και φοβικό αντικείμενο» αναδιαμορφώνει και το «σώμα-στο-σπίτι» μέσα από τις συν-αισθηματικές εντάσεις που κάνουν δυνατή «την απόσυρση από την συν-κατοίκηση με τους ξένους σε ένα δοσμένο κοινωνικό χώρο» (Ahmed, 2000: 54). Ένα τέτοιο συν-κείμενο δεν μπορεί παρά να λειτουργεί ως συν-αίσθημα που βρίσκεται γραμμένο στο δέρμα, «στο σύνορο που αισθάνεται» (ό.π).

«Εντάσεις στη Μόρια»¹⁴: Ένα συν-αισθηματικό Camp

«Εκεί υπάρχει ένα άλλο μέρος, (το αντίθετο της Λευκής Στοάς), ένα μέρος σχεδόν μη διανοήσιμης δύναμης, γεμάτο από σκοτεινές δυνάμεις και κοφτερά μυστικά»

Windom Earle

«Δεν υπάρχει φως μέσα στο camp, είναι όλα σκοτεινά»

U.

Το Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης της Μόριας στη Λέσβο, αποτελεί χωρίς αμφιβολία έναν από τους βασικούς ενορχηστρωτές της συναισθηματικής γεωγραφίας των αιτούντων άσυλο που μένουν στο νησί. Το camp της Μόριας, μέσα από την ευρεία κυκλοφορία του σε διεθνή και τοπικά μέσα ενημέρωσης, έχει συσσωρεύσει μέσα στο όνομα του την συναισθηματική αξία «του χειρότερου προσφυγικού camp πάνω στη γη»¹⁵. Το camp της Μόριας λειτουργώντας ως μια «ζώνη εκτοπισμού, κίνησης, πολέμου και καθημερινής εγκατάλειψης» (Haritaworn, Kunstman & Posocco, 2014: 11), αποτελεί τον πρώτο χώρο προσωρινά-μόνιμης εγκατάστασης όλων των προσφύγων και των προσφυγισσών που φτάνουν από τα θαλάσσια σύνορα Ελλάδας-Τουρκίας, στο νησί της Λέσβου. Εκεί οι περισσότεροι βρίσκονται *δικαιωματικά εγκλωβισμένοι* κάτω από σε συνθήκη γεωγραφικού περιορισμού αναμένοντας την ένταξη τους μέσα στο γραφειοκρατικό σύστημα του ασύλου. Μέσα σε αυτές τις διαφορετικές εκφάνσεις αυτού του χρόνου της αναμονής, τη στιγμή που και εγώ συνάντησα τους συνομιλητές και τις συνομιλήτριες μου -τη στιγμή που *περιμένεις να συμβεί κάτι*- οι διαδικασίες του ασύλου δεν έχουν τόσο ένα ρόλο τεχνικής καταγραφής, αλλά έναν ρόλο συναισθηματικού συντονισμού. Δημιουργούν ένα κλίμα, προσδιαγράφουν μια ένταση και συντελούνται στο επίπεδο του σώματος και των αισθήσεων.

Συγκεκριμένα, το camp ως ενός χώρος «δολοφονικής περιληπτικότητας» (Haritaworn, Kunstman & Posocco, 2014) συστήνεται μέσα από έναν βασικό συν-αισθηματικό συντονισμό:

---

¹⁴ Σε αναλογία με την προηγούμενη αναφορά στις «εντάσεις», επιδιώκω εδώ να υπογραμμίσω πώς σχηματίζεται μια συν-αισθηματική γεωγραφία του νησιού. Το camp της Μόριας, εμφανίζεται στην σχετική ειδησιογραφία ως μια «ένταση» εξ' αρχής. Οι περισσότερες αναφορές στο camp, έχουν πάντα να κάνουν με κάποιας μορφής «ένταση», σε σημείο που η ίδια η λέξη «Μόρια» να ηχεί πλέον ως «κάτω». Αυτή η συν-αισθηματική τοπογραφία θεωρώ ότι κατέχει μια εξέχουσα σημασία για τις εργασίες αυτής της έρευνας.

¹⁵ BBC News, 2018 [<https://www.youtube.com/watch?v=8v-OHi3iGQI>]

Εκεί, δεν σε σκοτώνουν, εκεί σε αφήνουν να πεθάνεις (Shakshari, 2014). Αυτές οι «δικαιωματικές δολοφονίες» (Shakshari, 2014) των προσφύγων και των προσφυγισσών μέσα στο camp της Μόριας, λειτουργούν ως ευρύτεροι συν-αισθηματικοί συντονισμοί μέσα στους ρυθμούς του φόβου, του άγχους, της μόνιμης σωματικής διέγερσης και της βίας. «*Είμαστε εξουθενωμένοι από το άγχος*» λένε τα μέλη της ομάδας που ζουν στο camp. Η ζώνη της κοινωνικής εγκατάλειψης που έχει δημιουργηθεί λίγα χιλιόμετρα έξω από την πόλη της Μυτιλήνης, κινητοποιεί πολύπλοκους συν-αισθηματικούς κόσμους στην επιφάνεια της, οι οποίοι συνεχώς πάλλονται και κινούνται. Οι ρυθμοί που κινείται ο κόσμος της Μόριας, μοιάζουν με ήχους «κίνησης και πολέμου»¹⁶ (Haritaworn. Kuntsman & Possoco, 2014) και κατ' αυτό τον τρόπο η συν-αισθηματικότητα του camp φαίνεται να καθορίζεται από μια σειρά δυνάμεων και συν-αισθημάτων που δρουν τόσο «απρόβλεπτα» αλλά και επαναληπτικά, δημιουργώντας ένα αρκετά «σκοτεινό» τοπίο, το οποίο την ίδια στιγμή που πυκνώνει με αρχεία, καταγραφές και μαρτυρίες, την ίδια στιγμή διαφεύγει προς κάτι απροσδιόριστο. Η κίνηση του camp συμβαίνει πάνω σε μια σειρά συγκεντρωμένων σωμάτων: «Συγκρατώντας» τον πληθυσμό του, «κινητοποιεί» μια σειρά από συν-αισθηματικές κυκλοφορίες και συσσωρεύσεις οι οποίες ρέουν συνεχώς προς κάθε κατεύθυνση.

Οι ρυθμοί της καθημερινής ζωής στο camp της Μόριας, ενορχηστρώνονται από ένα τέτοιο πλήθος δυνάμεων, εντάσεων και συναισθημάτων, που «εξαναγκάζουν» το camp να χάνει συνεχώς τα «όρια» του. Είναι χαρακτηριστικοί εδώ, οι λόγοι που έχουν παραχθεί αναφορικά με την γεωγραφία του camp της Μόριας. Η τροπικότητα αυτών των λόγων εμφανίζει το camp ως κάτι που μοιάζει συνεχώς να αλλάζει με ασύμμετρο τρόπο και να διαφεύγει από τον «αρχικό κρατικό σχεδιασμό»¹⁷. Η Μόρια συνεχώς «επεκτείνεται», «αλλάζει» «αναδιαμορφώνεται». Οι εντάσεις αυτές καθιστούν το camp κάτι που συνεχώς διαφεύγει από «τον έλεγχο του ίδιου του κόσμου που το δημιούργησε» (Μπραϊντόττι, 2014: 297). Η Μπραϊντόττι σχολιάζοντας τον Φουκώ αναφέρει: «Η κόσμος της βιοεξουσίας δεν χαρακτηρίζεται μόνο από την κυριαρχία του νόμου αλλά και από απαγορεύσεις, κανόνες και κανονισμούς που παρακάμπτουν,

---

¹⁶ Στις περιγραφές των συνομιλητριών μου σε σχέση με το camp, κυριαρχούν δυο συν-αισθηματικά τοπία: η «φασαρία» και η «βία». Η «φασαρία» της συνεχούς κίνησης των ανθρώπων και η «βία» με τη χρήση μαχαιριών, αυτοσχέδιων όπλων και άλλων αιχμηρών αντικειμένων, είναι χαρακτηριστικά μοτίβα. Το «δεν υπάρχει τρόπος να ξεκουραστείς» που λένε όλοι συλλογικά όταν συζητάμε για τη Μόρια στην ομάδα, είναι ενδεικτικό της κατάστασης μόνιμης διέγερσης που κινητοποιούν αυτοί οι ήχοι «της κίνησης και του πολέμου». Ένα χαρακτηριστικό σημείο σύγκλισης αυτών των «ήχων» είναι ο συν-αισθηματικός χρόνος της νύχτας. «*At night always fights*» (:Την νύχτα πάντα συγκρούσεις).

¹⁷ Είναι χαρακτηριστικοί οι εξαιρετικά πυκνοί λόγοι που τονίζουν πως το camp για άλλο (μέγεθος, στόχο, λειτουργία) σχεδιάστηκε και αλλιώς έχει εξελιχθεί. Η ανεξέλεγκτη ροή και μεταμόρφωση του Camp, συζητιέται συχνά με αφορμή την ανεξέλεγκτη αύξηση των αιτούντων που διαμένουν εκεί. Συγκεκριμένα, όπως αναφέρει η έκθεση της Refuge Support Aegean (Ιανουάριος, 2020) «*πάνω από 19.200 καταγεγραμμένα άτομα διαμένουν σε εξαιρετικά επισφαλείς συνθήκες μέσα και έξω από το hotspot το οποίο έχει επίσημη χωρητικότητα για 2.840 άτομα*» (<https://rsaegean.org/el/moria-nightmare/>)

υπερχειλίζουν και παραβλέπουν αυτό που κάποτε ήταν ο νόμος» (ό.π). Αντίστοιχα, και στην ανάλυση της Butler για τον Φουκώ (Butler, 2009: 112), σημειώνεται μια: «ακουσίως παραχθείσα πολυπλοκότητα λόγου», η οποία φαίνεται να υπερβαίνει τις «τελεολογικές στοχεύσεις της κανονικοποίησης».

Όπως επιδιώκω να γίνει φανερό, το camp (ως μορφή) εξέχει (*υπερχειλίζει*) από τα λογοθετικά όρια της «ορθολογικότητας της κυβερνητικής» (Bulley, 2014: 63) και αναπτύσσεται ως μια συναρμογή πολλαπλών και σκοτεινών δυναμικών. Πέρα δηλαδή από την λογοθετική παραγωγή του camp και τις δυναμικές υλοποιήσεις του, ως προϊόντα μιας (ορθολογικής) φιλελεύθερης οικονομικής διαχείρισης, το camp ίσως να αποτελεί μια «σκοτεινή συναρμογή»¹⁸ και έτσι αποκτά την ισχύ του και φτιάχνει τις επιφάνειες του κόσμου του, μέσα από βαθιά ενσώματες και συν-αισθηματικές εμπλοκές (Deleuze & Guattari, 1987: 242 στο Laszczkowski & Reeves, 2015: 5). Το camp οργανώνεται ως συναρμογή (assemblage) γιατί συγκεντρώνει μια σειρά από διευθετήσεις σε σχέση με το έμφυλοποιημένο/σεξουαλικοποιημένο σώμα οι οποίες υλοποιούνται μέσα από πολλαπλούς μηχανισμούς, δυνάμεις, και συν-αισθήματα. Μια συναρμογή είναι ένα πεδίο εξουσίας το οποίο δεν συνιστά μια δράση που αποδίδεται σε ένα άτομο, ένα οργανισμό ή ένα έθνος-κράτος (Puar, 2015: 321). Μια συναρμογή είναι φτιαγμένη από γραμμές, γραμμές που αιχμαλωτίζουν και διαφεύγουν. Μια συναρμογή δεν ανήκει «πουθενά» γιατί συνεχώς ρέει: είναι φτιαγμένη από γραμμές φυγής (lines of flight). Όπως γράφει ο Ντελέζ: «η κοινωνία είναι κάτι που συνεχώς ρέει προς κάθε κατεύθυνση» (Αβραμοπούλου, 2018: 22).

Έτσι και το camp ως μια συναρμογή λόγων, δυνάμεων, εντάσεων και συν-αισθημάτων, μοιάζει συνεχώς να στρωματώνει και να διαφεύγει, διανοίγοντας έτσι συνεχώς νέα πεδία εξουσίας. Το camp συνεχώς σχηματοποιείται και επανασηματοποιείται μέσα από ένα κύκλο κακοποίησης, βίας, εξάντλησης και εξουθένωσης, δημιουργώντας εκείνες τις συν-αισθηματικές διεγέρσεις που κινητοποιούν την κυριαρχική επιβολή της εξουσίας, με κάθε τρόπο. Το camp δεν θα το εξηγήσουμε ούτε θα το καταλάβουμε, ούτε και θα «αποκαλύψουμε» τον καλα-υπολογισμένο-ρόλο του. Το μόνο που μένει είναι να ακούσουμε τους ψιθύρους και τις κραυγές, τις αγωνίες της κίνησης και τον φόβο του πολέμου. Οι αντηχήσεις του camp μέσα στις συν-αισθηματικές γραμμές της νησιωτικής γεωγραφίας του συνόρου (Λέσβος) είναι ασύμμετρες, συγκεκριμένες και έντονες. Ακριβώς για αυτό και οι απόπειρες σύλληψης του, μοιάζουν πάντα εκκρεμείς και μουνδιασμένες. *«Αααα, Μόρια, πφφφ. Μόρια πολύ κακή»*. Η εξαιρετικά διαδεδομένη φράση

---

¹⁸ Επιλέγω να μεταφράσω την έννοια του «dark assemblage» ως σκοτεινή συναρμογή. Στην μετάφραση του στην ελληνική έκδοση (Deleuze & Guattari, 2017: 298) μεταφράζεται ως «ζοφερή διαρρύθμιση». Εννοιολογικά φορά μια σειρά σχηματισμών που δεν ανταποκρίνονται σε οικογενειακού, προκρατικού ή κρατικού τύπου δομές. Όπως σημειώνουν οι Deleuze & Guattari: «Οι μύθοι δεν έχουν εδώ ούτε τόπο καταγωγής, ούτε σημείο εφαρμογής» (ό.π: 299).

ανάμεσα στους κατοίκους του camp, «Moria very bad» ή «Moria no good» στην οποία επανερχόταν ξανά και ξανά οι συνομιλητές μου, εν τέλει δεν συνιστά απλοποίηση ούτε κάποιου είδους εκφραστική «έλλειψη». Αντιθέτως, μοιάζει να περιγράφει με τον πιο ακριβή τρόπο την αδυνατότητα του ίδιου του camp να γίνει αφηγήσιμο. Το camp της Μόριας, είναι κατά βάση συν-αισθηματικό.

Μια τέτοια σύλληψη του camp, ανταποκρίνεται σε μια εξόχως μετα-λογοθετική σκοπιά που επιχειρεί να προβληματοποιήσει τη σύνδεση του camp με το καθεστώς της «ορθολογικότητας». Στην περίπτωση του camp της Μόριας, λοιπόν, η εμφάνιση του έθνους-κράτους και των νεοαποικιακών πρακτικών του (Αθανασίου, 2016) ως ένα προϊόν της πολιτισμικά στενής νοηματοδότησης του «ορθού λόγου», αδυνατεί να συλλάβει τους πολλαπλούς ρυθμούς, τις εντάσεις και τις δονήσεις που το camp «κάνει»: αδυνατεί δηλαδή να αφουγκραστεί τους «συναισθηματικούς επηρεασμούς (affections)», οι οποίοι «είτε είναι τρυφεροί, είτε συγκαλυμμένοι, είτε βίαιοι, είτε διαφορετικοί», σαφώς και συνιστούν την ίδια την πολιτική δυναμική του camp, τους τρόπους που το ίδιο εξασκεί τις δυνάμεις του (Stoler, 2004 όπως εμφανίζεται στο Αβραμοπούλου, 2018: 255). Με ένα τρόπο δηλαδή, κατασκευάζοντας την νέο-αποικιακή εξουσία του camp ως βασισμένη στην «έπαρση του ορθού λόγου και την εξύμνηση της ορθολογικότητας» (Stoler, 2004 όπως εμφανίζεται στο Αβραμοπούλου, 2018: 252), κινδυνεύουμε να «διαβάσουμε» το συν-αίσθημα ως ένα «πειστικό θεατρικό» που «καλύπτει τους ψυχρούς υπολογισμούς που απασχολούν τα κράτη» (ό.π: 255). Προκειμένου επομένως να διακρίνουμε τις πολλαπλές δονήσεις που δημιουργούνται μέσα στις επιφάνειες της πολιτικής ζωής του *καθημερινού*, πρέπει να απεδαφικοποιήσουμε τη πολιτική από τη σφαίρα ενός θεαματικοποιημένου κόσμου που μπορεί να συμβαίνει μόνο κάπου *άλλου*, σε κάποιο κλειστό γραφείο ή μέγαρο, που παίρνει τις αποφάσεις αξιώνοντας το «ορθολογικό». Αντίθετα λοιπόν με το παρανοειδές αφήγημα που υπενθυμίζει μια πιο «ουσιαστική» ή πιο «αληθινή» πολιτική λειτουργία του κράτους ως κάποιου είδους «ψυχρού υπολογισμού», που λειτουργεί πάντα παρασκηνακά και πίσω από τις εντάσεις και τους ρυθμούς της καθημερινής ζωής, εδώ επιλέγω να αναλύσω το camp ως «σκοτεινή συναρμογή» για να επαναφέρω την εστίαση στην δύναμη του «να επηρεάζεις (affect) και να επηρεάζεσαι συν-αισθηματικά (affected)» (Favret-Saada, 2012). Με αυτή την επιλογή, θέλω να ανασυστήσω πρώτον μια οντολογία που λέει πως πέρα από την αναπαράσταση και την ιδέα που υπάρχει για το camp, το camp ως τέτοιο, υπάρχει και «κάνει» πράγματα και δεύτερον να φέρω τις πολλαπλές συν-αισθηματικές διεγέρσεις και εντάσεις που ρέουν μέσα στον νεκροπολιτικό χρόνο/χώρο του camp στο επίκεντρο της ανάλυσης, όχι ως δευτερογενή αποτελέσματα της εξουσίας, αλλά ως την ίδια την πολιτική εξουσία, όπως αυτή λειτουργεί ως «ανοιχτή πληγή» για τις αιχμαλωτισμένες και τους αιχμαλωτισμένους κατοίκους του (ό.π: 256).

Με αυτές τις εννοιολογικές βάσεις, το σύγχρονο νεοαποικιακό Camp προσφύγων της Ευρώπης, θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς, πως λειτουργεί όπως αναφέρει ο Paul Gilroy σε σχέση με τις φυτείες (plantations) (Gilroy, 1993: 57 στο Mbembe, 2003: 21): ως μια δύναμη «αντι-λογοθετική και εξτραγωγιστική», με την έννοια ότι τα αποτελέσματά του, δεν μπορούν να «χωρέσουν» μέσα στην παραγωγική δύναμη της λογοθέτησης του και μοιάζει το πλεόνασμα αυτό, δυνάμεων και εντάσεων, να αποτελεί τον βασικό παλμό του camp: ένας κόσμος που ο Λόγος συνεχώς αποκρύβει, ένας κόσμος που ο Λόγος δεν πρότεινε, ένας κόσμος που ο Λόγος δεν εγκλώβισε πλήρως. Ένας κόσμος που «βγάζει κραυγές στην αναλογική γλώσσα των «εκφραστικών κινήσεων, των παραγωγιστικών σημάτων, των αναπνοών» (FB, 93) (Culp, 2019: 110). Το Camp, επομένως δεν είναι η εφαρμογή μιας «χαρούμενης» και καλά υπολογισμένης σταθερότητας της δυτικής νεοφιλελεύθερης οικονομίας, αλλά ένα πεδίο (ή μια επιφάνεια) πάνω στην οποία εξασκούνται και συνομιλούν μια σειρά από δυνάμεις, οι οποίες δεν οργανώνονται αποκλειστικά μέσω του Λόγου (discourse) σε σχήματα αντίθεσης, δυαδικής σύγκρουσης ή διαλεκτικότητας. Το Camp βρίσκεται σε ένα ασύμμετρο γίνεσθαι (becoming) το οποίο διαπερνάται από την ενσώματη κυκλοφορία του συν-αισθήματος. Το ίδιο το camp καθιστά δυνατό τον κόσμο του, μέσα από τις αυτές τις «σκοτεινές» συναισθηματικές εντάσεις που συσσωρεύει σε κάθε γωνιά του, σε κάθε στιγμή του. Για να το πω απλά: όσα και να πούμε για το camp της Μόριας, μοιάζει πάντα κάτι να αφήνουμε απ' έξω και όσο και να κοιτάμε το camp της Μόριας, πάντα θα βρισκόμαστε στο σκοτάδι.

Θεωρώ πως η επιλογή του να δω το camp ως συν-αισθηματικό δεν είναι τυχαία. Όπως γράφει η Elizabeth Probyn (2010), «διαφορετικά συν-αισθήματα μας κάνουν να νιώθουμε, να γράφουμε, να σκεφτόμαστε και να δρούμε με διαφορετικούς τρόπους» (Probyn, 2005 όπως εμφανίζεται στο Seigworth & Gregg, 2010: 74). Το να «επηρεάζεσαι συν-αισθηματικά» (being affected) -ως ένα εξαιρετικά πολύτιμο «πρόβλημα»- μοιάζει να αφορά την εθνογραφία καθοριστικά. Με ένα τρόπο, το camp ως συν-αισθηματική ένταση καθόρισε και τους τρόπους που εγώ γράφω για αυτό. Οι συζητήσεις για τη Μόρια, οι σωματικές εκφράσεις των μελών της ομάδας, οι τόνοι της φωνής και οι εντάσεις της καθώς και το συνολικό κλίμα που αναδύονταν σε πολλές από τις συναντήσεις όπου το camp ερχόταν στο προσκήνιο, αποκτούν για τη δική μου γραφή μια εξέχουσα σημασία. Ακριβώς γιατί όλα αυτά, «έχουν σημασία στο επίπεδο της θεωρίας» (ό.π). Αφορούν άμεσα «το τι θέλουμε το γράψιμο να κάνει» (ό.π).

«Δεν μπορώ να στο περιγράψω»¹⁹

:

Συν-αισθηματικές εθνογραφίες

---

¹⁹ Η συγκεκριμένη φράση κυκλοφορούσε πολύ συχνά ανάμεσα στα μέλη της ομάδας ως ένα «κόμπιασμα» ή ένα μούδιασμα με το οποίο ξεκινούσε ή σταματούσε η αφήγηση τους μέσα στις συνελεύσεις. Η φράση ενώ μπορεί να αναφέρεται σε διάφορα πράγματα, εντούτοις πάντα φαίνεται να αποτελεί την ενσώματη και συν-αισθηματική δομή μιας φωνής που «τρεμοπαίζει». Μιας φωνής που μπορεί να δυσκολεύεται να ακούσει τον ήχο της. «Είναι πολύ δύσκολό», «είναι πολύ δύσκολο να στο περιγράψω», μου έλεγαν συχνά οι συνομιλήτριες μου. Αυτό το «κόμπιασμα» μας μιλά για «κάτι» το οποίο δεν μπορεί να αιχμαλωτιστεί από τον λόγο και κατ' αυτό τον τρόπο μας ωθεί να σκεφτούμε ένα κόσμο πέρα από αυτόν. Το σύνολο αυτών των δηλώσεων ως μια συγκεκριμένη εκφραστικότητα του «κομπιάσματος», «αφυπνίζει τη φαντασία, απέναντι στο μη-λεκτικοποιημένο, στο αδιόρατο και στο ανεπαίσθητο» (Αβραμοπούλου, 2018: 20). Ο υπαινιγμός εδώ είναι σαφής αλλά «δεν μπορώ να στο περιγράψω».

Νιώθοντας τον περιορισμό

Η συναισθηματική οικονομία της «κόκκινης σφραγίδας»

Οι συναισθηματικές πολιτικές του κράτους όπως αυτές εξασκούνται μέσα από νόμους, έγγραφα, χώρους, χρόνους και αντικείμενα του υλικού κόσμου, αποκτάν εξαιρετική σημασία για τους queer πρόσφυγες που διέσχισαν τα θαλάσσια σύνορα Ελλάδας-Τουρκίας, βρέθηκαν στον συνοριακό τόπο του νησιού και εντάχθηκαν μέσα σε ένα κρατικό πρόγραμμα καταγραφής και ταυτοποίησης. Τα συστήματα του ασύλου από εδώ και πέρα είναι αυτά που θα αποφασίσουν τον γεωγραφικό ή/και φυσικό περιορισμό τους, τον προγραμματισμό της συνέντευξης για την εξέταση του αιτήματος ασύλου τους και τελικώς την έκδοση νόμιμης άδειας παραμονής στη χώρα λόγω «διεθνούς προστασίας» ή την απέλαση τους. Για να αναλύσω τους τρόπους που το σύνολο αυτών των εντάξεων λειτουργεί μέσω συναισθηματικών εγγραφών, ακολουθώ την υπόθεση των Laszczkowski & Reeves (2015) πως το κράτος ίσως και να μην αποτελεί καθόλου ένα ορθολογικό μηχανισμό διαχείρισης και κανονικοποίησης αλλά αντίθετα ίσως να συντελείται μέσα από «σκοτεινές συναρμογές» (Deleuze & Guattari, 1987: 242 στο Laszczkowski & Reeves, 2015: 5) που κατασκευάζουν τον ίδιο τον τόπο του πολιτικού μέσα από την δυνατότητα του να προκαλεί έντονες συναισθηματικές και ενσώματες διεγέρσεις. Το κράτος, τα αρχεία τού και οι καταγραφές του εν-σωματώνονται συνεχώς μέσα από συναισθηματικές κυκλοφορίες, εντατικοποιήσεις και συσσωρεύσεις.

Πάνω στην κάρτα των αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα κάτω από την υπογραφή της αστυνομικής αρχής και του αιτούντος/ της αιτούσας, διακρίνονται δυο ειδών επικυρώσεις με μορφή σφραγίδας. Αυτές είτε αφορούν την σήμανση του γεωγραφικού περιορισμού στη νησί της Λέσβου και σημαδεύονται με μια σφραγίδα κόκκινου χρώματος, η οποία αναγράφει: «Περιορίζεται η κυκλοφορία εντός της Λέσβου», είτε την απουσία του, όπου το μόνο που υπάρχει είναι η επαγγελματική σφραγίδα του υπεύθυνου αστυνομικού που επικυρώνει την κάρτα του αιτούντος/της αιτούσας, σε χρώμα μαύρο ή μπλε. Ανάμεσα στους αιτούντες, είναι εξαιρετικά συνηθισμένη, η γλώσσα της «red stamp» ως μετωνυμία για τον γεωγραφικό περιορισμό στο νησί. Έτσι και για τους queer πρόσφυγες, η ένταξη τους μέσα στο σχήμα του «καθολικού υποκειμένου των δικαιωμάτων σε ανάγκη προστασίας» (Shakshari, 2013: 341) αποτελεί αυτήν την ιδιότυπη συνθήκη που αναιρεί κάθε δυνατότητα μετακίνησης εντός και εκτός των συνόρων της χώρας, από τη στιγμή που εκείνοι/εκείνες εισήλθαν στο καθεστώς «γεωγραφικού περιορισμού» που κυκλώνει το νησί της Λέσβου.

Αναλυτικότερα, οι πρόσφυγες και οι προσφύγισες που ζουν στην Λέσβο με κόκκινη σφραγίδα, κάθε μήνα, υποχρεώνονται σε αναθεώρηση της προσωπικής κάρτας τους (που στην «αθαγενή» γλώσσα του «προσφυγικού» ονομάζεται σχεδόν πάντα «οζβάις» (από το γερμανικό ausweis [:ταυτότητα]) στην Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Ασύλου (EASO), οι εγκαταστάσεις της

οποίας βρίσκονται μέσα στο camp της Μόριας. Όπως κάθε μήνα λοιπόν, ο Β., ένας συνομιλητής μου με καταγωγή από το Αφγανιστάν, περίμενε στην ουρά αναμονής για την ανανέωση της κάρτας του. *«Προχθές, Παρασκευή, έπρεπε να αλλάζω την κάρτα μου. Κάθε μήνα πρέπει να το κάνεις. Η ανανέωση διαρκεί ένα μήνα. Πήγα εκεί και είχε πάρα πολύ κόσμο. Γράφεις το όνομα σου σε μια λίστα. Βάζω το όνομα μου, στην θέση 139. Μας έχουν πει να είμαστε εκεί στις 8 το πρωί για να αλλάξετε το οζβιάς σας. Περίμενα στην ουρά από τις 2 το βράδυ μέχρι το πρωί. Είχε πολύ κόσμο, έκανε παγωνιά, περιμέναν όλοι στην ουρά, για να μην αφήσουμε κάποιον να σπάσει την ουρά και, να χαλάσει την προτεραιότητα.»*. Ουρά, κρύο, ανησυχία, αναμονή, φόβος: *«Οπότε περιμένουμε μέχρι να έρθει το πρωί για να μπούμε στο EASO. Και το πρωί, πήραν απλά 50 ανθρώπους»*.

Αυτή είναι μια βασική συναισθηματική εκπαίδευση του camp στις σχέσεις κυριαρχίας και εγκατάλειψης: η αναμονή για κάτι που δεν μπορείς να γνωρίζεις. Το μόνο που μπορείς να γνωρίσεις για σίγουρα είναι ότι αυτή η αναμονή, ματαιώνεται συνεχώς. Ο Β. δεν κατάφερε να μπει την ίδια μέρα στα γραφεία της ευρωπαϊκής υπηρεσίας ασύλου. Όπως μου αναφέρει επαναλαμβανόμενα: *«Και μετά, ξεκινήσαμε την διαδικασία από την αρχή. Περίμενα από το βράδυ, έγραψα το όνομα μου στη γαμημένη λίστα. Πάλι κρύο, πάλι τα ίδια. Απλά για να ανανεώσω την κάρτα μου»*. Η κυκλοφορία του συν-αισθήματος μέσα στην ουρά αναμονής, πηγαίνει σώμα-με-σώμα σαν μια «κολλητική μετάδοση» (Deleuze & Guattari, 2017: 300) και μέσα από δονήσεις, κινήσεις και ακινησίες τα σώματα εκπαιδεύονται στην συναισθηματικότητα της αναμονής, ή όπως θα υποστηρίξω πιο κάτω, στην συναισθηματική οικονομία της κόκκινης σφραγίδας: τον παγωμένο κόσμο των δικαιωμάτων. Είναι χαρακτηριστικό, σε επίπεδο συν-αισθηματικού κλίματος, η αίσθηση του *κρύου* στην αφήγηση του Β. Θα μπορούσε να πει κανείς πως «εδώ ο φόβος βιώνεται σαν κρύο» (Ahmed, 2004 όπως εμφανίζεται στο Αβραμοπούλου, 2018: 144). Πιο περιγραφικά, ο φόβος «κάνει τα σώματα να τουρτουρίζουν από ένα κρύο που κινείται από την επιφάνεια προς τα βάθη του σώματος, σαν ένα κρύο που «σου τρυπάει τα κόκκαλα» (ό.π). Ο φόβος τυλίγει τα σώματα που τον αισθάνονται και κατασκευάζει τα σώματα που ο ίδιος τυλίγει, που ο ίδιος συγκρατεί, σαν να έρχεται από έξω και να κινείται προς τα μέσα. Στη συνάντηση αυτή, ο φόβος δεν ενώνει τα σώματα: δεν είναι ένα κοινό αίσθημα, αλλά ένα αίσθημα που διαχωρίζει (...))» (ό.π). Αυτό το τύλιγμα στο κρύο και στο φόβο, λειτουργεί ανάμεσα στους αιτούντες και στις αιτούσες που περιμένουν στην παγωμένη νύχτα του camp, ως μια συναισθηματικότητα που «δένει» τα σώματα στον διαχωρισμό του Δικαιώματος.

Οι γραφειοκρατικές διαδικασίες των υπηρεσιών ασύλου και οι συνεχείς πιέσεις ανταπόκρισης στις απαιτήσεις τους, λειτουργούν κατά βάση συν-αισθηματικά. Αναπτύσσουν μορφές «καταγραφόμενων ζώων» (Kelly, 2006), οι οποίες εντάσσονται συναισθηματικά μέσα σε ένα κλίμα ανασφάλειας και φόβου (ό.π). Ο Β. για παράδειγμα, εκφράζει αυτή την ανασφάλεια μέσα

από την δυσκολία του να πλαισιώσει τους λόγους που οι διαδικασίες αυτές «πρέπει» να ναι τόσο επίπονες: *«Δεν γνωρίζουμε γιατί πρέπει να υπάρχουν αυτές οι διαδικασίες. Η γραφειοκρατία εδώ είναι απαίσια. Δεν ξέρω γιατί πρέπει να ναι έτσι.»*. Όταν περιμένεις στην ουρά για την ανανέωση, μαζί με τους υπόλοιπους δεν μπορείς να γνωρίζεις τι θα ακολουθήσει. Ξέρεις ότι πρέπει να περιμένεις, αφού χωρίς ανανεωμένο «οζβάις» κινδυνεύεις με σύλληψη από την αστυνομία ανά πάσα στιγμή. Δεν μπορείς να ξέρεις τι θα ακολουθήσει, ξέρεις μόνο ότι *τώρα* θα αναμένεις κάτι που *πρόκειται να* συμβεί. Κάποιοι θα δουν τον γεωγραφικό περιορισμό τους να αίρεται, κάποιοι να παραμένει, κάποιες μπορεί να συλληφθούν, κάποιοι να κινδυνέψουν με απέλαση. Το κοινό σημείο σε κάθε μια από αυτές τις απολήξεις είναι η άγνοια που διαπερνά τον χρόνο της αναμονής. Κανείς δεν μπορεί να γνωρίζει τι θα συμβεί όταν καταφέρει να μπει στα γραφεία της υπηρεσίας. *«Και πάλι δε ξέρω και γιατί δεν έχω μπλε σφραγίδα. Έχω ακόμα κόκκινη, που σημαίνει ότι δεν μπορώ να φύγω από το νησί. Όταν περιμένω στο εαζο για το οζβαις το ξέρω, ότι μπορεί να αλλάξει η σφραγίδα μου σε μπλε, αλλά απ' την άλλη και η πιθανότητα της απέλασης υπάρχει κι αυτή»* μου λέει ο Β. «αποκαλύπτοντας» το ανήσυχο πεδίο της άγνοιας όπως αυτό οργανώνεται στις υποθέσεις του ασύλου.

Μέσα σε αυτές τις διαδρομές των συνομιλητών μου ανακύπτουν μια σειρά από ζητήματα χρόνου. Με μια έννοια δηλαδή, ο χρόνος της αναμονής στο παρόν μέσα από την άγνοια για το μέλλον αποτελεί ένα πολύ συγκεκριμένο είδος χρονικότητας (temporality) για τους αιτούντες και τις αιτούσες άσυλο που ζουν στο camp. Ο τρόπος που εκείνοι και εκείνες συντονίζονται μέσα σε αυτή την οργάνωση του χρόνου περιγράφει και τον τρόπο που εντάσσονται μέσα σε συγκεκριμένα συν-αισθηματικά κλίματα, όπως ο φόβος. Η χρονικότητα της αναμονής εν προκειμένω, λειτουργεί όπως αναφέρει η Freeman (2019: 8) ως ένας σωματικός και υλικός «τρόπος (mode) αισθητηριακής δεκτικότητας», ο οποίος τοποθετεί τα σώματα «σε σχέσεις συνάφειας μέσα στο χώρο». Τα σώματα που αναμένουν και δεν γνωρίζουν τι μπορούν να περιμένουν, εντάσσονται μέσα σε μια συγκεκριμένη χρονική οργάνωση, η οποία διαμορφώνει τους τρόπους που τα ίδια τα σώματα νιώθουν, ή βρίσκονται αισθητηριακά διαθέσιμα στο να νιώσουν κάτι. Οι συν-αισθηματικές εντάσεις που αναπτύσσονται μέσα στην χρονικότητα της αναμονής και στο καθεστώς του γεωγραφικού περιορισμού των συνομιλητών μου, καθορίζουν και τους τρόπους που τα σώματα τους αιχμαλωτίζονται μέσα σε συγκεκριμένα συν-αισθηματικά κλίματα.

«Περίμενε, περίμενε» είναι το κοινό αστείο με τους συνομιλητές μου, όταν τους ρωτάω αν έμαθαν κάτι στα ελληνικά την περίοδο που μένουν στο νησί. Όπως κάθε φορά, η αναμονή του Β. βρίσκεται κάτω από την συναισθηματική δυναμική της προσδοκίας, ότι με την καινούργια ανανέωση θα επέλθει άρση του γεωγραφικού περιορισμού που του έχει επιβληθεί με την είσοδο του στη χώρα και την πρώτη καταγραφή του από τις υπηρεσίες ασύλου. *«Περίμενα 8 ώρες σήμερα και μετά πάλι κόκκινη σφραγίδα»* φροντίζει να μου πει ο Β., από την πρώτη στιγμή που

κάθισα στο τραπέζι της συνέλευσης. Είναι μια επαναληπτική διαδικασία στην οποία είχε με ένα τρόπο συνηθίσει μετά τους πρώτους μήνες της υπο-κράτηση διαμονής του νησί, αλλά οι συναισθηματικές εντάσεις που διαμορφώνουν μια τέτοια γραφειοκρατική διαδικασία ως ένα ευρύτερο σχήμα και την καθιστούν ένα ευρύτερο σύστημα που εξασκείται μέσω έντονων συναισθηματικών διεγέρσεων, εντάσσουν ψυχικά τον Β. μέσα σε μια συγκεκριμένη υφή σχέσης, αυτή της Κυριαρχίας. Ο Β. βρίσκεται μέσα στο camp της Μόριας, τους τελευταίους 20 μήνες. Κάθε μήνα από τη στιγμή που εκδόθηκε ο γεωγραφικός περιορισμός του στο νησί, επαναλαμβάνει την ίδια διαδικασία αναμονής. Κατανοεί όπως μου λέει πως *«έτσι έχουν τα πράγματα»*. Η ένταξη μέσα σε αυτή τη διαδικασία λειτουργεί με ένα τρόπο κινητοποιητικά με την έννοια ότι η πρώτη καταγραφή και ταυτοποίηση και το συν-αίσθημα που φορτίζει αυτά τα πρώτα-έγγραφα είναι εξαιρετικά έντονη και δημιουργεί ψυχικές εντάξεις και προσκολλήσεις. Όπως μου περιγράφει ο Χ., ένας άλλος συνομιλητής μου με καταγωγή από το Ιράν: *«Πάω κάθε μήνα για την ανανέωση. Δεν έχω επιλογή, πρέπει να πάω για την ανανέωση του τριπτύχου. Είναι σημαντικό, είναι η ταυτότητα μας εδώ. Αν δεν έχεις αυτό, δεν έχεις ταυτότητα»*. Διακρίνεται εδώ, η δύναμη που έχει η καταγραφή στο να δημιουργεί αναπόδραστες εντάξεις.

Το «πάω» του συνομιλητή μου, αναδύει αυτή την κινητοποιητική διάσταση: πάω, το κάνω, είναι σημαντικό, είναι η ταυτότητα μου. Η καθήλωση που συνεπάγεται ο γεωγραφικός περιορισμός, με ένα τρόπο ωθεί το σώμα στην κίνηση. Είναι σημαντικό εδώ, πως η συγκράτηση λειτουργεί ως μια μορφή κινητοποίησης (Ahmed, 2004 όπως εμφανίζεται στο Αβραμοπούλου, 2018: 151). Μέσω του περιορισμού των σωμάτων δηλαδή, αναπτύσσεται μια ψυχική κινητοποίηση που προωθεί συγκεκριμένες συν-αισθηματικές προσκολλήσεις. Για παράδειγμα, είναι χαρακτηριστικός ο τρόπος με τον οποίο οι συνομιλητές μου μεταχειρίζονται απτικά και συν-αισθηματικά τα έγγραφά τους. Κυριολεκτικά, τα κουβαλάν πάντα μαζί τους. Η κόκκινη σφραγίδα είναι κυριολεκτικά συνεχώς πάνω τους. Σχεδόν σε κάθε συζήτηση μας, για το «οζβιάς», έβγαζαν την κάρτα τους από το μπουφάν τους και μου την έδειχναν είτε μου έδειχναν μια σειρά από φωτογραφίες της κάρτας τους στο κινητό τους. Οι απτικές και συν-αισθηματικές διεπαφές των συνομιλητών/τριών μου με αυτά *«τα έγγραφα της συγκράτησης»* ένιωθα κάθε φορά να με προκαλούν να τις παρατηρήσω, σαν να με ένα τρόπο να με μαγνήτιζαν οι λεπτές κινήσεις των δαχτύλων, οι εναρμονίσεις της ανάσας και της κίνησης όταν τα έγγραφα *«αποκάλυπταν»* την δύναμη τους. Οι απτικοί τρόποι που μεταχειρίζονταν τις *«ταυτότητες»* τους, δημιουργούσε εκείνη την στιγμή συγχρόνως μια συν-αισθηματικότητα *συγκράτησης* (το έγγραφο αυτό με κρατά εδώ) και *κινητοποίησης* (το έγγραφο αυτό μπορεί να με πάρει από εδώ).

Σε ο,τι αφορά το camp της Μόριας, οι δυνάμεις της συγκράτησης λειτουργούν και οι ίδιες ως μορφές κινητοποίησης. Σε μια από τις συζητήσεις που είχα με τον Υ., έναν συνομιλητή μου με καταγωγή από χώρα της Αφρικής, μου εξηγεί πως για εκείνον, η συνθήκη αβεβαιότητας που επιβάλλεται μέσα στο χρόνο της αναμονής, κινητοποιεί τους κατοίκους του camp σε ένα κύκλο

βίαιων συγκρούσεων σε πολλαπλά επίπεδα. «Στην υπηρεσία ασύλου δεν επικοινωνούμε τα πράγματα. Οι άνθρωποι είναι στο άγνωστο δεν ξέρουν τι να περιμένουν. Και τώρα δημιουργούνε προβλήματα για να εκνευρίσουν τις αρχές για να δουν πώς μπορούνε να διευθετήσουν το πρόβλημα. Αν οι υπηρεσίες ασύλου, επικοινωνούσαν, οι άνθρωποι θα ήταν πιο καθησυχασμένοι. Αλλά δεν επικοινωνούμε πολύ. Είναι κλειστοί. Όταν υπάρχουν καινούργιοι νόμοι δεν τους εξηγούνε στους ανθρώπους. Απλά τους βάζουνε σε πράξη κατευθείαν[...] Αν δε σου λένε τίποτα και εσύ έχεις κλειστή κάρτα, μια δυο τρεις τέσσερις μήνες, κάποια στιγμή θα ξεσηκωθείς. Αυτό είναι όλο το πρόβλημα της Μόριας. Αυτό βρίσκεται στη βάση όλων αυτών που συμβαίνουν στη Μόρια. Δεν μας επικοινωνούνε». Το συν-αίσθημα του γεωγραφικού περιορισμού εντάσσει τα σώματα μέσα στην διέγερση της αβεβαιότητας (Τι θα συμβεί μετά;). Η αβεβαιότητα για το τι πρόκειται να συμβεί, αυτό το είδος συσκότισης που επιβάλλεται μέσα από διεθνικά δίκτυα εξουσίας μοιάζει να συγκρατεί και ταυτόχρονα να κινητοποιεί μια σειρά αντιδράσεων.

Για τον U. εδώ βρίσκεται μια σημαντική πτυχή της οργάνωσης του camp: η αβεβαιότητα που επιβάλλεται στους αιτούντες και τις αιτούσες άσυλο αναφορικά με μια σειρά ζητημάτων (ενημερώσεις για νόμους, αλλαγές στις διαδικασίες ασύλου κλπ) και συγκρατεί τα σώματα τους μέσα στο κλίμα του γεωγραφικού περιορισμού, την ίδια στιγμή προκαλεί κινητοποιήσεις βίας και σύγκρουσης. Παρουσιάζει ενδιαφέρον πως για τον U. οι βίαιες συγκρούσεις που είχαν ξεσπάσει στο camp και στοχοποιούσαν κατά βάση την Αφρικανική κοινότητα τους πρώτους μήνες του 2020, αποτελούν εκδηλώσεις των κινητοποιήσεων που προωθεί η χρονικότητα της αβέβαιης αναμονής. Η απουσία ενημέρωσης των αιτούντων άσυλο σε σχέση με τις διαδικασίες του ασύλου και τις εφαρμογές των νομοθετικών σχεδίων σε συνδυασμό με τις σωματικές και αισθητηριακές πολιτικές του γεωγραφικού περιορισμού, προωθούν συγκεκριμένες ψυχικές και σωματικές κινητοποιήσεις βίας, οι οποίες συχνά αποκτούν χαρακτηριστικά «φυλετικών πολέμων» (και σίγουρα συγκοινωνούν με ποικίλες εκδοχές ρατσιστικών λογοθετήσεων και πρακτικών) ανάμεσα στις εθνοτικά ή/και «φυλετικά» οργανωμένες κοινότητες των κατοίκων του camp της Μόριας.

Ο S. που είναι κομμάτι μιας αφρικανικής κοινότητας²⁰ μου μιλάει για αυτή τη βία στο camp: «Όλοι φύγαμε για τους ίδιους λόγους από τις πατρίδες μας. Φύγαμε για να γλιτώσουμε από τον πόλεμο. Οι αφγανοί φύγαν για να γλιτώσουν από τον πόλεμο εμείς φύγαμε για να γλιτώσουμε από τον πόλεμο. Και ήρθαμε εδώ για ποιο λόγο; να σκοτωθούμε μεταξύ μας; Για παράδειγμα, τις προάλλες μαχαίρωσαν ένα κογκολέζο, πέθανε. Μετά μαχαίρωσαν έναν Σομαλό πέθανε κ αυτός. Ακόμα μαχαίρωσαν και έναν 17χρονο αφγανό, μαχαιρώνονται και μεταξύ τους δηλαδή. Μα καλά φύγαμε από τις πατρίδες μας και ήρθαμε εδώ για να σκοτωθούμε μεταξύ μας? Όλοι φύγαμε για να σώσουμε τις ζωές μας» και ο U. μου επισημαίνει: « Είμαστε διαφορετικές κοινότητες αλλά

---

²⁰ Μετά από τη συμφωνία των συνομιλητών μου, η χώρα καταγωγής δεν αναφέρεται.

αν αυτοί εξεγείρονται, εξεγείρονται εναντίον μας». Μοιάζει επομένως, η ίδια η συναισθηματικότητα του γεωγραφικού περιορισμού μέσα στην χρονικότητα του αβέβαιου «περίμενε», να λειτουργεί ως ένας εναρμονισμός των σωμάτων μέσα σε σενάρια βίας και σύγκρουσης τα οποία βρίσκονται γραμμένα μέσα σε «φυλετικούς», έμφυλους και εθνοτικούς συσχετισμούς εξουσίας

Μάλιστα, αυτές οι κινητοποιήσεις της βίας που προωθεί το συν-αίσθημα του περιορισμού, φαίνεται να γίνονται και ένα γόνιμο έδαφος για την εφαρμογή νέων βιοπολιτικών ρυθμίσεων μέσα στο «καθεστώς του προσφυγικού». Όπως μου αναφέρει ο U. «*Τώρα έχουν πει ότι οποιος μπλέκεται σε καβγάδες και δημιουργεί προβλήματα αν τον συλλάβουν θα απελαύνεται. Θα τον στείλουν πίσω στη Τουρκία. Αυτό είναι καλό, γιατί άμα γίνει 2 3 φορές, θα μειώσουνε την ένταση στο camp*». Είναι χαρακτηριστικός ο τρόπος με τον οποίο και ο S. μετά από την έξαρση της βίας στο camp, παρότρυνε όλα τα μέλη της ομάδας, όταν έρχονται αντιμέτωποι με περιστατικά βίας ή άλλων «παραβατικών» συμπεριφορών (π.χ διακίνηση ναρκωτικών μέσα στο camp) ή γνωρίζουν κάτι σε σχέση με τέτοια περιστατικά, να έρχονται σε επαφή με τον αρχηγό της κοινότητας τους (community leader)²¹ έτσι ώστε εκείνος να ενημερώσει τις αρχές και εκείνες με τη σειρά τους να διερευνήσουν το θέμα και να εκκινήσουν διαδικασίες απέλασης²². Η βία του περιορισμού και η βία που κινητοποιεί ο περιορισμός της κόκκινης σφραγίδας, γίνονται ένα προνομιακό πεδίο για τις κρατικές πολιτικές του ελέγχου και τις απέλασης. Μάλιστα, αυτές οι πολιτικές έρχονται ως εγγυήτριες δυνάμεις της «ασφάλειας» μέσα στο camp, βρίσκοντας μια σχετική νομιμοποίηση ανάμεσα στους συνομιλητές και τις συνομιλήτριες μου. Η βιοπολιτική διαχείριση του «προσφυγικού», δηλαδή μέσα από μια σειρά από πολιτικές του συν-αίσθηματος (politics of feeling) βρίσκεται μέσα σε μια πολλαπλή συνομιλία με τους τρόπους που οι συνομιλητές μου βιώνουν συν-αισθηματικά αυτές τις μεταβάσεις στις πολιτικές γραμμές (feeling politics) (Bargetz, 2014: 5). Ο παλμός του συν-αίσθηματος του περιορισμού,

---

²¹ Οι ομάδες που μένουν στο Camp της Μόριας εθνοτικά οργανωμένες διατηρούν έναν εκπρόσωπο της κοινότητας στις αρχές, ο οποίος έχει και θεσμική αναγνώριση (συγκεκριμένη ταυτότητα) και ο οποίος συμμετέχει σε εβδομαδιαίες συναντήσεις με τις αρχές, με ευθύνη να ενημερώσει την κοινότητα του. Το σύστημα των «community leaders» του camp της Μόριας, είναι ένα εξαιρετικά πολύπλοκο ζήτημα, το οποίο δεν αναλύω στα πλαίσια αυτής της έρευνας και δεν φαίνεται να υπάρχει και σχετική βιβλιογραφία.

²² Αυτό το σύστημα διαχείρισης της «παραβατικότητας» και της βίας μέσα στο camp μέσα από την εγκαθίδρυση ενός συστήματος αστυνόμευσης εντός του camp από τους ίδιους τους κατοίκους του φαίνεται να υπάρχει από το 2018 όπως αναφέρει η οργάνωση Legal Center Lesbos, με δημοσίευση της. (<https://legalcentresvos.org/2018/09/02/police-coerce-community-leaders-to-turn-over-individuals-responsible-for-violence-in-moria-camp/>). Η σύνδεση όμως του «κινδύνου για την εθνική ασφάλεια και την δημόσια τάξη» με την κράτηση των αιτούντων και με τις διαδικασίες απόρριψης του αιτήματος ασύλου ή/και απέλασης από την χώρα, έγινε πράξη με τον νέο νόμο «περι διεθνούς προστασίας» που δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως τον Νοέμβριο του 2019 και τέθηκε σε πλήρη εφαρμογή από 01/01/2020. Πράγματι μετά την εφαρμογή του πολλοί αιτούντες έχουν στοχοποιηθεί μέσα από φωτογραφίες, έχουν συλληφθεί και απειληθεί με απέλαση από τις ελληνικές αρχές. (<https://collab.lawspot.gr/sites/default/files/mashup/feka/2019/fek-169-2019.pdf>)

κινητοποιεί μια σειρά από βίαιες συγκρούσεις και η αγωνία και οι φόβοι των συνομιλητών μου μέσα σε αυτή την συνθήκη βίας, λειτουργούν με τη σειρά τους ως ένα προνομιακό συν-αισθηματικό πεδίο για πολιτικές γραμμές διαχείρισης του «προσφυγικού» που βασίζονται στον περεταίρω έλεγχο, την επιτήρηση και την απέλαση. «Στον κόσμο που το συν-αίσθημα πρότεινε» (Stewart, 2017), η κόκκινη σφραγίδα γίνεται μια καθοριστικής σημασίας «συναισθηματική οικονομία» (Ahmed, 2004, όπως εμφανίζεται στο Αβραμοπούλου, 2018) και συγκεκριμένα μια συν-αισθηματική οικονομία των συνόρων που οργανώνει τις συναισθηματικές δυναμικές της βιοπολιτικής διαχείρισης των SOGI προσφύγων.

Η συναισθηματικότητα της κόκκινης σφραγίδας για τα υποκείμενα της προσφυγικής εμπειρίας στο νησί της Λέσβου, αποτελεί την πρωταρχική και κύρια συναισθηματική συχρότητα που τα παράγει ως τέτοια: συνεχώς καταγραφόμενες και επισφαλείς ζωές. Η κόκκινη ένδειξη ή η απουσία της πάνω στην προσωπική κάρτα του κάθε αιτούντα, πηγαίνει μέσω της συναισθηματικής δυναμικής της, βαθιά μέσα στο σώμα. Η ενσώματη και συναισθηματική διάσταση του επίσημου εγγράφου εδώ, αποτελεί ίσως και την βασική ρυθμιστική λειτουργία του: μπορεί να καθηλώνει και να ακινητοποιεί και την ίδια στιγμή να μετακινεί και κινητοποιεί. Η μηνιαία επαναληψιμότητα της διαδικασίας για τους αιτούντες με γεωγραφικό περιορισμό, λειτουργεί ως μια τέτοια παιδαγωγική ακολουθία συναισθηματικών και βαθιά ενσώματων αποκρίσεων είτε μπροστά στην συναισθηματικότητα του κόκκινου που «ακινητοποιεί» είτε της απουσίας του που «απελευθερώνει». Οι δυναμικότητες που έχει η κόκκινη σφραγίδα ως συν-αισθηματική οικονομία, συντονίζουν τα σώματα των προσφυγισσών/ων μέσα στην επισφάλεια της αγωνιάδους αναμονής σε σχέση με το είναι αυτό που έρχεται.

Επομένως η κόκκινη σφραγίδα φαίνεται να αποτελεί έναν «μηχανισμό διάθεσης» ο οποίος στοχεύει στο σώμα (Massumi, 2005: 32). Αυτός ο μηχανισμός γίνεται μεταφράσιμος στην ουρά αναμονής με καθαρά σωματικό τρόπο: «σώμα με σώμα» (ό.π: 32) σαν μια «κολλητική μετάδοση» (Deleuze & Guattari, 2017: 298) η καθεμία και ο καθένας εντάσσεται μέσα στο «σύστημα συναγεμού» (Massumi, 2005: 32) της κόκκινης σφραγίδας, και ένα πράγμα γίνεται όλο και πιο σίγουρο: «Η ανασφάλεια (...) είναι η νέα κανονικότητα» (ό.π: 31). Αναμονή, φόβος, διέγερση, ανασφάλεια, βία: τα συν-αισθήματα εδώ, λειτουργούν ως ατμόσφαιρες που κολλάνε πάνω στα σώματα ενόσω κυκλοφορούν στον αέρα (Αβραμοπούλου, 2018: 28). Χωρίς αμφιβολία, οι αιτούντες με γεωγραφικό περιορισμό, υποβαλλόμενοι στη διαδικασία της αβέβαιης αναμονής κάθε μήνα, τοποθετούνται μέσα σε ένα εξαιρετικά έντονο συναισθηματικό παλμό: ο φόβος της απέλασης, η ελπίδα της «αλλαγής χρώματος», η κούραση και η εξουθένωση της αναμονής και οι κινητοποιήσεις της βίας συγκεντρώνονται και κυκλοφορούν ανάμεσα στα σώματα που περιμένουν. Ο Β. παρόλο που έχει επαναλάβει την διαδικασία σχεδόν 20 φορές από τότε που έφτασε στο νησί, μοιάζει σαν κάθε φορά, αυτές οι συναισθηματικές δυνάμεις να «κολλάν» πάνω του. «Ο φόβος δεν ανταποκρίνεται σε κάτι που

είναι ήδη εδώ αλλά σε κάτι που πλησιάζει» (Ahmed, 2018: 142) και όταν αυτό το άγνωστο «κάτι» έρχεται πιο κοντά, μια φορά κάθε μήνα, εντάσσει τα σώματα ξανά και ξανά μέσα στις συγκεκριμένες συναισθηματικές εγκαταστάσεις του συνόρου, του ελέγχου και του διαχωρισμού. Όπως μου αναφέρει χαρακτηριστικά ο Χ.: *«Μια βδομάδα πριν είμαι στρεσαρισμένος. Δεν μπορώ να κοιμηθώ καλά. Κοιμάμαι 2-3 ώρες, ακόμα και με τα υπνωτικά χάπια. Τα μάτια μου τα βλέπεις είναι συνέχεια κόκκινα και λεώ ότι είναι από την αλλεργία αλλά δεν είναι έτσι. Χάνω την όρεξη μου επίσης. Αυτά γίνονται χειρότερα, πριν κάθε μηνιαία ανανέωση».*

Τέτοιες, «συναισθηματικές εγκαταστάσεις» όπως αναφέρει η Ahmed (2004 όπως εμφανίζεται στο Αβραμοπούλου, 2018: 133), λειτουργούν με ένα συν-αισθηματικό τρόπο που «δένει» τα υποκείμενα και τα αντικείμενα μεταξύ τους, μέσω ακριβώς της μη-εγκαθίδρυσης του με θετικό τρόπο μέσα τους: «Στην πραγματικότητα τα συναισθήματα μπορεί να μοιάζουν με μια μορφή εγκατάστασης που απορρέει από μια ορισμένη ιστορία, η οποία λειτουργεί αποκρύπτοντας τα ίδια της τα ίχνη» (ό.π). Αυτό σημαίνει ότι τα υποκείμενα, δεν αποτελούν πηγή ούτε προορισμό της «συναισθηματικής οικονομίας» της κόκκινης σφραγίδας, αλλά ένα κομβικό σημείο στο εσωτερικό της (ό.π: 136). Η κυκλοφορία του συναισθήματος της κόκκινης σφραγίδας, μέσω της επαναληψιμότητας της διαδικασίας της, ανάμεσα σε συρματοπλέγματα, ουρές αναμονής, σκοτάδι, διαδρόμους, κρύο, γραφεία, υπαλλήλους, νομικά έγγραφα και αιτούντες, λειτουργεί ως διαδικασία «εντατικοποίησης» ή «συσσώρευσης συναισθηματικής αξίας» (ό.π). Η καθοριστική δυναμική της έγκειται στην αποτυχία της: «Η ίδια η αποτυχία του συναισθήματος να εντοπιστεί σε ένα υποκείμενο ή αντικείμενο είναι αυτό που του επιτρέπει να δημιουργεί τις επιφάνειες των συλλογικών σωμάτων» (ό.π: 147). Κατ' αυτό τον τρόπο, η κόκκινη σφραγίδα και οι κολλητικές μεταδόσεις του συν-αισθήματος του περιορισμού, κατορθώνουν να δημιουργούν το συλλογικό σώμα των προσφυγισσών και των προσφύγων που βρίσκονται εγκλωβισμένοι στο νησί.

Με αυτό τον τρόπο τελικά, διασώζεται συναισθηματικά η υπόσχεση των δικαιωμάτων. Η ελπίδα για το «πέραςμα» μέσα από τα αξιολογικά και ταξινομικά συστήματα τους, παραμένει μέσα στην συναισθηματική οικονομία της σφραγίδας μια εξέχουσα δύναμη: μια «υπόγεια» σωματική διέγερση της αναμονής και της προσδοκίας για την μεγάλη εκπλήρωση της «ασφάλειας». Καθήλωση και ροή, ακινησία και κίνηση, αναμονή και ελπίδα. Εν τέλει η κόκκινη σφραγίδα, συντονίζει με πολλαπλούς τρόπους το συλλογικό σώμα των αιτούντων άσυλο, μέσα στην συναισθηματικότητα των δικαιωμάτων: την υπόσχεση μιας εκπλήρωσης: μιας εκπλήρωσης που μπορεί να περιμένει. *«Συνεχώς περιμένουμε κάτι που ποτέ δεν έρχεται σε μας»* - *«Συνεχώς υποφέρουμε κάτω από τις χειρότερες δυνατές συνθήκες»*. Η συναισθηματικότητα του περιορισμού, της αναμονής και του αβέβαιου, μοιάζει να επιδρά με ιδιαίτερους τρόπους τις queers προσφύγισσες/ες που εντάσσονται μέσα στις οικονομίες της

κόκκινης σφραγίδας. Η χρονική σύγκρουση που παράγεται όταν η άφιξη στον ασφαλή παράδεισο αναβάλλεται συνεχώς καθιστά την ίδια την άφιξη στην «Ευρώπη των Igbtq δικαιωμάτων» ατέλειωτη καθώς η ίδια δεν ματαιώνεται ποτέ ολοκληρωτικά αλλά παραμένει πάντα σε εκκρεμότητα. Μέσα ένα τέτοιο «ενδιάμεσο» χώρο και χρόνο, ο περιορισμός κρατά τα σώματα εγκλωβισμένα μέσα σε μια συνθήκη «αποσιώπησης», η οποία περιλαμβάνει πολλαπλές συμμορφώσεις του σώματος και του συν-αισθήματος μέσα στις (έτερο)-κανονικότητες που διαπερνούν την ζωή στο camp. «Κρυβόμαστε όχι μόνο από τις υπηρεσίες αλλά και από την κοινότητα» λέει η Υ. Η διπλή ανασφάλεια και ο φόβος έκθεσης στους δολοφονικούς κινδύνους του camp για τα queer υποκείμενα (όταν βρίσκεσαι εγκλωβισμένος στο camp, «έχεις να αντιμετωπίσεις τους πρόσφυγες») γίνονται αναπόφευκτες συν-αισθηματικές αιχμαλωτίσεις λόγω της συνθήκης του γεωγραφικού περιορισμού. Όπως σκοπεύω να δείξω και παρακάτω, η αναγκαστική παραμονή μέσα αυτά τα «θανατηφόρα» συν-αισθήματα του camp δημιουργεί μια «θανατηφόρα» κοινοτυπία: ο «θάνατος» γίνεται κάτι καθημερινό και συνηθισμένο. Και αυτό καθιστά δυνατό τον ίδιο τον κόσμο του «προσφυγικού».

Νιώθοντας Queer

Αναμετρήσεις με το καθεστώς της ταυτότητας και queer ασυμμετρίες

Η κρατική τακτική του διαχωρισμού ανάμεσα σε αυτούς που αξίζουν και σε αυτούς που δεν αξίζουν προσφυγική προστασία (Shaksari, 2014: 1003), στην επιθυμητή και μη επιθυμητή μετανάστευση (Vukon, 2003: 343), εξασκείται στην περίπτωση των αιτούντων άσυλο με βάση τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου, μέσα από κανονιστικές υποθέσεις του αληθινού gay, λεσβίας, τρανς ή bi πρόσφυγα/ προσφύγισσας (Shaksari, 2014: 1002). Οι σύγχρονοι λόγοι (discourses) για τα δικαιώματα των queer προσφύγων και των προσφυγισσών όπως αυτοί ενσωματώνονται, στα «γραφειοκρατικά αρχεία της σεξουαλικότητας» (Murray, 2017) λειτουργούν ως συναισθηματικά (affective) συστήματα διαμόρφωσης τόπων, χώρων, χρόνων, πληθυσμών και υποκειμένων. Η πυκνή παραγωγή γνώσης «για την σεξουαλικότητα», και η οργάνωσή της στα «ομοεθνικιστικά αρχεία» των υπηρεσιών ασύλου, αποσκοπεί πάντα στην «προστασία» των «ευάλωτων». Το πάθος για γνώση σε σχέση με «άλλα» έθνη-κράτη, κυρίως της εμφανιζόμενης ως Ανατολής και πρώην αποικιών και κρατών του «αναπτυσσόμενου» κόσμου συσσωρεύει έναν όγκο «πληροφορίας», σε σχέση με μια σειρά από επίδικα (τις δικαιωματικές πολιτικές που ακολουθούνται ανά κράτος, τα ποσοστά κακοποιήσεων με βάση το φύλο ή την σεξουαλικότητα και τις «διακρίσεις») κατασκευάζοντας

ταξινομικά συστήματα της «ευαλωτότητας». Έτσι, το πάθος για γνώση ως πάθος για «προστασία» των καταπιεσμένων Άλλων, διέρχεται αναγκαία μέσα από την αστυνόμευση.

Η συν-αισθηματική διεπαφή των προσφύγων με μια σειρά υπηρεσιών²³ λειτουργεί μέσα από τέτοιες αστυνομεύσεις της ταυτότητας. Νομικοί, ιατρικοί, θρησκευτικοί, γεωπολιτικοί και ψυχολογικοί λόγοι διαμορφώνουν το σώμα του «SOGI πρόσφυγα» και κανονικοποιούν τη μορφή του. Το σώμα του είναι κομματιασμένο (ήδη σημαδεμένο από τις πρακτικές διαχωρισμού ανάμεσα στον «απατεώνα» και στον «πραγματικό αιτούντα άσυλο» (Ahmed, 2004 όπως εμφανίζεται στο Αβραμοπούλου, 2018: 138) και πάντα χρονικά ενδεχομενικό μέσα στο πλέγμα (nexus) του προοδευτικού χρόνου του δικαιωμάτων (Shakshari, 2014). Ο πρόσφυγας είναι εδώ, πριν φτάσει· ακριβώς γιατί η άφιξη του αναμένεται συνεχόμενα από το ανήσυχο έθνος (Ahmed, 2004 όπως εμφανίζεται στο Αβραμοπούλου, 2018: 139) και η φιγούρα του ως πάντα ύποπτη (ο καθένας μπορεί να είναι απατεώνας) κανονικοποιείται ήδη από πριν, μέσα από τα αρχεία, τις προϋποθέσεις και τις αναπαραστάσεις των συστημάτων ασύλου που αναμένεται να αποφασίσουν για την «αυθεντικότητα» του. Αυτές οι διαδρομές της «αναμονής του απατεώνα» (ό.π) γίνονται εξόχως φανερές στο πεδίο των queer προσφύγων και προσφυγισσών και στα αντίστοιχα αιτήματα ασύλου που υποβάλλουν με βάση τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή/και την ταυτότητα φύλου. Ανάμεσα στους συνομιλητές και τις συνομιλήτριες μου, αυτές οι πολιτικές της καχυποψίας κατέχουν ένα κεντρικό ρόλο. Οι περισσότερες και οι περισσότεροι μου μιλούσαν συχνά για τους «ψεύτικους» Άλλους.

Η καχυποψία ως συν-αισθηματική δομή φαίνεται να ενορχηστρώνει τον χώρο των SOGI αιτούντων άσυλο, το «βάρος» της εθνικής/κρατικής «ανησυχίας» σε σχέση με πιθανές «ψεύτικες» υποθέσεις είναι εξαιρετικά έντονο. Η προστασία που δικαιούνται οι queer πρόσφυγες ως «ευάλωτος πληθυσμός» έχει οδηγήσει στην θεωρία της «χρυσής υπόθεσης»(Shakshari, 2014), σε σχέση με τις προβλέψεις για μια επιτυχή έκβαση²⁴, που έχουν τέτοια αιτήματα ασύλου, με αποτέλεσμα οι πιθανότητες κάποιος να «κάνει» τον queer ή να ισχυρίζεται τον queer, να αντιμετωπίζονται αρχικά, με μια δεδομένη δυσπιστία. Όπως μου αναφέρει ο Β.: *«Υπάρχουν πολλά άτομα που ισχυρίζονται ότι είναι lgbt. Και είναι πολλοί πάρα πολλοί. Ξέρουν ότι έτσι θα φύγουν από το νησί και όντως φεύγουν. Αυτοί δεν μπορούν να αποδείξουν ότι είναι lgbt. Αλλά ζουν πιο εύκολα από μένα γιατί λένε ψέματα. Έχω συναντήσει και ξέρω τέτοιους ανθρώπους. Λένε ψέματα για να τους πιστέψουν. Και αυτοί βρίσκονται αρκετά*

---

²³ Οι βασικές αυτές διεπαφές αφορούν την ελληνική υπηρεσία ασύλου, την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Ασύλου (EASO), την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για του Πρόσφυγες (UNHCR) καθώς και δεκάδες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (κυρίως στον επαγγελματικό χώρο των κοινωνικών επιστημών και των επιστημών του ανθρώπου) που δραστηριοποιούνται στο νησί της Λέσβου.

²⁴ Η επιτυχία έγκειται τόσο στην χορήγηση ασύλου ή επικουρικής προστασίας στους αιτούντες/ούσες όσο και στις παροχές υποστήριξης που παρέχονται στους «ευάλωτους» εντός και εκτός του camp.

βήματα πιο μακριά από μένα. Προσποιούνται τον lgbt και τους πιστεύουν. Αλλά για μένα που είμαι lgbt τα πράγματα είναι πολύ δύσκολα όντως. Και βρίσκομαι σε πολύ δύσκολη θέση». Στην αφήγηση του, οι «ψεύτικοι» κλέβουν κάτι από τους «αληθινούς». Οι «ψεύτικοι» gay αποσπών από τους «αληθινούς» gay κάτι που δικαιωματικά τους ανήκει. Μοιάζει ενδιαφέρον ότι παρόλο που οι «ψεύτικοι» δεν μπορούν να «αποδείξουν» την σεξουαλικότητα τους, εντούτοις γίνονται πιστευτοί. Στην αφήγηση του Β. η φιγούρα του αιτούντα άσυλο ως ενός «απατεώνα» που δύναται να «ξεγελάσει» τις υπηρεσίες, είναι εμφανώς έντονη. Ο Β. μοιάζει να εντάσσεται σε μια ευρύτερη πολιτική της καχυποψίας που παράγει αυτές τις φιγούρες του «αιτούντα-απατεώνα». Αυτή η καχυποψία ως μια μορφή «συναισθηματικής κυβερνησιμότητας» του «προσφυγικού» συνδέεται στενά με την παραγωγή γνώσης για την σεξουαλικότητα των Άλλων. Η υπόθεση της «ευαλωτότητας» των queer προσφύγων που στοιχειοθετείται σε αυτές τις αρχειοποιημένες μορφές ομοκανονικής γνώσης ανοίγει συνεπώς έναν «πόλεμο» για την δραστικότητα (agency) των υποκειμένων.

Οι δυσπιστίες και οι καχυποψίες σε σχέση με τις «ψεύτικες» υποθέσεις συνομιλούν και υποβαθμίζουν τα ομοκανονικά αρχεία του κρατικών και διεθνικών οργανισμών προστασίας των προσφύγων. Η γνώση που έχει παραχθεί αναφορικά με τους τρόπους εξακρίβωσης της «αυθεντικότητας» ενός αιτήματος ασύλου με βάση τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή/και την ταυτότητα φύλου, σχηματίζει μια πυκνή συναρμογή κανονιστικών αναπαραστάσεων, υποστασιοποιημένων σεξουαλικών ταυτοτήτων και φυλετικοποιημένων εκδοχών υποκειμενικότητας. Η ανάγκη για θεμελίωση αυτής της γνώσης, λειτουργεί ως βασικός κόμβος στην ευρύτερη «συναισθηματική συσσώρευση» (Ahmed, 2004 όπως εμφανίζεται στο Αβραμοπούλου, 2018: 139) της καχυποψίας απέναντι στις queer προσφύγισες και πρόσφυγες. Η δεδομένη καχυποψία που διαπερνά το «πρέπει να αποδείξεις» την σεξουαλικότητα σου, κατασκευάζει συνεχώς ένα πεδίο παραγωγής υποκειμένων «υπό εξέταση». Ο Β. μου λέει χαρακτηριστικά: *«Εγώ είμαι lgbt και είμαι έτοιμος για κάθε εξέταση γιατρού. Μπορώ να απαντήσω στις ερωτήσεις τους. Τους λέω την αλήθεια αυτός είμαι εγώ: είμαι gay. Τώρα δε φοβάμαι, ο,τι ερώτηση και να κάνουν θα απαντήσω. Έχουν εκεί πολλούς ψυχολόγους, κανένα πρόβλημα, είμαι έτοιμος να απαντήσω σε κάθε ερώτηση τους. Μια ψυχολόγος θα καταλάβει αν λέω ψέματα, θα με εξετάσει. Εύχομαι να μιλήσω μπροστά σε ένα ψυχολόγο και να απαντάω στις ερωτήσεις της, να μοιραστώ τις ιδέες μου, να τα πω όλα. Όπως κάνουμε εδώ τώρα. Δε το φοβάμαι και θα το αποδείξω πως πραγματικά είμαι lgbt».* Κατά βάση εδώ το queer δεν μπορεί παρά να αποτελεί εξαρχής «ψέμα» όταν αφορά τους «πρόσφυγες». Ο Β. τη στιγμή που συζητάμε σε σχέση με την σεξουαλικότητα του, δεν μπορεί παρά να νιώσει ότι «εξετάζεται». Με ένα τρόπο η επίκληση της «LGBT» ταυτότητας, λειτουργεί για εκείνον μέσα στην συν-αισθηματικότητα της αποδειξιμότητας που βρίσκεται στον πυρήνα του συστήματος ασύλου. Ένας ακόμα συνομιλητής μου, λέει: *«Κανένας δεν μου πει κάνε αυτό, πες*

ότι είσαι *lgbt*. Εγώ είμαι αληθινός. Πραγματικά η ζωή μου ήταν σε κίνδυνο. Αν ήμουν τώρα στο Ιράν, μάλλον δεν θα ζούσα. Θα με είχαν σκοτώσει. Με απειλούσαν και μπορούσαν να βρουν το μέρος που έμενα. Είναι μια μακρά ιστορία». Στην αφήγηση του είναι ενδιαφέρον πως μοιάζει να μιλάει σε κάποιον, ο οποίος είναι φανερά δύσπιστος σε σχέση με την αυθεντικότητα της σεξουαλικότητας του. Αυτός στον οποίο μιλάει ο Χ. μοιάζει να είναι εξαρχής διατεθειμένος να πιστέψει πως ο Χ. είναι μια ακόμα «ψεύτικη υπόθεση». Κάποιος ακόμα «απατεώνας» που ξέρει ότι επικαλούμενος το «LGBT» μπορεί να θεωρηθεί «ευάλωτος» και να τύχει «προστασίας» από το ελληνικό κράτος. Ο Χ. κινητοποιεί μια σειρά από αντιδράσεις μπροστά στον δύσπιστο και καχύποπτο συνομιλητή του. Οι αφηγηματικοί του τρόποι προσπαθούν να «πείσουν» ότι είναι «πραγματικά» «LGBT». Ο ισχυρισμός της «αυθεντικής σεξουαλικότητας» του Χ. θεμελιώνεται στην αφήγηση του μέσα από την επίκληση ενός «καλά εδραιωμένου φόβου δίωξης» στην χώρα καταγωγής (Shaksari, 2014: 1004). Προκειμένου δηλαδή να «αποδειχθεί» η queer σεξουαλικότητα, πρέπει να προσδεθεί μέσα στο άδειασμα της δραστηριότητας των queer υποκειμένων μέσα από την εγγραφή τους στις πολιτικές της ευαλωτότητας²⁵.

Η «αναπααραστασιακή αναγνωρισιμότητα» (Puar, 2015: 320) του queer όταν αυτό αφορά μη-Δυτικά σώματα, γίνεται δυνατή μόνο μέσα από την εγγραφή τους στο σύμπαν της «ευαλωτότητας». Και πάλι βέβαια, ο συνομιλητής του Β. δεν φαίνεται να πείθεται. Ο συνομιλητής του Β. είμαι εγώ. Η συνομιλία μας συνεχώς αιχμαλωτίζεται στο κλίμα της «αποδειξιμότητας». Εγώ γίνομαι, ένας ακόμα «εξεταστής». «Είμαι έτοιμος για κάθε εξέταση γιατρού» μου λέει ο Β. Η Ζ. αντίστοιχα αναφέρει τον ρόλο του ψυχολόγου, σε σχέση με κάποιους άλλους «ψεύτικους» gay που γνώρισε στο camp της Μόριας: «Ξέρω ότι οι υποθέσεις τους στη Μόρια ήταν όλες LGBT. Αλλά αν ένας πραγματικός αληθινός *lgbt* μιλήσει με ένα ψυχολόγο εκείνος θα καταλάβει αν είναι *lgbt* ή αν δεν είναι». Στην αφήγηση της Ζ. όπως και σε εκείνη του Β. εξακολουθούν να κυκλοφορούν οι φηγούρες του γιατρού και του ψυχολόγου ως ιδιότυποι «ανιχνευτές ψεύδους». Η επιφόρτιση του προσωπικού της «υγείας»²⁶ μέσα στο «καθεστώς του προσφυγικού» για μια σειρά από αποφάσεις που αφορούν την «ευαλωτότητα» και τις πολιτικές που αναπτύσσονται πάνω της, έχουν μετατρέψει τον γιατρό ή/και τον ψυχολόγο σε κεντρικές φηγούρες αναφοράς για τέτοιες υποθέσεις. Οι γνωματεύσεις τους

---

²⁵ Οι πολιτικές της ευαλωτότητας μέσα στο καθεστώς του «προσφυγικού» και ιδιαίτερα στο πεδίο των queer προσφύγων, αποτελεί ένα εξαιρετικά σημαντικό ζήτημα, το οποίο εμπλέκει με καθοριστικό τρόπο το συν-αίσθημα. Στην παρούσα έρευνα δεν επεκτείνονται στις πολλαπλές λειτουργίες που έχει το «σύμπαν των ευάλωτων» μέσα στο προσφυγικό. Για περισσότερα στη σχετική βιβλιογραφία: Myrtilinen, H., Khattab, L., & Maydaa, C. (2017).

²⁶ Υπεύθυνοι για την χορήγηση «ευαλωτότητας» στη Λέσβο, είναι οι εργαζόμενοι ψυχολόγοι και γιατροί του Κέντρου Ειδικών Λοιμώξεων και Πρόληψης Νοσημάτων (ΚΕΕΛΠΝΟ) που στεγάζεται μέσα στο camp της Μόριας. Παρόλα αυτά, παραπεμπτικά έγγραφα που μπορούν να λειτουργήσουν για την στήριξη μιας υπόθεσης «ευαλωτότητας» χορηγούνται και από ψυχολόγους, ψυχιάτρους και κοινωνικούς λειτουργούς που εργάζονται σε ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στο νησί της Λέσβου.

μοιάζουν «αναγκαίες» ειδικά για τους queer πρόσφυγες, τους πιο «ύποπτους» συμμετέχοντες στον «διαγωνισμό της ευαλωτότητας» (Howden & Kodalak, 2018 στο Turner, 2019).

Το γεγονός πως η σεξουαλικότητα (μέσα στις οριοθετήσεις του «προσφυγικού») βρίσκεται σε μια θέση σχεδόν αδιαχώριστη από το concept της «ευαλωτότητας» λειτουργεί αναπόφευκτα ως μια συνθήκη που πολλές φορές ωθεί τους συνομιλητές μου να μιλάν για την ομόφυλη σεξουαλικότητα τους ως «πρόβλημα» ή καλύτερα ως κάτι που αφαιρεί δραστικότητα από τους ίδιους. Ο U. μου αναφέρει πως *«εμένα με είχαν βιάσει οι στρατιωτικοί και έτσι έχασα την επιθυμία μου για τις γυναίκες»*. Ο τρόπος που γίνεται αφηγήσιμη εδώ η σεξουαλικότητα, διέρχεται αναγκαία μέσα από την συνθήκη του «ευάλωτου» και φαίνεται να συγκοινωνεί με τις γραμμές του ιατρικοποιητικού και ψυχολογιοποιητικού λόγου που παράγουν την κατηγορία των «ευάλωτων» υποκειμένων.. Η queer σεξουαλικότητα δηλαδή, γίνεται «ανιχνεύσιμη» από την στιγμή που θα γραφτεί μέσα στην συνθήκη του υποκειμένου «σε αναζήτηση βοήθειας». Χωρίς αυτά τα «τεκμήρια της ευαλωτότητας», ο ισχυρισμός του ασύλου αποδυναμώνεται και η υπόσχεση της «ασφάλειας» μοιάζει να θολώνει.

Σε ένα πρώτο επίπεδο, οι «ανιχνευτές ψεύδους» των υπηρεσιών ασύλου, μπορούν είτε να «ανταμείψουν» τους «πραγματικούς» είτε να «ξεσκεπάσουν» τους «ψεύτικους». Το συναίσθημα του «υπό εξέταση» επανερχόταν συνεχώς στις συζητήσεις που κάναμε με τις συνομιλήτριες μου (*«τους λέω την αλήθεια, είμαι gay»*). Με ένα τρόπο αναδύονταν μέσα στη κουβέντα κάποιες συν-αισθηματικές δομές οι οποίες διατηρούσαν συγκεκριμένες μορφές και τυπολογίες στη συζήτηση μας. *«Εσύ θα κάνεις τις ερωτήσεις και εγώ θα απαντάω»* και ακόμα: *«Όποια ερώτηση κι αν μου θέσεις μπορώ να απαντήσω»* μου λέει ο S. και στις περισσότερες περιπτώσεις αυτή η δομή της «εξέτασης» έμοιαζε να επαναλαμβάνεται. Θεωρώ ότι αυτή η συν-αισθηματική δομή που συγκροτεί τα «υπο-εξέταση» υποκείμενα λειτουργεί ως ένας εναρμονισμός των σωμάτων μέσα στην υπόσχεση των lgbtq δικαιωμάτων και την υπόσχεση της «ασφάλειας». Όπως έχω δείξει και σε άλλο σημείο, χωρίς αυτές τις συν-αισθηματικές δομές, τις εντάσεις και τους ρυθμούς που παράγει ο κόσμος των δικαιωμάτων, η διατήρηση της Δύσης μέσα στην μυθολογία της «ασφάλειας» δεν θα ήταν δυνατή. Είναι χαρακτηριστικό πως αυτή η συν-αισθηματική δομή της «εξέτασης» επιμένει να εμφανίζεται παρόλο που η υπόσχεση της «ασφάλειας» φαίνεται συνεχώς να καταρρέει. Με μια έννοια δηλαδή, λειτουργεί παραγωγικά προς την εγκαθίδρυση μιας τάξης υποκειμένου. Όπως αναφέρει η Butler: «Το υποκείμενο είναι το αποτέλεσμα της εξουσίας σε συνθήκες οπισθοχώρησης» (Butler, 2009). Παρόλο που με μια έννοια αυτό που βρίσκεται «υπό εξέταση» είναι η ίδια η δυνατότητα των συνομιλητριών/ών μου να καταλάβουν μια θέση υποκειμένου, την ίδια στιγμή το βλέμμα της

εξουσίας λειτουργεί ως «καθυπόταξη»²⁷ παράγοντας τους ως υποκείμενα που «εξετάζονται» συνεχώς. Αυτή η ανάληψη των όρων της εξουσίας από τις ίδιες/ους, διαχέει τις εντάσεις της καχυποψίας προ κάθε κατεύθυνση.

Η καχυποψία γίνεται κατ' αυτό τον τρόπο μια βασική συν-αισθηματική δομή, μέσα από την οποία οι συνομιλητές/τριες μου, μπορούν να δουν τους άλλους και τις ίδιες. Είναι ενδιαφέρον, πως στις αφηγήσεις τους μοιάζει δεδομένο πως κάποιοι «παριστάνουν» τους «LGBT» και γίνονται όντως «πιστευτοί». Με μια έννοια δηλαδή, το «πρόβλημα της γνησιότητας» βασίζεται στο ότι κάποιοι μπορούν όντως να «ξεγελάσουν» τους «ανιχνευτές ψεύδους». Το συν-αίσθημα που κυκλοφορεί μέσα σε αυτήν την αρένα γνησιότητας, υπενθυμίζει συνεχώς πως: Αν ο «ψεύτικος» θεωρήθηκε «αληθινός» τότε και ο «αληθινός» μπορεί να θεωρηθεί «ψεύτικος». Μήπως είναι όλοι «ψεύτικοι» στην τελική; Η «καχυποψία» απέναντι και ανάμεσα στους SOGI αιτούντες άσυλο, μοιάζει συσσωρευτικά να παγιώνει την φιγούρα τους, ως μια «απορία» ή μια «παραδοξότητα». Όπως περιγράφει με μεγαλύτερη ακρίβεια ο Deniz Akin (2019: 35) οι queer πρόσφυγες συνιστούν μια «παραδόξη» φιγούρα: από την μια παρουσιάζονται ως «άδαιοι από ικανότητα για δράση (agency), και αναμένοντες την προστασία των Δυτικών δημοκρατιών» και από την άλλη «η μη λευκότητα τους προκαλεί ένα πολιτικό άγχος σε σχέση με την αξιοπιστία του αιτήματός τους για προστασία». Την ίδια στιγμή δηλαδή που η queer προσφύγισσα μετατρέπεται στην φιγούρα «ενός ευγνώμονος ομοφυλόφιλου ή transgender θύματος» που βρέθηκε εγκλωβισμένο στους καταπιεστικούς ομο και τρανσ-φοβικούς νόμους ενός «ξένου» κράτους (Murray, 2017) και τώρα αναμένει την εκπλήρωση της «προστασίας» του «φιλελεύθερου παραδείσου», η ίδια γίνεται μια ανεπίλυτη παραδοξότητα ή/και ένα έξοχο «ψέμα». Το σίγουρο είναι πως αυτή η καχυποψία, μοιάζει να υπήρχε εκεί, πριν οι συνομιλητές μου την αναλάβουν. Μετά την ανάληψη της, όλα μοιάζει να επαναφέρονται στην κανονικότητα τους. Μα πώς γίνεται προσφύγισσα και queer; Βασικά, υπάρχει τέτοιο πράγμα;

Queer ασυμμετρίες

Κατά τη διάρκεια των συζητήσεων με τους συνομιλητές μου, όταν ερχόταν στη συζήτηση το ζήτημα των «ψεύτικων» «LGBT» αιτούντων άσυλο, ζητούσα συχνά να μου περιγράψουν πώς εκείνοι μπορούν να διακρίνουν αυτή την «απάτη». Ο τρόπος που συχνά μου απαντούσαν σε αυτήν την ερώτηση έφερνε στο προσκήνιο συν-αισθηματικούς και αισθητηριακούς τρόπους «αναγνώρισης». Αυτοί οι τρόποι του σώματος, οι λεπτές και αδιόρατες κινήσεις, τα βλέμματα και οι αισθήσεις, βρίσκονται εξαρχής διηθημένες μέσα σε συγκεκριμένα σενάρια εξουσίας. Η

---

²⁷ Με βάση την Butler (2009: 33), η καθυπόταξη «συνίσταται στην αναδοχή, από κάποιον, των όρων της εξουσίας που ο ίδιος δεν έχει ποτέ δημιουργήσει, αλλά απέναντι στους οποίους είναι τρωτός, και από τους οποίους εξαρτάται η ύπαρξη του».

Z., η οποία συχνά αναφερόταν σε αυτές τις «ψεύτικες» υποθέσεις μου λέει: *«Εγώ το νιώθω όταν κάποιος είναι lgbt. Για παράδειγμα για σενα και να μη μου το ληγες θα το καταλάβαινα εύκολα ότι είσαι lgbt. Δεν ξέρω για το συναίσθημα σου, αλλά εγώ νιώθω όταν κάποιος είναι ή δεν είναι. Όταν κάποιος απλά περνάει μπροστά μου από τον δρόμο και λέμε ένα γεια μπορώ να καταλάβω εύκολα ότι αυτός είναι. Το νιώθω, το νιώθω. Όταν, ο οποιοσδήποτε με κοιτάει μπορώ να καταλάβω την προοπτική του. Να καταλάβω τι σημαίνει αυτό το βλέμμα».* Στην αφήγηση της γίνεται φανερός ένας τρόπος αναγνώρισης του άλλου, μέσα από ένα συν-αίσθημα που μεταφέρεται. Η Z. απλά «νιώθει» όταν κάποιος είναι ή δεν είναι. Αυτοί οι τρόποι αναγνώρισης (η αίσθηση, το βλέμμα, μια μικρή κουβέντα) μοιάζει να είναι και οι μόνοι διαθέσιμοι τρόποι αναγνώρισης για μια κοινότητα που βρίσκεται εγκλωβισμένη μέσα σε ένα camp-θανάτου και αναγκάζεται συνεχώς να κρύβεται και να αποσιωπά την επιθυμία της. Η Z. φαίνεται μέσα από αυτές τις μεταδώσεις του συν-αισθήματος, μέσα από αυτό που νιώθει όταν ένα άλλο σώμα περάσει από δίπλα της να μπορεί να «καταλάβει». Παρουσιάζει ενδιαφέρον παρόλα αυτά πως αυτοί οι αισθητηριακοί τρόποι ενεργοποιούν και ενεργοποιούνται μέσα σε συγκεκριμένα σενάρια εξουσίας. Στις αφηγήσεις της Z. η κατά τα άλλα διαδεδομένη καχυποψία με την οποία φαίνεται να αντιμετωπίζει τους πολλούς «ψεύτικους» queers που υπάρχουν στην κοινότητα των προσφύγων, δεν στρέφεται ποτέ καχύποπτα προς εμένα. Με ένα τρόπο, μοιάζει εγώ να έρχομαι ως «αυτονόητα» queer.

Κατά ανάλογο τρόπο, όταν συζητούσα με την Η. και την Ν. και τις ρώτησα πώς μπορούν να διακρίνουν έναν «αληθινό» από έναν «ψεύτικο» μου λένε: *«Φαίνεται αυτό από πολλές πλευρές. Ας πούμε για παράδειγμα όταν αγκαλιάζεις κάποιον από την κοινότητα, καταλαβαίνεις όταν ο άλλος σε αγκαλιάζει διαφορετικά. Ενώ ότι είναι διαφορετική η αγκαλιά που μπορεί να δώσουμε μεταξύ μας, με εσένα ας πούμε, και διαφορετική αυτή που μπορεί να δώσουμε με αυτούς που προσποιούνται ότι είναι gay. Υπάρχει κόσμος στην κοινότητα αυτή που δεν είναι με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό και δεν είναι ένας ή δυο ή τρεις».* Και εδώ η καχυποψία μοιάζει να στρέφεται αποκλειστικά προς τους πρόσφυγες της κοινότητας. Οι Η. και η Ν. μιλάν επίσης για την αναγνώριση του queer μέσα από συν-αισθηματικούς και σωματικούς τρόπους. Το συν-αίσθημα μοιάζει να αφορά «κάτι» το οποίο είναι τόσο απροσδιόριστο όσο η αίσθηση μιας αγκαλιάς. Παρόλα αυτά μοιάζει να γίνεται και πολύ συγκεκριμένο, αφού οι αγκαλιές διαφέρουν και η δική μου αγκαλιά είναι «διαφορετική» από των άλλων, των «ψεύτικων». Ο τρόπος που οι συνομιλήτριες μου αναγνωρίζουν εμένα ως «αυτονόητα» queer ενώ την ίδια στιγμή βρίσκονται διαρκώς καχύποπτες σε σχέση με άλλους queer πρόσφυγες, μοιάζει να αφορά κατά μια έννοια το queer ως τέτοιο καθώς και τους τρόπους που ιστορικά και πολιτικά η «μοντέρνα σεξουαλικότητα» εμπεριέχει μια σειρά από έμφυλες, εθνοτικές και «φυλετικές» ιεραρχήσεις.

Πιο αναλυτικά, οι λογοθετικές γραμμές της «μοντέρνας σεξουαλικότητας» (Morgensen, 2010) επενεργούν καθοριστικά στους τρόπους που δυτικά και μη/δυτικά υποκείμενα επικαλούνται τις σεξουαλικές ταυτότητες, εγκαθιδρύοντας ανάμεσα τους πολλαπλές σχέσεις εξουσίας. Η συγκρότηση της, αναδύεται ως διαδικασία εξ' αρχής ενταγμένη στην αποικιακή τροπικότητα της εξουσίας. Ακολουθώντας την υπόθεση πως η ίδια η δυτική έμφυλη και σεξουαλική υποκειμενοποίηση περνά μέσα από την ετεροποίηση, θεμελιακών Άλλων, όπως οι έγχρωμοι queer πληθυσμοί, τότε μπορούμε να διαβάσουμε το ίδιο το project της σεξουαλικότητας, ως εξαρχής αποικιακό και περιεκτικό ιστορικά προσδιορισμένων σχέσεων κυριαρχίας ανάμεσα στην κατασκευαζόμενη ως Δύση και την υποτελή αντίστιξή της: την Ανατολή (Morgensen, 2010).

Στο συγκεκριμένο των υπηρεσιών ασύλου, αυτές οι διαδικασίες μοιάζει να «αποκαλύπτονται» μέσα στους ρυθμούς του συν-αισθήματος. Συγκεκριμένα, όταν ο X. ξεκίνησε να εντάσσεται στις διαδικασίες του ασύλου, βρέθηκε μέσα σε συγκεκριμένα συν-αισθηματικά κλίματα τα οποία φαίνεται να λειτουργούν καθοριστικά σε σχέση με το πώς ο X. επικαλείται την σεξουαλική του ταυτότητα. Όπως μου αναφέρει «*Η συνέντευξη μου είναι 7 μήνες μετά. Εγώ από την αρχή τους είπα, ότι για αυτό το λόγο ήρθα εδώ, επειδή είμαι LGBT. Την μέρα της καταγραφής τους το είπα. Περίπου πριν 2 μήνες. Τους είπα για την σεξουαλικότητα μου. Ένας έλληνας συνεντευκτής ήταν μέσα στο EAZO μαζί με τον μεταφραστή. Τους είπα ότι είμαι ομοφυλόφιλος αντί για bi. Δεν ξέρω γιατί ακριβώς. Είπα ομοσέξουαλ. Ήταν και αυτός από το Αφγανιστάν εκεί, ο μεταφραστής. Επειδή μιλούσα αγγλικά ζήτησα να βγει έξω αλλά μου είπαν ότι θα μείνει γιατί είναι κομμάτι του προσωπικού που έχουμε εδώ. Δεν ξέρω ήταν λάθος. Ίσως μου προκαλέσει κάποιο πρόβλημα στο μέλλον, δε ξέρω. Αλλά δεν είπα bi. Στρεσαρίστικα και δεν ξέρω. Ένα πολύ δυσάρεστο αίσθημα. Ήταν αυτό το συναίσθημα ότι με κοιτούσε αυτός. Αν δεν ήταν μέσα και ο άλλος ήταν μόνος του θα μπορούσα να το πω. Ένιωθα όμως σαν να υπάρχει μια κάμερα που με κοιτάει και με καταγράφει όλη την ώρα. Σε βάζουν σε αυτό το συναίσθημα βέβαια στο EAZO. Σε βάζουν στο άγχος και στο να νιώθεις ντροπή. Τι συμβαίνει? Τι πρόκειται να γίνει? Τι σκέφτονται για μένα? Τι πρέπει να κάνω? Κάπως έτσι. Με ρώτησαν απλά γιατί έφυγα από την χώρα μου. Τους είπα εξαιτίας αυτών των δυο προβλημάτων: Δεν πιστεύω στο Ισλάμ και είμαι ομοφυλόφιλος. Λάθος μου, αλλά είπα ότι είμαι ομοφυλόφιλος».*

Η «μοντέρνα σεξουαλικότητα» εδώ, μοιάζει να κατέχει έναν ρόλο ενορχηστρωτή ο οποίος λειτουργεί ως «συν-αισθηματική χειρονομία» (Ahmed, 2000: 54). Το concept της σεξουαλικότητας αναλαμβάνει μια ρυθμιστική λειτουργία αναφορικά με τα σώματα που μοιάζει να είναι «επικίνδυνα κινούμενα ή μη περιέξιμα» (Morgensen, 2010: 124) και εκτυλίσσεται μέσα από συν-αισθηματικές δονήσεις οι οποίες κάνουν τον X. να μοιάζει «ψεύτικος». Ο X. μοιάζει να αδυνατεί να αρθρώσει την ιστορία του, χωρίς αυτή να επιστρέφει στον ίδιο ως τον απόηχο ενός «ψέματος» ή ενός «λάθους». Ο X. προσκρούοντας πάνω σε μια

αγωνία για την ίδια την χρονική οργάνωση της συνέχειας («*Τι πρόκειται να γίνει;*»), φαίνεται να μουδιάζει. Το βλέμμα της διεθνικής και κρατικής εξουσίας πάνω στο σώμα του -την στιγμή που απαντάει στις ερωτήσεις της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Ασύλου- τον καθιστά ένα «υπο εξέταση» υποκείμενο. Κάποιον, δηλαδή που εξετάζεται για την δυνατότητα του να είναι αυτός ο κάποιος. Μέσα σε αυτές τις εντασιακότητες, η αφήγηση του διαγράφει μια μουδιασμένη και οριακή κίνηση ανάμεσα στις ταυτότητες. Η «αμφίθυμη» επίκληση του «bisexual» και του «homosexual» μοιάζει να αφορά εδώ μια σειρά από εντάσεις, δονήσεις και συν-αισθήματα. Παρόλο δηλαδή που ο ίδιος, φαίνεται να θεωρεί τον εαυτό του αμφιφυλόφιλο, εντούτοις μέσα στο γραφείο της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Ασύλου, εμφανίστηκε ως ομοφυλόφιλος, χωρίς να καταλάβει ακριβώς τον λόγο. Μοιάζει εδώ, ο Χ. να βρέθηκε ανάμεσα σε διαφορετικές συν-αισθηματικές εντάσεις που ανέκυσαν μέσα στην σχεσιακή σκηνή της πρώτης καταγραφής (εκείνος, ο συνεντευκτής, ο μεταφραστής).

Από την μια «η δυτική προσταγή για τη δημιουργία ταυτότητας» (Dave, 2011 όπως εμφανίζεται στο Αβραμοπούλου, 2018: 289) που προβάλλεται πάνω στο πρόσωπο του λευκού, δυτικού συνεντευκτή και από την άλλη η «τοπική πραγματικότητα της ασυμμετρίας του κουίρ με τη θρησκεία ή το έθνος» (ό.π) που προβάλλεται πάνω στο πρόσωπο του μεταφραστή. Ο Χ. εκείνη την στιγμή σε εκείνο το γραφείο, μοιάζει να αιχμαλωτίζεται συν-αισθηματικά στην ένταση που επιφέρει η «δημόσια ασυμμετρία» του. Είναι ενδιαφέρον ότι η παρουσία του μεταφραστή, μοιάζει να ενοχλεί εξαρχής. Ο Χ. καθώς «ομολογεί» την queer σεξουαλικότητα του φαίνεται να αιχμαλωτίζεται μέσα στους συν-αισθηματικούς ρυθμούς του άγχους και της ντροπής. Ο μεταφραστής μοιάζει να λειτουργεί σαν ένας ιδιότυπος πολιτισμικός καθρέφτης εκείνη την στιγμή. Ο Χ. μιλώντας με την παρουσία μεταφραστή, φαίνεται να βιώνει μια αίσθηση αντανάκλασης του queer μέσα στο «τοπικό» συγκείμενο που ενσωματώνει ο μεταφραστής. Είναι μέσα σε αυτή την αντανάκλαση που ο Χ. μοιάζει να νιώθει τις σωματικές και συν-αισθηματικές διεγέρσεις μιας ασυμμετρίας. Κάτι φαίνεται να μην ταιριάζει ή κάτι μοιάζει να εξέχει, να γίνεται φορέας ενός «προβλήματος». Αντίθετα, μπροστά στον συνεντευκτή που δέχεται τις προβολές της «δυτικής λευκότητας», η αφήγηση της σεξουαλικής ταυτότητας μοιάζει να είναι πιο ταιριαστή.

Αξιοποιώντας τον συλλογισμό της Stewart (Stewart 2008 όπως εμφανίζεται στο Αβραμοπούλου, 2018: 79), υποστηρίζω ότι μέσα στο δωμάτιο της πρώτης καταγραφής δημιουργείται μια «ζώνη επαφής». Σε αυτή τη ζώνη οι queer πρόσφυγες και προσφύγισες εντάσσονται μέσα ένα συγκεκριμένο σωματικό και συν-αισθηματικό παλμό, ο οποίος καθορίζεται τόσο από την αρχαική ιστορία τους ως «πρόσφυγες» με όλες τις κανονιστικές υπαγορεύσεις που την συνοδεύουν όσο και από αναπάντεχες δονήσεις που γεννιούνται μέσα σε μια «ζώνη απροσδιοριστίας» (Culp, 2019: 117). Με ένα τρόπο δηλαδή, πάντα κάτι περισσεύει από τις αιχμαλωτίσεις της σκληρής κανονικοποίησης. Όπως αναφέρει η Stewart

(Stewart 2008 όπως εμφανίζεται στο Αβραμοπούλου, 2018: 79), «καθετί που αναδύεται δεν είναι καθρέφτης της καταπίεσης ή της υπόσχεσης, αλλά ένα κατάλοιπο που αφήνουν οι στιγμές της παρακολούθησης και της αναμονής [...]». Πράγματι οι ζώνες επαφής του X. με τις σωματικότητες του συνεντευκτή και του μεταφραστή, μπορεί να μην λειτουργούν ως απλοί καθρέφτες της υπόσχεσης από τη μια και της καταπίεσης από την άλλη. Σίγουρα, το κατάλοιπο που αφήνει η χρονικότητα της αναμονής και το συν-αίσθημα της παρακολούθησης (ο X. το αναφέρει ως «κάμερα») επενεργεί πάνω στο σώμα του με καθοριστικό τρόπο και μέσω συγκεκριμένων συν-αισθηματικών εντάσεων εναρμονίζει το σώμα του μέσα ένα καθεστώς υποκειμένου που δυσκολεύεται να μιλήσει το ίδιο για την ιστορία του, να «ανοίξει» το αρχείο του. Παρόλο αυτά, η αμφίθυμη επίκληση της ταυτότητας και αυτή η απροσδιοριστία της τοποθέτησης ανάμεσα στους συνομιλητές και τις συνομιλήτριες μου, μιλά και για κάτι ακόμα. Μιλά για την εμπειρία όχι ως σκέψη, αλλά ως «ώθηση για σκέψη» (Culr, 2019: 117). Μιλά για μια «υποχώρηση των μορφών», την στιγμή που οι αισθήσεις μας αρχίζουν να σκέφτονται (ό.π).

Νιώθοντας θηλυκό:

Μειονοτικά γίνεσθαι και οι συν-αισθηματικές διαδρομές της θηλυκοποίησης

Σε αυτό το σημείο, θα προσπαθήσω αρχικά να περιηγηθώ μέσα στις ζωές των συνομιλητριών μου, που τα σώματα τους εμφανίζονται ή σημαίνονται ως «θηλυκά» και κατ' αυτό τον τρόπο εμπλέκονται στις πολλαπλές δονήσεις του «γίνεσθαι-γυναίκα»²⁸ (Braidotti, 2003: 49). Μέσα από τις αφηγήσεις τους σε σχέση με καθημερινές και συνηθισμένες εμπειρίες της ζωής τους στο camp της Μόριας αλλά και στην πόλη της Μυτιλήνης, θα προσπαθήσω να αναδείξω τις συν-αισθηματικές εντάσεις και δονήσεις που κυκλοφορούν ανάμεσα σε αυτούς τους χώρους και τους χρόνους, για τις «θηλυκότητες». Χρησιμοποιώ τον όρο «queer θηλυκότητες» εδώ, περιγραφικά για να μιλήσω για cis και trans γυναίκες συνομιλήτριες μου, οι οποίες μοιάζει με ένα τρόπο να εμφανίζονται ως «queer» προς το καθεστώς των σεξουαλικών και έμφυλων επιτελέσεων του camp της Μόριας και της πόλης της Μυτιλήνης. Προχωρώντας τις διαδικασίες της εθνογραφικής μου έρευνας, εμφανίστηκε μπροστά μου με εξαιρετικά έντονο τρόπο ένα φάσμα διαφοροποιήσεων ανάμεσα στους/στις συνομιλητές/τριες μου που εμφανίζονται ως

---

²⁸ Το ντελεζιανό «γίνεσθαι-γυναίκα» φαίνεται είναι ένας βασικός κόσμος του κάθε «γίνεσθαι μειονότητα». Όπως γράφει χαρακτηριστικά η Braidotti (2003: 49): «Ο Deleuze αναφέρει πως όλες οι γραμμές της απεδαφικοποίησης αναγκαία περνούν μέσα από το «γίνεσθαι-γυναίκα», το οποίο δεν είναι σαν κάθε άλλη μορφή του γίνεσθαι μειονότητα, αλλά είναι το κλειδί: η προ-υπόθεση και το απαραίτητο σημείο εκκίνησης της όλης διαδικασίας».

αρρενωπά ή ανδρικά σώματα και σε εκείνες/ους που τα σώματα τους σημαίνονταν ως θηλυκά ή «θηλυπρεπή». Μέσα σε αυτά τα «γίγνεσθαι-γυναίκα» που αναπτύσσονται στο πεδίο, η αναφορά στη «γυναίκα» ή στο «θηλυκό» δεν συνδέεται με τη βιολογική γυναίκα αλλά με «κοινωνικο-συμβολικές δομές, τοπολογίες τοποθετήσεων, επίπεδα εντασιακότητας, συν-αισθηματικές καταστάσεις» (Braidotti, 2003: 49).

Οι τρεις συνομιλήτριες μου, η Z. μια trans γυναίκα από το Ιράν και η Η. και η Ν., ένα ζευγάρι λεσβιών από το Μαρόκκο, ως «queer θηλυκές φιγούρες» έρχονταν συχνά αντιμέτωπες με διάφορες μορφές μισογυνιστικής βίας ενώ παράλληλα αιχμαλωτιζόνταν συνεχώς σε διαδικασίες εξωτικοποίησης, θυματοποίησης και σεξουαλικοποίησης (Dahl, 2016: 8). Με ένα τρόπο, μοιάζει τα «γίγνεσθαι-γυναίκα» να λειτουργεί για πολλές συνομιλήτριες μου, ως μια συν-αισθηματική εντατικοποίηση περεταίρω έκθεσης των σωμάτων τους στην απειλή και στη βία. Η κίνηση τους μέσα σε μια σειρά από χώρους και χρόνους της καθημερινότητας τους (camp, πόλη, ομάδα), έμοιαζε να φέρνει μαζί της ένα συνεχές «ξεσκεπάσμα» ή μια «έκθεση» απέναντι σε μια σειρά από δυνάμεις που εξασκούνταν πάνω στα σώματα τους επειδή ακριβώς εμφανίζονταν ως «γυναικεία». Συγκεκριμένα, ενώ οι περισσότεροι/ες από τις συνομιλήτριες και τους συνομιλητές μου φρόντιζαν με επιμέλεια να «αποκρύβουν» την queer σεξουαλικότητα τους, εντούτοις μοιάζει η πρόσβαση στη δυνατότητα μιας τέτοιας «μυστικότητας», να μην ήταν κοινή. Η σήμανση του «θηλυκού» εδώ, και οι διαδικασίες της «θηλυκοποίησης» φαίνεται να παρήγαγαν σε μεγάλο βαθμό και να διατηρούσαν αυτή την άνιση πρόσβαση στην «ντουλάπα». Μοιάζει δηλαδή με ένα τρόπο, η θηλυκοποίηση ως τέτοια, να επιφυλάσσει συγκεκριμένα σενάρια εξουσίας για τα σώματα που εντάσσονται σε αυτήν και με ένα τρόπο να τα εξαναγκάζει σε μια σειρά από κινδύνους και απειλές. Βέβαια, για τις συνομιλήτριες μου, οι κίνδυνοι και οι απειλές λόγω της σήμανσης τους ως «θηλυκά», αποκτούσαν μεγαλύτερες εντάσεις λόγω των «ανάρμοστων» έμφυλων και σεξουαλικών εκδοχών που οι ίδιες επιτελούσαν.

Η κίνηση τους ως «θηλυκά», μοιάζει να συν-κινεί μαζί της, ακριβώς λόγω της έμφυλα «παραβατικού» φορτίου της, την απειλή της βίας και τον κίνδυνο του εξαναγκασμού. Παράλληλα, μέσα από τις αφηγήσεις τους, μοιάζει να δημιουργούνται πολλαπλοί χώροι και χρόνοι που εναλλάσσουν τα συν-αισθηματικά κλίματα μέσα στα οποία συντονίζονται. Στον ανεσταλμένο χρόνο των δικαιωμάτων και μέσα στην συν-αισθηματική γεωγραφία του περιορισμού στη Λέσβο, δημιουργούνται πολύπλοκες συν-αισθηματικές διαδρομές που διαγράφουν πολλαπλές κινήσεις. Μέσα από τις αφηγήσεις τους λοιπόν, σχηματίζονται κάποιες «ενδιάμεσες» μορφές κίνησης: από την ασφάλεια και την χαλάρωση στην έκθεση, τον φόβο και την διέγερση και από την απειλή της βίας, της σωματικής εξουθένωσης και του καταναγκασμού, στην τρυφερότητα της αγκαλιάς και της εγγύτητας. Εν τέλει, σε αυτούς τους συν-αισθηματικούς κόσμους η ίδια η οντολογία της «ασφάλειας» και της «ανασφάλειας»

αποκαλύπτει την ενδεχομενική της φύση, δραπετεύοντας από στις τελεολογίες που κατακλύζουν τα καθεστώτα αλήθειας του «προσφυγικού»²⁹.

Σε μια από τις συνελεύσεις της ομάδας, κάπου στον χειμώνα γνώρισα : την Η. και την Ν, που έρχονταν για πρώτη φορά στις συναντήσεις της ομάδας. Στον κύκλο αυτοπαρουσίασης πριν ξεκινήσει η συνέλευση, εκείνες συστήθηκαν στην ομάδα ως ζευγάρι. «*Ηρθα εδώ με την αγάπη μου*», είπε η Η. χαμογελώντας μας και αγκαλιάζοντας την Ν. Όπως και οι υπόλοιπες, είχαν έρθει στη Λέσβο από την Τουρκία. Εκείνες βρίσκονταν στο νησί τους τελευταίους τέσσερις μήνες. Έζησαν την «περιπέτεια» όπως μου λένε και έφτασαν στη Λέσβο. Από τη στιγμή της άφιξης τους και τους μήνες που ακολούθησαν, εντασσόμενες συν-αισθηματικά μέσα στις συνοριακές γεωγραφίες του νησιού, κινήθηκαν μέσα στους χώρους και χρόνους της «συγκεντρωμένης» ζωής του camp στη Λέσβο. Με την άφιξη τους στο νησί ένιωσαν όπως μου λένε «*Σοκαρισμένες*»: «*Την αγκάλιασα και τη φίλησα. Είπαμε επιτέλους φτάσαμε. Δεν ξέραμε αν ήταν ασφαλές το μέρος αυτό, αλλά πιστεύαμε ότι ήταν. Δε το πιστεύαμε ότι καταφέραμε και το σκάσαμε από την Τουρκία*».

Αυτό το συν-αίσθημα του ενθουσιασμού, όπου η Η. και η Ν. αγκαλιάζονται, γρήγορα μεταλλάσσεται από το συν-αίσθημα της απειλής, όταν μετακινήθηκαν από την ακτή σε ένα χώρο προσωρινής διαμονής της Ύπατης Αρμοστείας στη βόρεια πλευρά του νησιού. «*Μας πήγαν σε ένα κλειστό καμπ που δεν ήταν η Μόρια. Όταν μπήκαμε είδαμε ότι είχε πάρα πολύ κόσμος, από αφρική από αφγανιστάν από διάφορες χώρες. Σοκαριστήκαμε, είδαμε πως ο κόσμος ζει και είχαμε σοκαριστεί λίγο. Καθόμασταν σε μια γωνία και παρατηρούσαμε. Λίγο πριν κοιμηθούμε, ήρθε μια δημοσιογράφος και μας ρώτησε αν μπορεί να μας βγάλει μια φωτογραφία. Της είπα ότι δεν θέλω να φανεί το πρόσωπο μου γιατί η οικογένεια μου μπορεί να με ψάχνει. [...] Για μένα και για κείνη δεν ήταν ασφαλές το μέρος. Μείναμε σε ένα δωμάτιο που ήταν και άλλοι 20 άντρες. Μείναμε 2 μέρες σε κείνο το camp και μετά ήρθαν και μας πήραν. Μας πήγαν στη Μόρια*». Εξαρχής λοιπόν, η άφιξη στις ακτές της «ασφάλειας» για εκείνες, επιφυλάσσει μια συν-αισθηματική διαδρομή όπου το «σοκ» ενώ μοιάζει αρχικά να αναφέρεται σε «θετικά» σε συν-αισθήματα ολισθαίνει μέσα στις συν-αισθηματικές δυνάμεις της ανασφάλειας ή ακόμα και της επικινδυνότητας. Τέτοιες διαδρομές συν-αισθηματικών αιχμαλωτίσεων θεωρώ ότι

---

²⁹ Στο παράδειγμα της Η. και της Ν. όταν εκείνες μπήκαν στο γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας, μου λένε: «*Κοιμηθήκαμε άλλο ένα βράδυ έξω και το επόμενο πρωί είπαμε να πάμε στη UN, την σωτήρα μας. Τρυνώσαμε κάπως και μπήκαμε. Είδαμε την αφίσα που έλεγε «Εδώ είστε ασφαλής» και γελάσαμε, είπαμε ναι εδώ είμαστε ασφαλείς. Χαρήκαμε πολύ που το είδαμε αυτό*». Η ενδεχομενικότητα του «ασφαλούς» είναι φανερή σε αντίθεση με τις κανονιστικές υπαγορεύσεις των διεθνών οργανισμών.

περιγράφουν το γίνεσθαι-γυναίκα, ως ένα βασικό σημείο για μια σειρά από μειονοτικά γίνεσθαι.

Στο παράδειγμα της Η. και της Ν., γίνεται φανερό, πως το πρώτο μέρος στο οποίο αναγκάστηκαν να περάσουν το βράδυ, έρχεται να γίνει ένα μέρος όπου η ανασφάλεια ως συν-αίσθημα, συντονίζει τα σώματα τους. Υπάρχει κάτι πολύ σημαντικό εδώ: η άφιξη στο δωμάτιο (Brennan, 2004 όπως εμφανίζεται στο Αβραμοπούλου, 2018). Με την είσοδο τους στο δωμάτιο κάτι ήρθε και «κόλλησε» πάνω τους. Το συν-αίσθημα της ανασφάλειας εν προκειμένω, δεν αφορά ακριβώς το ίδιο το δωμάτιο (σε ένα βαθμό σίγουρα αφορά το συν-αισθηματικό κλίμα του αβέβαιου που επικρατεί σε αυτούς τους χώρους), αλλά την γωνία άφιξης του σε αυτό (ό.π: 30). Εδώ, η ανασφάλεια αφορά σχεδόν αποκλειστικά έμφυλες δυναμικές. Εκείνες μοιάζει να φτάνουν στο δωμάτιο ως «γυναίκες», επειδή ακριβώς το δωμάτιο ήταν ήδη έμφυλα φορτισμένο (μοιάζει να είχε μόνο άντρες) και αυτό είναι που τις κάνει νιώθουν πως εκεί «δεν ήταν ασφαλές». Γίνεται φανερό εδώ, πως το φύλο αναδύεται μέσα σε μορφές σχεσιακότητας ως μια διαδικασία που κινείται ενδιάμεσα από τα σώματα πάνω στον χρόνο (Dahl, 2016: 13). Εκείνη τη στιγμή της άφιξης στο δωμάτιο, μέσα στις σχεσιακότητες που αναπτύσσονται, το φύλο «κάνει» κάτι στο επίπεδο του συν-αισθήματος.

Αυτές οι πρώτες «αφίξεις» στο δωμάτιο, προδιαγράφουν ένα ευρύτερο συν-αισθηματικό κλίμα μέσα στο οποίο, η Η. και η Ν. πρόκειται να ενταχθούν. Όταν έφτασαν στο κέντρο υποδοχής και ταυτοποίησης της Μόριας, το συν-αίσθημα της ανασφάλειας ξεκίνησε να γίνεται πιο απειλητικό. Τις πρώτες μέρες της άφιξης τους εκεί, δεν είχαν κάποιο χώρο για να κοιμηθούν και έτσι αναγκάζονταν να κοιμούνται στο δρόμο, κοντά στα γραφεία του ασύλου μέσα στο camp. *«Εμείς καθόμασταν στο δρόμο, και ψιλοκοιμόμασταν. Εγώ έχω συνηθίσει να κοιμάμαι στην αγκαλιά της. Δεν ξέρω πως είναι διαφορετικά. Είτε είμασταν στον δρόμο, είτε είμασταν στο κρεβάτι, ήθελα να κοιμάμαι στην αγκαλιά της»* μου λέει η Ν. Σε αυτή τη στιγμή της αγκαλιάς, το σκηνικό της εγκατάλειψης του camp, μοιάζει στιγμιαία να αναδιαμορφώνεται. Το βράδυ του camp γίνεται ένας χώρος πολλαπλών συν-αισθημάτων: *«Είχε πολύ θόρυβο κάτι παιδιά είχαν βάλει δυνατή μουσική, και χόρευαν οι αφρικανοί. Είχε πολύ φασαρία το μέρος»*. Μέσα σε αυτό το «θορυβώδες» σκηνικό, οι δυο τους, για λίγο ξαπλώνουν. Και τα σώματα τους χαλαρώνουν το ένα μέσα στο άλλο. Η τρυφερότητα μοιάζει να εναρμονίζει τα σώματα μέσα σε ένα συν-αίσθημα του οικείου και του γνώριμου και στιγμιαία να λειτουργεί ως ένας παράλληλος χρόνος μέσα στην χρονικότητα του camp. Η σκηνή διαμορφώνεται ως εξής: Αγκαλιασμένες στον δρόμο του camp. Όπως σχολιάζει η Laurent Berlant σε σχέση με τις εκδηλώσεις της εγγύτητας (intimacy), «η κίνηση προς το εσωτερικό που έχει η εγγύτητα» (εδώ αυτή η στροφή προς το σώμα ανάμεσα στο ζευγάρι), «συναντά μια αντίστοιχη δημοσιότητα (publicness)» (Berlant, 1998: 281). Αυτή η δομή της εγγύτητας εγκαθιδρύεται μέσα από συγκεκριμένες συν-αισθηματικές εγγραφές. Η σκηνή της κοιμισμένης αγκαλιάς, «μαγνητίζει»

μια σειρά από δυνάμεις του camp, οι οποίες κάποια στιγμή τέμνονται από πάνω τους: *«Ήρθαν κάποια αγόρια και άρχισαν να μας λένε διάφορα πράγματα. Ξεκίνησαν να μας ρωτάνε πως κοιμάστε μαζί; Τι κάνετε μαζί; Μας είπαν διάφορα πράγματα τα οποία δεν μπορώ τώρα να εκφράσω»*. Οι εντάσεις του συν-αισθήματος του camp, φαίνεται να «συγκεντρώνουν» πάνω τους διάφορες εκδηλώσεις μισογυνιστικής και ομοφοβικής βίας λειτουργώντας ως συν-αισθηματικές εγγραφές των σωμάτων τους μέσα σε συγκεκριμένα συν-αισθηματικά κλίματα: *«Εννοείται πως αυτές οι δυο βδομάδες περνούσαν πάρα πολύ άσχημα και όποιος περνούσε μας έλεγε και δυό κουβέντες»*.

Στη συνάντηση του βλέμματος, φαίνεται να δημιουργείται μια αρχική «απορία»: *Τι; Πώς; Γιατί;* Πράγματι είναι να απορεί κανείς. Με βάση τις κανονιστικές κατηγορίες του ασύλου και των διεθνών ανθρωπιστικών οργανώσεων του Camp (οι οποίες δημιουργούν κοινότητες νοήματος μέσα στο camp) προβλέπεται η προστασία για «γυναίκες» που εμπίπτουν είτε στην κατηγορία της «οικογένειας» («families») είτε στην κατηγορία «μόνες» («single»). Η μισογυνιστική βία και η «απορία» του αντρικού βλέμματος μοιάζει να ανταποκρίνεται με μεγάλη ακρίβεια στις ίδιες τις αντιδράσεις της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Ασύλου, όταν η Η. και η Ν. προσπάθησαν να καταγραφούν ως «οικογένεια», αφού και στις δυο περιπτώσεις, η «οικογένεια» βρίσκεται ήδη φορτισμένη μέσα σε συγκεκριμένα σενάρια εξουσίας, όπου η πρώτη και απροϋπόθετη μορφή κάθε «οικογένειας» είναι το ετεροφυλόφιλο ζευγάρι. Αν δεν είναι αυτό, τότε μάλλον θα είσαι «μόνη». *«Όταν φτάσαμε όλες οι οικογένειες μπαίνανε μαζί. Εγώ ζήτησα να μπούμε μαζί, αλλά μας είπαν ότι πρέπει να μπει η καθεμία μόνη της. Δεν μας το επέτρεψαν. Μου έκαναν απλές ερωτήσεις και κάποια στιγμή με ρώτησαν αν είμαι παντρεμένη. Εγώ τους είπα ότι είμαι σε σχέση με την Η. Με ρώτησαν αν έχω κάποιο χαρτί που να το αποδεικνύει. Τους είπα ότι στο Μαρόκο δεν έχουμε κάτι τέτοιο. Έχουμε μόνο ένα χαρτί το οποίο υπογράψαμε εμείς οι δυο. Μου είπαν ότι αυτό δεν αναγνωρίζεται εδώ»*. Η σχέση τους πράγματι δεν μπορεί να καταστεί «αναγνωρίσιμη», ούτε στο Μαρόκο, ούτε στην Ελλάδα, ούτε και στο σύστημα του ασύλου. Αυτή η μη-αναγνωρισιμότητα, μοιάζει να αποτελεί μια ισχυρή δύναμη που κινητοποιεί άλλες εκδηλώσεις βίας απέναντι τους. Υπό μια έννοια, στο παράδειγμα, της διαμονής τους μέσα στο camp, η ίδια αδυνατότητα της λεσβιακής σχεσιακότητας να χωρέσει μέσα στην ετεροκανονική ταξινόμηση του ασύλου, ήταν που τις ανάγκασε να μείνουν και να κοιμούνται στον δρόμο του camp, τις πρώτες δυο βδομάδες της παραμονής τους εκεί. Μοιάζει παράδοξο, αλλά μέσα στο camp η αορατότητα σε κάνει πιο ορατή. *«Η Μόρια είναι μεγάλη μπορείτε να κοιμηθείτε όπου θέλετε»* φαίνεται να απάντησε σε εκείνες, ο εργαζόμενος της οργάνωσης που διευθετεί την στέγαση εντός του camp. Η δυσφορία που φαίνεται να δημιουργείται με την ασυμφωνία «γυναίκες» και «ζευγάρι» αιχμαλωτίζει με βίαιο τρόπο τα σώματα τους μέσα στο συν-αίσθημα της απειλής. Είναι μέσα στο camp, και είναι ορατά γυναίκες και λεσβίες.

Οι Η. και η Ν. έμειναν στο camp της Μόριας για τρεις μήνες στην διάρκεια των οποίων, οι εντάσεις της βίας και της απειλής που ένιωθαν ως «θηλυκά» κυκλοφορούσαν με πολλούς τρόπους ανάμεσα τους. *«Όταν περπατούσαμε στο δρόμο και είχαμε πάρει το φαγητό και προχωρούσαμε, ήρθε κάποιος και μας χτύπησε με ένα αγγούρι. Νόμιζα ότι ήταν τυχαίο και γύρισα και τον κοίταξα και μου 'πε ότι είναι άντρας και κάτι τέτοια και τον έπιασα εγώ από το σβέρκο και ήρθε η Η. και τον χτύπησε με ένα μπουκάλι και τσακωνθήκαμε, γιατί πραγματικά ενώ εμείς προχωρούσαμε και δεν πειράζαμε κανέναν αυτοί ερχόντουσαν και μας πειράζανε. Αυτό στη Μόρια συνέβαινε κάθε μέρα. Ήταν φυσιολογικό να τσακωνόμαστε 5-6 φορές τη μέρα. Και εδώ στην Μυτιλήνη, όχι σαν την Μόρια αλλά συμβαίνει να τσακωνόμαστε με κόσμο».* Η κοινοτυπία και η καθημερινότητα της έμφυλης βίας, λειτουργεί καθοριστικά για τον κόσμο του camp μέσα ακριβώς από την κοινοτυπία της. Είναι ένα «καθημερινό συν-αίσθημα» (Stewart, 2007) το οποίο συγκροτεί το camp ως νεκροπολιτική εγκατάσταση, όπως θα δείξω παρακάτω. Η καθημερινή και συνηθισμένη έκθεση στην βία που λειτουργεί μέσα από υπενθυμίσεις-θανάτου (*«Φοβόμουν μη μας δουν και μετά έρθουν και μας σκοτώσουν. Φοβόμουν πάρα πολύ τον κόσμο»*) εγγράφει τις συνομιλήτριες μου σε μια τοπογραφία «πολέμου» που μοιάζει να είναι χαρακτηριστικά σεξουαλική και έμφυλη. Θα μπορούσε κάποιος να πει ακόμα, πως αυτό είναι κάτι τελείως προφανές, αφού η Η. και η Ν. είναι πράγματι γυναίκες και εκείνοι που τις επιτίθενται στο camp, είναι πράγματι άντρες. Εκείνες δεν μπορούν να «κρυφτούν» από το κακοποιητικό βλέμμα των αντρών, θα πει κάποιος γιατί τις «προδίδει» η βιολογική γυναικεία ουσία τους. Κάτι περισσότερο όμως μοιάζει να συμβαίνει εδώ.

Πράγματι, τα συν-αισθήματα που «κολλάν» πάνω τους, αφορούν ακριβώς εκείνες ως θηλυκότητες και αυτό έχει πολύ μεγάλη σημασία γιατί μιλά για κάτι που το φύλο «κάνει». Κάτι συμβαίνει εκεί που αφορά το «θηλυκό» ως τέτοιο. Η Ζ. μια τρανς γυναίκα συνομιλήτρια μου, έχει βρεθεί μέσα στις ίδιες συν-αισθηματικές ατμόσφαιρες της σεξουαλικοποιημένης βίας και της απειλής, όπως η Η. και η Ν. πολλές φορές μέσα στις δεκαοχτώ μέρες που έζησε στο camp. Η απειλή, μάλιστα, έρχεται και μοιάζει να συσσωρεύεται στον χώρο από την πρώτη κιόλας στιγμή της άφιξης της εκεί. *«Τη νύχτα που ήμουν με τους άλλους δυο φίλους ιρανούς στη καραντίνα, ήταν δυο τύποι που με σκάναραν και με κοιτούσαν. Ρωτούσαν για μένα και τους άλλους δυο. Έλεγαν για μένα ότι δείχνω διαφορετικός. Ο ένας από τους φίλους μου τους είπε ότι είμαστε τρία άτομα και οι τρεις gay, απλά ο Ζ. δείχνει την τάση του έντονα».* Από την αφήγηση της Ζ. γίνονται φανερά δυο κυρίως πράγματα: ότι η Ζ. μπορούσε να «περάσει» ως cis gay άντρας στους υπόλοιπους άντρες που βρίσκονταν στον χώρο και ότι σαν ένας cis gay άντρας μοιάζει να «έκανε»³⁰ τον gay πιο έντονα από τους άλλους δυο gay φίλους της. Έχει ενδιαφέρον πως εκείνη, οργανώνει αυτή την επιτελεστικότητα του cis gay «αρσενικού». Κάποια στιγμή

---

³⁰ Αυτό που υπονοείται στην αφήγηση της Ζ. όταν εμφανίζεται ως ένας gay άντρας που «δείχνει την τάση του έντονα» είναι αναμφίβολα η θηλυπρεπής συμπεριφορά της.

στο camp, μιλούσε με κάποιον ο οποίος φαίνεται να «ρωτούσε» και να «απορούσε» σε σχέση με τη «θηλυκή» φωνή της: *«Του απάντησα ότι είμαι ομοφυλόφιλος. Μου είπε ότι με καταλαβαίνει και ότι δεν έχει κανένα πρόβλημα. Αλλά με παρακάλεσε να μην πω τίποτα σε κανέναν άλλο. Του είπα δεν είχα πρόθεση να το πω έτσι κι αλλιώς, αλλά επειδή με ρώτησες για την ομιλία μου σου είπα»*. Λίγο αργότερα την ρωτάω σε σχέση με αυτό το περιστατικό: *«Του είπα ότι είμαι gay, έτσι ώστε να μην αναπτύξει κάποιο συναίσθημα για μένα. Αν του έλεγα trans και τι σημαίνει δεν ήξερα τι μπορεί να γίνει. Έτσι του είπα gay»*. Το βασικό σημείο λοιπόν, στο οποίο συγκεντρώνονται οι εντάσεις είναι ένα: η θηλυπρέπεια, η σήμανση που αποκτά κάτι ως «θηλυκό». Είναι χαρακτηριστικός ο τρόπος που η δυνατότητα της Z. να «περνάει» ως cis gay άντρας, την κάνει να αισθάνεται πιο «ασφαλής» σε σχέση με την πιθανότητα να εμφανιστεί ως «θηλυκό». Αν αποκάλυπτε την trans ταυτότητα της, τότε υπήρχε ο κίνδυνος να θεωρηθεί «γυναίκα» από τον συνομιλητή της και συνεπώς να βρεθεί στη θέση που η Chu (2019) περιγράφει ως «θηλυκό»: «οποιοδήποτε ψυχικό μηχανισμό στον οποίο ο εαυτός θυσιάζεται προκειμένου να κάνει χώρο για τις επιθυμίες του άλλου».

Η Z., όπως έχω περιγράψει και παραπάνω έχει βρεθεί πολλές φορές μέσα στις δυνάμεις του εξαναγκασμού. Η απειλή της σεξουαλικής βίας μοιάζει να είναι ένα καθημερινό συν-αίσθημα, που συνεχώς την οδηγεί στην θέση του «θηλυκού». Όταν αναγκάστηκε να φύγει από το κοντέινερ που έμενε προσωρινά εξαιτίας των παραβιαστικών συμπεριφορών ενός από τους συγκατοίκους της, αναζήτησε βοήθεια σε μια άλλη παρέα αντρών από το Ιράν που έμμενε στο camp. Η επόμενη σεξουαλική επίθεση που δέχθηκε μέσα στο camp, ήταν ακριβώς από αυτούς που τη βοήθησαν, οι οποίοι μπήκαν μέσα στη σκηνή της, ζητώντας επίμονα να κάνουν σεξ μαζί της: *«Το επόμενο ήρθε ξανά και ξάπλωσε στη σκηνή μου. Ήταν πιωμένος και με φίλησε. Εγώ του είπα σε παρακαλώ δεν μου αρέσει. Δεν θέλω να κάνω κάτι μαζί σου. Εκείνος μου είπε σε παρακαλώ άσε με να φιλήσω το λαιμό σου. Του είπα ότι δεν θελω. Ή τουλάχιστον να τον αφήσω να με αγκαλιάσει. Απλά να ξεκουραστώ μαζί σου όχι σεξ. Του είπα μα είμαι άντρας πως θα αγκαλιάσεις έναν άλλο άντρα. Εκείνος μου πε ότι δεν υπάρχει πρόβλημα. Του αρέσει. Δεν ήταν σεξ, αλλά εκείνος τελείωσε. Και έφυγε. Μετά από λίγο, ήρθε και ένας φίλος του και μου είπε: Και με μένα τι Z. ? Σαν να ήταν η σειρά του. Του είπα να φύγει αμέσως έξω, πήγε να με αγγίζει. Ήρθε προς το μέρος μου και εγώ άρχισα να τον σπρώχνω. Σε μισώ του είπα. Μου είπε ωραία έχεις δυο επιλογές: Σεξ μαζί μου ή αύριο σε στέλνω έξω από εδώ. Σε παρακαλώ άσε με να κάνω αυτό που έκανε και ο Φ. Του είπα ότι ο Φ. δεν έκανε σεξ μαζί μου. Γυρνάω στο Φ. και του λέω τι γίνεται. Και μου 'πε είναι απλώς φίλος μου όλα καλά»*

Κάποια στιγμή η Z. ξεκίνησε να τσακώνεται μαζί τους και να φωνάζει: *«Ξεκίνησα να τον σπρώχνω και να του λέω όχι, τον απείλησα ότι θα ουρλιάζω πολύ δυνατά. Μετά από αυτό, ξεκίνησε ένας καβγάς μεταξύ μας. Κάτι μεγαλόσωμοι τύποι από τις δίπλα σκηνές, που ήταν πάντα πιωμένοι, ήρθαν προς το μέρος μας. Και είπαν ποιο είναι το πρόβλημα και γιατί φωνάζετε. Εγώ*

έμεινα πίσω από τον Φ. και είπα τίποτα δεν συμβαίνει. Εκείνοι είπαν, εσείς οι Ιρανοί, ελάτε εδώ. Γιατί είστε εδώ? Και εσύ γιατί μιλάς σαν γυναίκα; Και με έπιασε από το στήθος. Του είπα να μη με αγγίζει. Είχα φοβηθεί. Του είπα να με αφήσει μόνου μου και ότι θα καλούσα την αστυνομία. Έβαλε το χέρι του πίσω από την πλάτη μου. Μου είπε ελα μη φοβάμαι. Φώναξα βοήθεια. Ξεκίνησαν να με προσβάλλουν». Οι συν-αισθηματικές δυνάμεις της απειλής της σεξουαλικής βίας, φαίνεται να λειτουργούν σχεδόν πάντα μέσα από την υφή του εξαναγκασμού. Σε όλες τις αφηγήσεις των συνομιλητών μου, η επαφή τους με αυτές τις συν-αισθηματικές δυνάμεις μοιάζει πάντα να εκβιάζει, να εξαναγκάζει και να επιβάλλει. Οι συνομιλήτριες μου κατά τη διάρκεια της διαμονής τους στο camp, ήρθαν πολλές φορές και με πολλαπλούς τρόπους μέσα στις υφές αυτού του εξαναγκασμού. Με ένα τρόπο, το σύνολο των δυνάμεων και των εντάσεων που κυκλοφορούν σε αυτές τις «σεξουαλικές τοπογραφίες του πολέμου» (Harritaworn, Kuntsman & Possoco, 2014), μοιάζει να έρχεται πάντα με την μορφή μιας εξαναγκαστικής προσταγής: «Σεξ μαζί μου ή αύριο σε στέλνω έξω από εδώ». Όπως αναφέρει η Adrea Long Chu (2019): «Τελικά, η φράση εξαναγκαστική θηλυκοποίηση είναι πλεονασμός: το θηλυκό είναι πάντα προϊόν εξαναγκασμού και ο εξαναγκασμός πάντα θηλυκοποιεί».

Μέσα στο σκηνικό της σεξουαλικής επίθεσης που δέχθηκε η Z. εκείνο το βραδύ, μοιάζουν πολύ φανερές οι συνεχείς επανεκκινήσεις που κάνει η βία σε άλλη βία και η απειλή σε άλλη απειλή. Γίνονται φανερές επομένως οι εντάσεις που μπορούν και αποκτούν τέτοιες συν-αισθηματικές κυκλοφορίες μέσα στον χώρο του camp. Το σημείο που θα θελα να σταθώ όμως, είναι η στιγμή αμέσως μετά την επίθεση. «Γιατί είστε εδώ; Και εσύ γιατί μιλάς σαν γυναίκα;». Το φύλο όπως αναφέρει η Adrea Long Chu (2019) «είναι κάτι που οι άνθρωποι πρέπει να σου δώσουν». Τη στιγμή εκείνη, αυτό για το οποίο μοιάζει όλα να έχουν λιγότερη σημασία, είναι ότι η Z. μιλάει «σαν γυναίκα». Πράγματι η Z. αλλά και η Η. με την Ν. θηλυκοποιούνται την στιγμή ακριβώς που έρχονται οι απορημένοι «άντρες»: «Το φύλο υπάρχει, εάν υπάρχει καθόλου, μόνο στην θεμελιακή γενναιοδωρία των άλλων» (Chu, 2019). Στην περίπτωση του «θηλυκού», η «γενναιοδωρία» των άλλων που μένουν στο camp, μεταφράζεται κατά βάση σε απειλή βίας και εξαναγκασμό.

Οι συνομιλήτριες μου γίνονται «θηλυκά» κάθε φορά που οι συν-αισθηματικές δυνάμεις της απειλής της σεξουαλικής βίας έρχονται πάνω τους ή σχεδόν πάνω τους. Η Ν. μου περιγράφει μια στιγμή από το camp της Μόριας: «Ήταν ένας αφγανός που κρατούσε ένα μαχαίρι τόσο μεγάλο, το είχε βάλει πάνω σε μια γυναίκα και την τραβούσε από τα μαλλιά να πάει να τη βάλει μέσα σε ένα κιόσκι που δεν είχε φως. Εγώ ήθελα να ανακατευτώ αλλά όλος ο κόσμος μου είπε να μην το κάνω. Έτσι δεν πήγα, αλλά κατάλαβα ότι η ζωή μου βρίσκεται σε τεράστιο κίνδυνο εκεί μέσα». «Η θηλυκότητα (femaleness) ενώ πονάει μόνο κάποιες φορές είναι πάντα κακή για σένα. Το τελικό της κόστος, τουλάχιστον σε κάθε περίπτωση που έχει μέχρι τώρα καταγραφεί, είναι ο θάνατος» (ό.π). Παρόλο που η Ν. δεν απειλήθηκε ούτε κακοποιήθηκε εκείνη την στιγμή,

εντούτοις κατάλαβε κάτι πολύ συγκεκριμένο: «*Η ζωή μου βρίσκεται σε τεράστιο κίνδυνο εκεί μέσα*». Σαν να υπάρχει μια συν-αισθηματική δομή εδώ, που ήρθε και «κόλλησε» πάνω της: «θηλυκό». Εκείνη είναι «θηλυκό». Η Η. είναι. «θηλυκό». Η Ζ. είναι «θηλυκό».

Νιώθοντας τον θάνατο

Queer, «θανατηφόρα» συν-αισθήματα και κόσμοι-θανάτου

«Το πολιτικό είναι επομένως ο θάνατος που ζει μια ανθρώπινη ζωή»

(Mbembe, 2003: 14-15)

Το ευρωπαϊκό σύνορο ως το «πιο θανάσιμο σύνορο στον κόσμο» (Jones, 2017) συγκροτείται στο επίπεδο του συν-αισθήματος μέσα από μια σειρά πολιτικών διαρρυθμίσεων που οργανώνουν «τον θάνατο μέσα στη ζωή» (Mbembe, 2003: 21). Στη Λέσβο, αυτή η συνοριακή νεκροπολιτική φαίνεται να παίζει καθοριστικό ρόλο στην διαχείριση του «προσφυγικού». Οι εντάσεις που αποκτά μέσα από τις ενσώματες κυκλοφορίες «θανατηφόρων» συν-αισθημάτων³¹ (φόβος, απειλή, βία) δημιουργούν μέσα στην νησιωτική γεωγραφία της Λέσβου πολλούς «κόσμους-θανάτου» (Mbembe, 2019: 92). Οι κόσμοι αυτοί είναι πολλαπλοί και συνέχεια αναδύονται «σε κάθε γωνιά» του νησιού της Λέσβου, ως ένα «νησί-φυλακή» στο οποίο όσες και όσοι διέσχισαν τα σύνορα (border-crossers) βρίσκονται μέσα σε ένα καθεστώς αιχμαλωσίας (Piadou, 2019: 68). Στο παράδειγμα των queer προσφύγων και προσφυγισσών η αιχμαλωσία μέσα στο «χρόνο των δικαιωμάτων» (Shaksari, 2013) και τους χώρους του εκτοπισμού και της εγκατάλειψης (camp) (Haritaworn, Kunstman & Posocco, 2014), διαμορφώνει μια σειρά από συν-αισθηματικά κλίματα τα οποία ανακινούν τις σχέσεις εξουσίας του φύλου, της «φυλής» και της σεξουαλικότητας.

Στις πολλές διαφορετικές συν-αισθηματικές αναπτύξεις της νεκροπολιτικής μέσα στις αφηγήσεις των συνομητριών/ών μου, φαίνεται το συν-αίσθημα να πάλλεται συνεχώς μέσα σε μια οντολογία του «θανάτου», όπου ο «θάνατος» συνδέεται στενά με την σεξουαλικότητα.

---

³¹ Περιγράφω σε αυτή την ενότητα ως «θανατηφόρα» συναισθήματα (deadly affects), μια σειρά από συν-αισθηματικές δυνάμεις μέσα στο camp (φόβος, απειλή, εξαναγκασμός), οι οποίες μοιάζει να προσδένονται μέσα σε μια σειρά από εκδηλώσεις του «θανάτου» (υπενθυμίσεις θανάτου, βία, απειλή). Το «θανατηφόρος» εδώ, έχει περισσότερο την έννοια του «deathlike» και συνηγορεί προς μια μη-τελεολογική και αποβιολογικοποιημένη αλλά εντούτοις συν-αισθηματική, σωματική και αισθητηριακή διάσταση που αποκτά ο «θάνατος» μέσα στην νεκροπολιτική διαρρύθμιση του «προσφυγικού».

Σε αυτήν την οντολογία του «θανάτου», κατοικούν φαντασιώσεις, σκέψεις, πολιτικές, καθημερινά γεγονότα και συν-αισθηματικά κλίματα. Οι συνυφάνσεις που αναπτύσσει ο θάνατος με την queerness στο επίπεδο του καθημερινού και συνηθισμένου (Haritaworn, Kunstman & Posocco, 2014: 2), μέσα στο «καθεστώς του προσφυγικού» στη Λέσβο, γίνονται έντονα ορατές στις συνθήκες ανασφάλειας, μυστικότητας, καταπίεσης και βίας που βιώνουν οι queer πρόσφυγες. Οι πολλαπλές εγγραφές των νεκροπολιτικών εγκαταστάσεων του «νησιού-φυλακή» μέσα στον κόσμο του συν-αισθήματος περιγράφονται μέσα από ιστορίες βίας, φόβου και θανάτου. *«Ανά πάσα στιγμή μπορεί κάποιος να πάρει βενζίνη να τη ρίξει πάνω στη σκηνή μας, να βάλει φωτιά και να μας κάψει ή να ανοίξει τη σκηνή και να μας μαχαιρώσει. Ήταν κάτι το φυσιολογικό για αυτούς, αν μαθαίνουν ότι είχαμε διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό».* Οι κόμβοι τέτοιων συν-αισθηματικών διαδρομών είναι πολλοί και σχηματίζουν ευρύτερες συν-αισθηματικές οικονομίες του φόβου, της απειλής, του εξαναγκασμού και της εξαναγκαστικής σεξουαλικής βίας λειτουργώντας τελικά, ως ιδιαίτερες μορφές «θανάσιμων συμπεριλήψεων» (ό.π) στον «ασφαλή παράδεισο» της Ευρώπης.

Το «νησί-φυλακή» ως «ζώνη εγκατάλειψης», γίνεται ένα χώρος «queer νεκροπολιτικής» (Haritaworn, Kunstman & Posocco, 2014), όπου οι συναισθηματικές εγγραφές που συνοδεύουν τις πολιτικές της «δικαιωματικής θανάτωσης» (rightfull killing) (Shaksari, 2013) συναρθρώνονται με τις νεκροπολιτικές της εγκατάλειψης: τους κοινότοπους τρόπους να σκοτώνεις κάποιον όταν τον «αφήνεις να πεθάνει» (Haritaworn, Kunstman & Posocco, 2014). Αντλώντας από το έργο του Mbembe σχετικά με την νεκροπολιτική (Mbembe, 2003, 2019) ενδιαφέρομαι να εξετάσω τις συναισθηματικές δυναμικές που δημιουργούν και συνοδεύουν την υπαγωγή πληθυσμών στο status του ζωντανού-νεκρού, εκλαμβάνοντας ως «κόσμο-θανάτου»(Haritaworn, Kunstman & Posocco, 2014) μια σειρά από ενδεχόμενους χώρους και χρόνους που ανακύπτουν μέσα στο camp της Μόριας στη Λέσβο. Εξαιρετική σημασία για αυτούς τους κόσμους, αποκτούν οι κανονιστικές γραμμές των ελληνικών και ευρωπαϊκών υπηρεσιών ασύλου σε ο,τι αφορά την ταυτότητα φύλου και τον σεξουαλικό προσανατολισμό και οι πολιτικές του αποκλεισμού και της συμπερίληψης του σύγχρονου δικαιοματικού λόγου όπως αυτές λειτουργούν ως συναισθηματικό κλίμα για τους queer αιτούντες προσφυγικής προστασίας στο νησί. Σε αυτά τα πλαίσια, η ίδια η παραγωγή της ετερότητας του SOGI πρόσφυγα μπορεί να γίνει κατανοητή ως ένα είδος κοινωνικού θανάτου, όπου η προσφύγισσα και ο πρόσφυγας βρίσκονται συνέχεια εξαρτώμενοι/ες από τις διαδικασίες της συμπερίληψης ή/και του αποκλεισμού των δικαιωμάτων, «επαναδιαγράφοντας τα όρια του ανήκειν και του μη-ανήκειν» (ό.π: 6). Μέσα στο «πεδίο», ο θάνατος ερχόταν με πολλαπλούς τρόπους συνεχώς να παίζει καθοριστικούς ρόλους για αυτές τις ιστορίες και τις διαδρομές των συνομιλητών και των συνομιλητριών μου.

Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει πως ο «θάνατος» αναπτύσσεται ως ένα φάσμα «θανάτων» και απωλειών που ξετυλίγονται στους ρυθμούς πολλαπλών σχέσεων εξουσίας. Οι «παράνομες» συνοριακές διαβάσεις, η εμπειρία της «άφιξης»- συγκέντρωσης μέσα στη «ζώνη εγκατάλειψης» του camp (Biehl, 2001; Povinelli, 2011 στο Haritaworn, Kunstman & Posocco, 2014: 2), η αβέβαιη αναμονή των γραφειοκρατικών διαδικασιών του ασύλου, η απειλή της απέλασης και ο φόβος της απόρριψης του αιτήματος ασύλου, η απειλή της σεξουαλικής και έμφυλης βίας και ο φόβος της «αποκάλυψης» της queerness, λειτουργούν για τους/τις SOGI αιτούσες/ντες άσυλο στην Ελλάδα ως πεδία συν-αισθηματικών εντάσεων μέσα στα οποία επανεγγράφονται συνεχώς ποικίλες ιεραρχήσεις της «φυλής», του φύλου και της σεξουαλικότητας. Η συνεχόμενη αβεβαιότητα (Griffiths, 2014), που οργανώνει συν-αισθηματικά τις χρονικότητες των αιτούντων άσυλο, εντάσσεται εδώ, μέσα στις συν-αισθηματικές γραμμές της συνεχόμενης απειλής και του φόβου. Αυτές οι εντάξεις μέσα στο συν-αίσθημα δεν μπορούν να «γραφτούν» στο επίπεδο της έντασης που αποκτάν: είναι τρόποι του σώματος, είναι δονήσεις και ρυθμοί που κινούνται και διαπερνούν, είναι παλμοί και εντάσεις. Είναι οι συν-αισθηματικές γεωγραφίες της νεκροπολιτικής εξουσίας του «προσφυγικού».

Η βία της συμπερίληψης των queer σωμάτων και οι συν-αισθηματικές αναταραχές που επιφυλάσσει αναδεικνύονται εξαιρετικά έντονα μέσα στον ταραχώδη χρόνο της άφιξης τους στο νησί. Η άφιξη είναι συν-αισθηματική και ενσώματη: λειτουργεί ως μια ισχυρή δόνηση που συντονίζει το σώμα μέσα στην νεκροπολιτική ζώνη. Κατά τη διάρκεια των συζητήσεων με τους συνομιλητές μου, συνήθιζα να φέρνω την στιγμή της άφιξης στη συζήτηση, έχοντας υπόψιν μου τις έντονες συν-αισθηματικές συσσωρεύσεις με τις οποίες έχουν επενδυθεί αυτοί οι χρόνοι μέσα στο «καθεστώς του προσφυγικού». Η κανονιστική αναπαράσταση της στιγμής της άφιξης στις ακτές της Ευρώπης, έχει συνδεθεί με τα συν-αισθήματα της ευγνωμοσύνης, της ασφάλειας, της ηρεμίας και της εκπλήρωσης. Ο τρόπος παρόλα αυτά που μου μιλούσαν οι συνομιλήτριες και οι συνομιλητές μου για αυτές τις πρώτες στιγμές της άφιξης τους στο νησί, μοιάζει να διαταράσσει την «ησυχία» τέτοιων κανονιστικών γραμμών. Η στιγμή της άφιξης, γίνεται ένας πρώτος «θάνατος» μέσα στην νεκροπολιτική ρύθμιση. Για τον U. και τον S. που κατάγονται από χώρες της Αφρικής, η στιγμή αυτή της άφιξης στις «ακτές της ασφάλειας» ταυτίζεται με τη στιγμή του φυσικού εγκλωβισμού τους: *«Έφτασα στη Λέσβο στις 24 Απριλίου και στις 24 Απριλίου με πέταξαν στη φυλακή»* μου λέει ο S. *«Μας έβαλαν απλώς εκεί, δεν μας εξήγησαν τίποτα, δεν μας είπαν τίποτα. Απλώς μας έβαλαν τις χειροπέδες»* λέει ο U. Οι χώρες τους βρίσκονταν μέσα στις λίστες των χωρών προέλευσης που στα αρχεία του ελληνικού και ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου εμφανίζονται ως «ασφαλείς» και όσοι/ες κατάγονται από αυτές ως αιτούντες με «χαμηλού προσφυγικού προφίλ».

Ο U. περιγράφοντας μου αυτήν την στιγμή της άφιξης-αιχμαλώτισης μοιάζει να μην μπορεί να πλαισιώσει επαρκώς το τι ήταν αυτό που συνέβη. *«Αναρωτιόμουν κάθε μέρα γιατί συνέβη αυτό. Είναι πολύπλοκο, είναι πολύ δύσκολο»*. Μοιάζει εδώ, τέτοιες συναισθηματικές δυναμικές, να λειτουργούν «αμφισβητώντας την ίδια την πρόσληψη της πραγματικότητας που έχει κάποιος» (Green, 1994: 231). Αυτό που δεν μπορεί να πλαισιωθεί και να γίνει πλήρως εννοήσιμο, έρχεται και ξανα-έρχεται συνεχώς ως ένα επίμονο ερώτημα ή μια αγωνιώδης απορία. Όταν ρωτούσα τους συνομιλητές μου για την στιγμή της άφιξης στο νησί, δεν υπήρχε κάποιο «μεγάλο» αφήγημα εκεί που να πλαισιώνει την άφιξη ως τέτοια. Υπήρχαν μόνο αισθήσεις, κινήσεις και αναπνοές. Ο νεκροπολιτικός κόσμος μοιάζει να είναι φτιαγμένος μέσα σε αυτούς τους ρυθμούς του συν-αισθήματος.

Οι αφηγηματικοί τρόποι που αποκτά η «άφιξη», είναι «λεπτοί» και αισθητηριακοί, ενσώματοι και συν-αισθηματικοί. *«Ήμουν πολύ φοβισμένος και κρύωνα και πεινούσα. Δεν ήξερα καν τι υπέγραφα. Έπρεπε να ήταν μεταφρασμένο, και να μου δώσουν και ένα αντίγραφο. Αλλά δεν τα ήξερα αυτά τότε»* μου λέει ο X., αναδύοντας ένα κλίμα κρύου, φόβου και αποπροσανατολισμού, το οποίο μοιάζει με εκείνο της Z.: *«Ήταν μια κρύα νύχτα του χειμώνα, ήμασταν πάρα πολύ βρεγμένοι από την βροχή, σχεδόν είμασταν έτοιμοι να πνιγούμε όταν ήρθε η ακτοφυλακή, μας συνέλαβαν και μας μετέφεραν στο λιμάνι στις 5 το πρωί, μέχρι τις 10 μας κρατούσαν σε ένα πολύ κρύο λεωφορείο χωρίς τίποτα, μετά μας μετέφεραν στη Μόρια. Ήταν ένα πολύ περίεργο μέρος για μένα. Δεν είχε ξανασυμβεί κάτι τέτοιο στη ζωή μου. Δεν ήξερα τι πρόκειται να μας συμβεί εκεί. Μπήκαμε στην πρώτη υποδοχή, όπου έγιναν οι συνηθισμένες ερωτήσεις μέχρι το απόγευμα και μετά μας μετέφεραν στην «καραντίνα».* *«Τι στο διάολο είναι αυτό το μέρος»* είπα μέσα μου. *Θυμάμαι εκείνη τη μέρα, ήμουν κρυωμένος και ένιωθα εξουθενωμένος.*». Η άμεση και βίαιη στιγμή της άφιξης στο νησί, σηματοδοτεί την άμεση ένταξη μέσα στις συν-αισθηματικές οικονομίες του φόβου και του αβέβαιου. Οι γραμμές των νεκροπολιτικών ρυθμίσεων, των συνοριακών εγκαταστάσεων του ελληνικού κράτους και των διεθνικών σχηματισμών εξουσίας που δρουν στο νησί, συντελούνται μέσα από συγκεκριμένες συν-αισθηματικές αιχμαλωτίσεις.

Το να νιώθεις φόβο ή τρόμο, προφανώς και δεν αφορά αποκλειστικά σε πράγματα που είναι «τρομακτικά» και συνεπώς «τρομάζουν». Η ενσώματη κυκλοφορία του φόβου, επαν-εμφανίζεται μέσα στις αφηγήσεις των συνομιλητών/τριών μου με ποικίλους τρόπους αντηχώντας μια σειρά από συν-αισθηματικές εντάσεις. Οι κυκλοφορίες του φόβου από την στιγμή της «άφιξης» και έπειτα, ξετυλίγουν διαδρομές με πολλαπλά σημεία τα οποία σαφώς και τείνουν να συσσωρεύονται στο camp της Μόριας. Οι «οικονομίες του φόβου» περιγράφονται συχνά μέσα από τις αισθήσεις του σώματος: «κρύωνα», «βρεγμένος», «κρύα νύχτα», «παγωμένα». Το σώμα που κρυώνει είναι το σώμα που φοβάται. Το «κρύο» γίνεται ένα συν-αίσθημα που διαπερνά το camp και δημιουργεί τις επιφάνειες των κόσμων του. Το «παγωμένο» camp και το «κρύο» της νύχτας γίνονται ένα συν-αισθηματικό σκηνικό που

εμφανίζεται συχνά στις αφηγήσεις των συνομιλητών μου. Η Ζ. ένιωθε συνεχώς το «κρύο» camp: *«Εγώ χρειαζόμουν τη ζέστη πολύ. Είχα φτάσει μια βδομάδα που ήμουν στη Μόρια και δεν είχα νιώσει ζέστη ούτε μια στιγμή»*. Υπό την επίδραση των «παγωμένων» δυνάμεων του camp, δεν μπορείς υπάρξει χώρος έξω από το «κρύο» ούτε για μια στιγμή. Το κρύο και η ζέστη, μοιάζει να λειτουργούν ως συν-αισθηματικά κλίματα που επανέρχονται στον λόγο όχι ως μετωνυμίες άλλων συν-αισθημάτων (φόβος, απειλή ή/και ασφάλεια, ηρεμία) αλλά ως συν-αισθηματικές λέξεις που αντηχούν δονήσεις, ρίγη και αισθητηριακές κινήσεις. Η Ahmed αναφέρει πως «ο φόβος που βιώνεται ως κρύο και τρυπά τα κόκκαλα, δεν ανήκει σε ένα σώμα, αλλά κατασκευάζει σώματα διαφοροποιημένα μεταξύ τους, που ευθυγραμμίζονται μέσα από την κίνηση των σημείων και μέσα από την επίδραση της οικονομίας του φόβου» (Αβραμοπούλου, 2018: 30). Στην αφήγηση του Β. η διαδρομή του φόβου μοιάζει να «ευθυγραμμίζει» τα σώματα χωρικά και χρονικά επιφυλάσσοντας συγκεκριμένες τοποθετήσεις : *«{..} Όταν φάω το βραδινό, κατά τις 7, έχει αρχίσει το κρύο, μαζεμόμαστε στη σκηνή, έχει αρκετό κρύο, πρέπει να' χεις οπωσδήποτε κουβέρτα. Φαντάσου ότι είσαι στη σκηνή σου με τους υπόλοιπους: δεν έχετε ρεύμα, έχει κρύο, έχετε ξύλινες παλέτες από κάτω σας και μετά ένα υλικό από πάνω τους, δεν έχεις φάει αρκετά, κρυώνεις και μετά πρέπει να μείνεις έτσι να στέκεσαι μέχρι να πας για ύπνο»*.

Όταν νυχτώνει τον χειμώνα στο camp, οι επιδράσεις του φόβου και οι εντάσεις που κυκλοφορούν ανάμεσα στα σώματα που νιώθουν το «κρύο», μοιάζει να «περιορίζουν» τους κατοίκους του, μέσα στις σκηνές τους. Ο Β. μιλάει για μια επαναληπτική ρουτίνα που ακολουθεί (σ)το camp, όταν μου αναφέρει πως *«το βράδυ μαζεύονται όλοι»*. Το βράδυ στο camp ο φόβος γίνεται η δύναμη της συγκράτησης που «μαζεύει» τα σώματα μέσα στις σκηνές, για αναζήτηση «ζέστης». Σίγουρα αυτό, δεν αφορά με τον ίδιο τρόπο όλες και όλους τους κατοίκους του camp, αφού το «κρύο» και η «ζέστη» γίνονται εδώ ενδεχομενικές αισθητηριακές εμπειρίες της συν-κίνησης των σωμάτων. Η «οικονομία του φόβου» δεν λειτουργεί κανονιστικά, αλλά κινείται ασύμμετρα, ενδιάμεσα από τα σώματα. Οι δονήσεις που δημιουργεί η κυκλοφορία του, μοιάζει την κρύα νύχτα να εντείνουν την ισχύ τους «μαζεύοντας» τα σώματα πιο «κοντά». Εντούτοις, στον νεκροπολιτικό κόσμο του camp, το «κοντά» μπορεί να είναι ακόμα πιο επικίνδυνο.

Στις «παρέες» που σχηματίζονται σε αυτές τις συν-αισθηματικές κυκλοφορίες της νύχτας, τα σώματα που έχουν κατασκευαστεί μέσα από την διαφοροποίηση τους, βρίσκονται σε ασύμμετρες θέσεις. *«Τους ξέρω αυτούς που είναι στη σκηνή μου τα βράδια. Δεν είναι ότι νιώθω άνετα μαζί τους, απλά πρέπει να το ανέχομαι. Κάποιος μπορεί να διαφωνήσει μαζί σου. Αλλά πρέπει να το ανεχθείς. Γιατί κ αυτοί ζουν εκεί μαζί σου. Πρέπει να αντέξεις κάνοντας πάρα πολλά πράγματα που δεν ήθελες να κάνεις. Πρέπει να το αντέξεις. Δεν υπάρχει κάποια άλλη επιλογή»*. Ο συγκάτοικος του Β. και μαζί και εκείνος, έχουν «δικαίωμα» στην στέγαση της σκηνής

εντασσόμενοι στην κατηγορίες «άντρες» και «single». Σε αυτές τις αντρικές «παρέες», ο Β. πρέπει να διατηρεί τις γραμμές της μυστικότητας (secrecy) σε σχέση με την ομοερωτική επιθυμία του καθώς συμμορφώνει την σωματικότητα του προς όποιους «μπορεί να μαντέψουν». *«Για έναν lgbt είναι πολύ επικίνδυνη η Μόρια. Πρέπει να κρύβεσαι 100 τοις εκατό. Είναι κάτι πάρα πολύ προσωπικό και ιδιωτικό. Οι συγκάτοικοι μου δεν το γνωρίζουν. Μόνο εγώ το ξέρω, εσείς οι δυο, ο θεός, η δικηγόρος μου και οι άλλοι στην ομάδα»*. Η συνθήκη της μυστικότητας καθιστά εδώ την σεξουαλικότητα κάτι «πάρα πολύ προσωπικό», κάτι που δεν γίνεται λόγος για αυτό και κάτι που σίγουρα δεν μπορεί να έρθει στην επιφάνεια του σώματος, ως επαφή. *«Δεν υπάρχει κάποιος χώρος για να μπορέσω να το κάνω»* μου λέει ο Β. μιλώντας για την απόκρυψη της επιθυμίας του και τη μη-δυνατότητα της ομοερωτικής επαφής μέσα στο camp. Μοιάζει ενδιαφέρουσα αυτή η αίσθηση της απουσίας χώρου ως τρόπος αφήγησης της μυστικότητας. Ο Β. νιώθει πως δεν υπάρχει χώρος γιατί στη σκηνή *«δεν έχεις μια μικρή γωνία για τον εαυτό σου, απλά για ένα λεπτό, λίγο ιδιωτικότητα. Δεν έχουμε καν ένα λεπτό»*. Δεν υπάρχει ούτε χώρος, ούτε χρόνος. Ο Β. όταν η κυκλοφορία του φόβου «μαζεύει» τα σώματα, βρίσκεται περεταίρω εγκλωβισμένος μέσα στην «μυστικότητα» που βιώνεται ως μια απουσία χώρου και χρόνου. Ακόμα και ο χώρος για αυτό που είναι κρυμμένο και «ιδιωτικό» μοιάζει να εξαφανίζεται μέσα στη συγκέντρωση των αντρικών σωμάτων. Εδώ οι δυνάμεις του φόβου, γίνονται οι δυνάμεις της επιτηρούμενης σεξουαλικότητας. Η ευθυγράμμιση των σωμάτων στην κυκλοφορία του φόβου δεν δημιουργεί «ενότητες». Μέσω του συν-αισθήματος του φόβου, ξανα-γράφονται ποικίλες ιεραρχήσεις, ανάμεσα στα εμφυλοποιημένα και σεξουαλικοποιημένα υποκείμενα που φτάνουν στο νησί της Λέσβου και εντάσσονται μέσα στο νεκροπολιτικό σύστημα κατανομής και ταξινόμησης της Ευρώπης.

Αυτή η επαν-εγγραφή της εξουσίας μέσω του συν-αισθήματος κινείται συνεχώς. Στην νεκροπολιτική εγκατάσταση του camp, η κυκλοφορία του φόβου, μοιάζει να μην σταματά ποτέ. Για τους queers του camp, στην πραγματικότητα η «συγκράτηση» στη σκηνή γίνεται μια ακόμα συμπλήρωση στην κυκλοφορία του φόβου. *«Όλοι μαζεύονται»* για να προφυλαχθούν από τους κινδύνους που έχει η νύχτα του camp και αυτό μπορεί να γίνει πράγματι πολύ επικίνδυνο. Η Ζ. μια trans συνομιλήτρια μου, βρισκόταν στη σκηνή που κατάφερε να εξασφαλίσει για κάποιες νύχτες μετά από πολύ κόπο. Κάποιοι άντρες που φαίνεται να «μαζεύονταν» τα βράδια στις γύρω σκηνές και οι οποίοι μοιάζει να επέτρεψαν με ένα τρόπο σε εκείνη να μείνε εκεί, ξεκίνησαν να «μαζεύονται» και στη δική της. Ένα βράδυ, κάποιος γνωστός της που την είχε βοηθήσει να βρει τη σκηνή και τον διαθέσιμο χώρο για ξεκούραση, ήρθε και ξάπλωσε στη σκηνή της. *«Ήταν πιωμένος και με φίλησε. Εγώ του είπα σε παρακαλώ δεν μου αρέσει. Δεν θέλω να κάνω κάτι μαζί σου. Εκείνος μου είπε σε παρακαλώ άσε με να φιλήσω το λαιμό σου. Του είπα ότι δεν θέλω. Ή τουλάχιστον να τον αφήσω να με αγκαλιάσει. «Απλά να ξεκουραστώ μαζί σου όχι σεξ»*. Του είπα μα είμαι άντρας πως θα αγκαλιάσεις έναν

άλλο άντρα. Εκείνος μου πε ότι δεν υπάρχει πρόβλημα. Του αρέσει. Δεν ήταν σεξ, αλλά εκείνος τελείωσε. Και έφυγε. Μετά από λίγο, ήρθε και ένας φίλος του και μου είπε: Και με μένα τι? Σαν να ήταν η σειρά του».

Η νύχτα για την Ζ., όταν «όλοι μαζεύονται» σε «παρέες» γίνεται ένας συν-αισθηματικός κόσμος απειλής, βίας και εξαναγκασμού. Η απειλή του βιασμού τη νύχτα στο camp γίνεται ένα κυρίαρχο συν-αίσθημα, εν μέρει χάρη στον φόβο που «μαζεύει». Εκεί τα σώματα έρχονται απειλητικά κοντά καθώς μια σειρά από συν-αισθηματικές δυνάμεις ξετυλίγονται. Σε αυτές τις στιγμές του κρύου, του φόβου και της νύχτας, η Ζ. μοιάζει ακόμα πιο εκτεθειμένη στην απειλή της σεξουαλικής βίας. Αυτές οι συν-αισθηματικές κυκλοφορίες, αφορούν εδώ κατεξοχήν την νεκροπολιτική διαρρύθμιση του «προσφυγικού». Για την ακρίβεια, η σεξουαλική βία και οι συν-αισθηματικές κυκλοφορίες της απειλής και του φόβου μέσα στο camp λειτουργούν οι ίδιες ως *νεκροεξουσίες* που παράγουν «κόσμους θανάτου» ως «νέες και μοναδικές μορφές κοινωνικής ύπαρξης όπου τεράστιοι πληθυσμοί υπόκεινται σε συνθήκες διαβίωσης που τους απονέμουν το status του *ζωντανού-νεκρού*» (Mbembe, 2019: 92). Οι συν-αισθηματικές δυνάμεις του φόβου και της απειλής μοιάζουν με «βίαιες και (κοινωνικά) θανατηφόρες διαδικασίες που παράγουν μορφές ζωής μέσα σε μια διαχωρισμένη εγγύτητα» (Haritaworn, Kuntsman & Possoco, 2014: 6). Για τους *κόσμους θανάτου* του «προσφυγικού» αυτό είναι το τίμημα για την υπόσχεση της «συμπερίληψης».

Το συν-αίσθημα του φόβου, η απειλή της βίας και οι κυκλοφορίες τους, αφορούν πάντα το capacity του σώματος μέσα σε αυτές τις κυκλοφορίες. Από την στιγμή που κάποιος δεν μπορεί να ζει μόνιμα κάτω από ένα καθεστώς συναισθηματικής διέγερσης που να ανταποκρίνεται στα φάσματα φόβου και τρόμου, με τα οποία έρχεται αντιμέτωπος ή αντιμέτωπη μέσα στον κόσμο του «προσφυγικού», «το χάος που νιώθει (...) ενσταλάζεται μέσα στο σώμα» (Green, 1994: 231). Αυτές οι καμπές μέσα στις συν-αισθηματικές κυκλοφορίες στις νεκροπολιτικές ζώνες, είναι πολύ σημαντικές. Στο νεκροπολιτικό συγκείμενο της Λέσβου, αυτή η «ενστάλλαξη» του χάους μέσα στο σώμα, γίνεται αφηγήσιμη μέσα από την «καθημερινότητα του τρόμου» που επιτρέπει σε κάποιους πληθυσμούς να ζουν μέσα μια χρόνια κατάσταση φόβου (ό.π). Αυτή η καθημερινότητα των συν-αισθημάτων του φόβου, του τρόμου και της βίας, φαίνεται να είναι και η ίδια η δυναμική τους.

Είναι χαρακτηριστικός ο τρόπος που η Ζ. μου περιγράφει το πρώτο της ξύπνημα στην «καραντίνα»³² του camp: «*Ξύπνησα από τον ήχο των ανθρώπων που μάλωναν και φώναζαν ο*

---

³² Η «καραντίνα» αποτελεί μια «ιθαγενή» τοπολογία του camp της Μόριας, η οποία αναφέρεται στον χώρο στον οποίο τοποθετούνται οι «πρώτες αφίξεις» προσωρινά (χωρίς να μπορεί να προκαθοριστεί η διάρκεια αυτής της παραμονής), μέχρι να γίνουν οι διαδικασίες καταγραφής και ταυτοποίησης. Πολύ συχνά είναι ένας χώρος με μεγάλο συνωστισμό, ο οποίος βρίσκεται συνδεδεμένος με μια σειρά από αρνητικά συν-αισθήματα.

ένας στον άλλον. Μέσα στην καραντίνα. Μετά από 3-4 μέρες οι καβγάδες είχαν γίνει ό,τι πιο συνηθισμένο για μένα. Απλά καθόμουν σε μια γωνία και έβλεπα ανθρώπους να μαλώνουν και να πλακώνονται». Χωρίς αυτή την κοινοτυπία των «θανατηφόρων» συν-αισθημάτων, η νεκροπολιτική διαρρύθμιση του «προσφυγικού» δεν θα ήταν δυνατή: «Σχεδόν σε κάθε γωνία της Μόριας υπήρχε αυτό. Εκείνο τον πρώτο μήνα, μου έσπασαν το κεφάλι. Σε αυτό το σημείο ακριβώς. Μπορείς να το δεις. Μπορείς να δεις εδώ πίσω. Χτυπιούνται οι άνθρωποι συνεχώς και με κάθε τρόπο. Με μεγάλα κομμάτια ξύλου και με φωτιά, με πέτρες. Χάσαμε τις σκηνές μας τότε γιατί μας τις έκαψαν» μου λέει ο Β. και φροντίζει να μου υπενθυμίσει πολλές φορές πως «δεν υπάρχει κάποιος λόγος» για αυτή τη βία. Ο Χ. νιώθει κι εκείνος αυτή την κανονικότητα της βίας με τον ίδιο «ανεξήγητο» τρόπο: «[...] κάθε μέρα τσακώνονται, χτυπιούνται, προσβάλλονται. Κάθε μέρα. Τους βλέπεις. Κάποιες φορές σκοτώνονται στη Μόρια. Με μαχαίρι. Με κομμάτια ξύλου. Με κλωτσιές, με μπουνιές. Με τα πάντα. Δεν καταλαβαίνω τον λόγο. Δεν υπάρχει και ακριβώς λόγος. Συμβαίνει συνέχεια. Σαν να λένε σήμερα είναι η σειρά μου, αύριο η δική σου». Η καθημερινή βία του νεκροπολιτικού κόσμου εγγράφεται μέσα «στις καθημερινές πρακτικές και τις αισθητηριακές προσλήψεις των ανθρώπων» (Bargetz, 2014: 294).

Στα λόγια των συνομιλητών μου, επανεμφανίζεται συνεχώς ο «θάνατος» είτε ως καθημερινή βία, είτε ως συνεχής φόβος είτε ως απειλή και εξαναγκασμός. Ο «θάνατος» μέσα στις πολλές του εκδηλώσεις, συνδέεται συχνά με τις queer εκδοχές φύλου και σεξουαλικότητας. Ο Χ. μιλώντας για τις στιγμές της πρώτης καταγραφής του στο camp, εμφανίζεται ενταγμένος μέσα στον συν-αισθημα της απειλής, η οποία γίνεται εξαναγκαστική βία : «Το πρόβλημα ήταν ότι κάποιοι άλλοι (Ιρανοί) όταν οι αστυνομικοί με ρωτούσαν για το γιατί ήρθα από τη χώρα μου εδώ και τους είπα αυτό και εκείνο. Και αυτοί άκουσαν τη φωνή μου. Και μπορούσαν να με αναγνωρίσουν. Αυτό μου προκάλεσε διάφορα προβλήματα στο μέλλον. Με εκβίασαν και με απείλησαν. Ήθελαν να τους δώσω χρήματα. Εγώ δεν είχα. Αν είχα θα τους τα έδινα εννοείται. Γιατί για αυτό είναι τα χρήματα. Για να είσαι άνετα και βολικά».

Ο Χ. από την πρώτη στιγμή που ήρθε στη Λέσβο βρίσκεται υπο φόβο της «αποκάλυψης» της ομοερωτικής επιθυμίας του. Όταν μίλησε πρώτη φορά στην αστυνομία για αυτόν ως το λόγο που ήρθε στην Ελλάδα, υπήρχε εξαρχής το αίσθημα της απειλής από κάποιον που ακούει και μπορεί να τον αναγνωρίσει. Στη Μόρια δεν είναι «ασφαλές» να είσαι “LGBT”. Αλλά ούτε και κάπου αλλού είναι. Ο Σ. μιλώντας για το ενδεχόμενο απόρριψης του αιτήματος ασύλου του που έγινε στη βάση του ομόφυλου σεξουαλικού προσανατολισμού του, φοβάται τον θάνατο γιατί τον νιώθει κοντά: «Η απέλαση για μένα ισοδυναμεί με θάνατο. Τώρα είναι που βρίσκομαι ανάμεσα στη ζωή και στον θάνατο». Ο «θάνατος» τις περισσότερες φορές έρχεται ως αιχμαλώτιση μέσα στην φόβο και την απειλή, της βίας. Παρόλα αυτά κάποιες φορές έρχεται και ως διαφυγή. Η Ν. και η Η. όταν μιλούσαμε για την Μόρια, μου λένε: «Είχαμε δώσει συμφωνία εγώ και κείνη μαζί, ότι αν δυσκολεύανε τα πράγματα στη μόρια και δεν γινόταν κάτι,

θα δίναμε τέλος στη ζωή μας μαζί. Είχαμε αγοράσει και ένα φάρμακο για τα ποντίκια, από ένα φίλο μας και το είχαμε μαζί μας». Οι τροπικότητες που αναπτύσσει ο «θάνατος» με την queerness μέσα στις «σεξουαλικές τοπογραφίες πολέμου» της Ευρωπαϊκής συνοριογραμμής είναι πολλαπλές και ασύμμετρες (Haritaworn, Kuntsman & Possoco, 2014: 13). Παρόλα αυτά, μέσα στις αφηγήσεις των συνομιλητριών και των συνομιλητών μου, μοιάζουν πάντα συν-κινούμενες, λες και ο «θάνατος» έχει γίνει το κοινό έδαφος που επιτρέπει σε αυτές τις ιστορίες να «ακουστούν».

Η οντολογία του «θανάτου» μέσα από την οποία μοιάζει να συνομιλούν οι αφηγήσεις των συνομιλητών μου, κατασκευάζεται από φαντασιώσεις και φόβους θανάτου, στιγμές εξαναγκασμού και βίας, αισθήματα απειλής και καχυποψίας, συν-αισθήματα ανασφάλειας και άγχους και άλλες τέτοιες εκφάνσεις της καθημερινότητας του νεκροπολιτικού συνόρου. Ο «θάνατος» επομένως είναι κάτι που όχι μόνο μοιάζει να «κολλάει» σχεδόν αναπόφευκτα πάνω στα σώματα τους από την στιγμή που εντάσσονται στον κόσμο του «προσφυγικού» αλλά ταυτόχρονα κατασκευάζει συγκεκριμένους κόσμους επικοινωνίας ανάμεσα τους δημιουργώντας συν-αισθηματικές «ρωγμές» που «τέμνουν και ενώνουν»³³. Μέσα από μια τέτοια οντολογία του «θανάτου» όλες οι αφηγήσεις των συνομιλητών μου, μοιάζει να συγκοινωνούν: να συν-κινούν και να συν-κινούνται. Με ένα τρόπο, δηλαδή ο «θάνατος» γίνεται κάτι πολύ πέρα από την βιολογική αιτιότητα του. Ο «θάνατος» στην νεκροπολιτική συνθήκη, δεν σηματοδοτεί μόνο το τέλος της ζωής (μέσα από τις δολοφονίες, τους πνιγμούς, τις αυτοκτονίες), αλλά την αρχή μιας άλλης ζωής: μιας ζωής μέσα στο θάνατο. Η φιγούρα του «ζωντανού-νεκρού» που αναδύεται εδώ, αποκαλύπτει αυτή την εξέχουσα λειτουργία της νεκροπολιτικής ρύθμισης. Σκοτώνοντας δεν αφαιρείς την ζωή, αλλά αντίθετα την ενορχηστρώνεις εκ νέου. Ο «θάνατος» δεν σηματοδοτεί μόνο το τέλος του κόσμου των ζωντανών, αλλά την αρχή του κόσμου των «ζωντανών-νεκρών».

Σαφώς και αυτή η μορφή διακυβέρνησης της μετανάστευσης μέσω του «θανάτου» (νεκροπολιτική) (Squire, 2017 στο Πιαδου, 2019: 186) έχει οδηγήσει από το 2014 στην εξαφάνιση ή τον θάνατο σε πάνω από 22.500 ανθρώπους (Laczko, Singleton, & Black, 2017 στο Πιαδου, 2019: 184) και στον εγκλωβισμό και στην σταδιακή εξουθένωση πολλών ακόμα. Η αδυνατότητα αυτών των θανάτων να γίνουν αντικείμενα πένθους, ή δημόσιας ορατότητας, μέσα στη συγκεκριμένη συναισθηματική (sentimental) εκπαίδευση του ποιες ζωές είναι άξιες θρήνου στην Δύση (Butler, 2016) σίγουρα καθιστά τα καταγεγραμμένα νούμερα εμφανώς ελλιπή. Υπάρχει εδώ μια κοινοτυπία, κάτι εξαιρετικά συνηθισμένο: Κανείς δεν μοιάζει να εκπλήσσεται μπροστά σε αυτούς τους μαζικούς θανάτους των «ξένων». Όπως και στις συν-

³³ «Ρωγμές που τέμνουν και ενώνουν: Οπτικοποιώντας πολλαπλές χρονικότητες στο εθνογραφικό πεδίο», Κόφτη., Δ (2019). Παρουσίαση και προβολή ανθρωπολογικού ντοκυμαντέρ σε σεμινάριο του Πανεπιστημίου Αιγαίου (11/12/2019).

αισθηματικές κυκλοφορίες της βίας, της εξουθένωσης, του φόβου και της απειλής μέσα στους συνοριακούς *κόσμους-θανάτου*, έτσι και μπροστά στον βιολογικό θάνατο, την εξαφάνιση και την εξόντωση όσων προσπαθούν να «περάσουν» τα σύνορα, υπάρχει κάτι το «συνηθισμένο» και το αναμενόμενο. Αυτή η κοινοτυπία της νεκροπολιτικής των συνόρων σε όλα τα επίπεδα, είναι και η πραγματική δυναμική της: μια τροπικότητα της ψυχικής ζωής στα σύγχρονα έθνη-κράτη και ένας τρόπος του να αισθάνεσαι μέσα σε μια συγκεκριμένη συν-αισθηματική παιδαγωγική που διατηρεί τις ζωές κάποιων ως ανάξιες να βιωθούν και τους «θανάτους» τους ως κάτι εξαιρετικά καθημερινό και συνηθισμένο. Κάποτε, όμως λεγόταν πως ο «θάνατος» είναι κάτι από το οποίο κανείς δεν γυρίζει. Η νεκροπολιτική άλλαξε αυτό το σχήμα ριζικά: Ο «θάνατος» είναι κάτι από το οποίο συνεχώς επιστρέφεις.

«Μας ρωτάνε συνέχεια πόσοι είναι οι νεκροί;

Απαντάμε θα μπούνε στο τεφτέρι και οι ζωντανοί-νεκροί;»³⁴

---

³⁴ Κείμενο που γράφτηκε από αντιφασίστριες και αντιφασίστες στη Λέσβο, μετά τις φωτιές στο camp της Μόριας το 2019 και τη συζήτηση περί «νεκρών» που ακολούθησε. (<https://alterthess.gr/content/agonas-enantia-sti-lithi>)

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Ahmed, S. (1999). Home and away: Narratives of migration and estrangement. *International journal of cultural studies*, 2(3), 329-347.
- Ahmed, S. (2000). Embodying Strangers. In: Avril Horner and Angela Keane, eds. *Body Matters: Feminism, Textuality, Corporeality*. Manchester: Manchester University Press, pp. 85-97
- Athanasίου, Α., Hantzaroula, P., & Yannakopoulos, K. (2008). Towards a New Epistemology: The " Affective Turn". *Historein*, 8, 5-16.
- Bargetz, B. (2014). Mapping Affect. Challenges of (un) timely politics. *Timing of affect. Epistemologies, aesthetics, politics*, 289-301.
- Berlant, L. (1998). Intimacy: A special issue. *Critical inquiry*, 24(2), 281-288.
- Berlant, L., & Greenwald, J. (2012). Affect in the end times: A conversation with Lauren Berlant. *Qui Parle: Critical Humanities and Social Sciences*, 20(2), 71-89.
- Biehl, J., & Locke, P. (Eds.). (2017). *Unfinished: the anthropology of becoming*. Duke University Press.
- Braidotti, R. (2003). Becoming woman: Or sexual difference revisited. *Theory, culture & society*, 20(3), 43-64.
- Bulley, D. (2014). Inside the tent: Community and government in refugee camps. *Security Dialogue*, 45(1), 63-80.
- Butler, J. (2016). *Frames of war: When is life grievable?*. Verso Books.
- Cantú, L., Luibhéid, E., & Stern, A. M. (2005). *Well founded fear: Political asylum and the boundaries of sexual identity in the US-Mexico borderlands*. na.
- Chu, A. L. (2019). *Females*. Verso Books.
- Dahl, U. (2016). Queering femininity. *lambda nordica*, 21(1-2), 7-20.
- Deceiving the sky: Collective experiments in strategic thinking (2019) (<https://no-new-ideas-press.tumblr.com/post/189453786066/deceiving-the-sky-is-a-collectively-produced-book>)
- Freeman, E. (2019). *Beside You in Time: Sense Methods and Queer Sociabilities in the American Nineteenth Century*. Duke University Press.
- Gorman-Murray, A. (2009). Intimate mobilities: Emotional embodiment and queer migration. *Social & Cultural Geography*, 10(4), 441-460.

- Gorton, K. (2007). Theorizing emotion and affect: Feminist engagements. *Feminist theory*, 8(3), 333-348.
- Green, L. (1994). Fear as a Way of Life. *Cultural anthropology*, 9(2), 227-256.
- Gregg, M., & Seigworth, G. J. (Eds.). (2010). *The affect theory reader*. Duke University Press.
- Griffiths, M. B. (2014). Out of time: The temporal uncertainties of refused asylum seekers and immigration detainees. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40(12), 1991-2009.
- Hall, S. (1992). *The West and the rest: Discourse and power*.
- Haritaworn, J. (2008). Shifting positionalities: Empirical reflections on a queer/trans of colour methodology. *Sociological research online*, 13(1), 1-12.
- Haritaworn, J., Kuntsman, A., & Posocco, S. (2013). *Murderous inclusions*.
- Haritaworn, J., Kuntsman, A., & Posocco, S. (Eds.). (2014). *Queer necropolitics*. Routledge.
- Hemmings, C. (2005). Invoking affect: Cultural theory and the ontological turn. *Cultural studies*, 19(5), 548-567.
- Iliadou, E. (2019). Safe Havens and Prison Islands: The Politics of Protection and Deterrence of Border Crossers on Lesbos Island. *Graduate Journal of Social Science*, 15(1), 62-88.
- Jones, R. (2016). *Violent borders: Refugees and the right to move*. Verso Books.
- Laszczkowski, M., & Reeves, M. (2015). Introduction: affective states—entanglements, suspensions, suspicions. *Social Analysis*, 59(4), 1-14.
- Llewellyn, C. (2017). Homonationalism and sexual orientation-based asylum cases in the United States. *Sexualities*, 20(5-6), 682-698.
- Luibhéid, E. (2008). Queer/migration: An unruly body of scholarship. *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 14(2), 169-190.
- Manalansan IV, M. F. (2006). Queer intersections: Sexuality and gender in migration studies. *International migration review*, 40(1), 224-249.
- Massumi, B. (2005). Fear (the spectrum said). *positions: east asia cultures critique*, 13(1), 31-48.
- Massumi, B. (2010). The political ontology of threat. *The affect theory reader*, 52-70.
- Mbembe, A. (2003). Necropolitics. *Public Culture* 15, 11-40.
- Mbembe, A. (2019). *Necropolitics*. Duke University Press.

- Morgensen, S. L. (2010). Settler homonationalism: Theorizing settler colonialism within queer modernities. *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 16(1-2), 105-131.
- Murray, D. A. (2017). The homonational archive: Sexual orientation and gendered identity refugee documentation in Canada and the USA. *Ethnos*, 82(3), 520-544.
- Myrntinen, H., Khattab, L., & Maydaa, C. (2017). 'Trust no one, beware of everyone': Vulnerabilities of LGBTI refugees in Lebanon. In *A gendered approach to the Syrian refugee crisis* (pp. 61-76). Routledge.
- Pelkmans, M. (2013). The affect effect. *Anthropology of this Century*, (7).
- Puar, J. K. (2006). Mapping US homonormativities. *Gender, Place & Culture*, 13(1), 67-88.
- Puar, J. K. (2007). *Terrorist assemblages: Homonationalism in queer times*. Duke University Press.
- Puar, J. K. (2015). Homonationalism as assemblage: Viral travels, affective sexualities. *Revista Lusófona de Estudos Culturais*, 3(1), 319-337.
- Sedgwick, E. K. (1997). Paranoid reading and reparative reading, or, You're so paranoid, you probably think this introduction is about you.
- Shakhsari, S. (2013). Transnational governmentality and the politics of life and death. *International Journal of Middle East Studies*, 45(2), 340-342.
- Shakhsari, S. (2014). The queer time of death: Temporality, geopolitics, and refugee rights. *Sexualities*, 17(8), 998-1015.
- Stewart, K. (2007). *Ordinary affects*. Duke University Press.
- Stewart, K. (2017). In the world that affect proposed. *Cultural Anthropology*, 32(2), 192-198.
- Turner, L. (2019). The Politics of Labeling Refugee Men as "Vulnerable". *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*.
- Vukov, T. (2003). Imagining communities through immigration policies: Governmental regulation, media spectacles and the affective politics of national borders. *International Journal of Cultural Studies*, 6(3), 335-353.
- White, D. (2017). Affect: an introduction. *Cultural Anthropology*, 32(2), 175-180.
- Wise, A., & Chapman, A. (2005). Introduction: Migration, affect and the senses. *Journal of Intercultural Studies*, 26(1-2), 1-3.

Στα ελληνικά:

Butler, J. (2009). *Η ψυχική ζωή της εξουσίας*. (μτφ.). Αθήνα: Πλέθρον

Culr, A. (2019). *Σκοτεινός Ντελέζ*. Τρίκαλα: Επέκεινα

Deleuze, G. & Guattari, F. (2017). *Καπιταλισμός και Σχιζοφρένεια. 2. Χίλια Πλατώματα*. (μτφ.). Αθήνα: Πλέθρον

Αβραμοπούλου, Ε. (2018). *Το συν-αίσθημα στο πολιτικό. Υποκειμενικότητες, εξουσίες και ανισότητες στο σύγχρονο κόσμο*. Αθήνα: Νήσος

Αθανασίου, Α., Καραβαντά, Μ. (κ.ά) (2016). *Αποδομώντας την αυτοκρατορία. Θεωρία και πολιτική της μεταποιακιακής κριτικής*. Αθήνα: Νήσος

Αθανασίου, Α. (2007). *Ζωή στο όριο. Δοκίμια για το σώμα, το φύλο και τη βιοπολιτική*. Αθήνα: Εκκρεμές

Μπραϊντότι, Ρ. (2014). *Νομαδικά υποκείμενα. Ενσωματότητα και έμφυλη διαφορά στη σύγχρονη φεμινιστική θεωρία*. Αθήνα: Νήσος

*Η φωτογραφία του εξωφύλλου τραβήχτηκε στο λιμάνι της Μυτιλήνης το 2020 από την φίλη Μ. και μου παραχωρήθηκε μετά από άδεια της. Δημοσιεύτηκε στο διαδίκτυο υπό τον τίτλο «Red Flower» (:Κόκκινο Λουλούδι).